

Onze Taal. Jaargang 25

bron

Onze Taal. Jaargang 25. Genootschap Onze Taal, Den Haag 1956

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014195601_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Het bord van de komma's

Algemene ledenvergadering
zaterdag 25 febr. a.s., te 2.30 uur n.m., in de Industriële Club, Vijgendam,
Amsterdam

Agenda:

1. opening door de voorzitter;
2. notulen;
3. jaarverslag 1955 secretaris;
4. jaarverslag 1955 penningmeester;
5. verslag kascommissie;
6. voorstel tot verkiezing van de heer R. Warmenhoven ter voorziening in de vacature Prof. Mr. A. de Block in het bestuur;
7. verkiezing van twee bestuursleden in de vacatures H.H.J. van de Pol en Ir. J.P. Smits; beide leden zijn statutair herkiesbaar;
8. voorstel tot wijziging van de statuten.

Opm. De voorgestelde statutenwijziging houdt in een ruimere omschrijving van het doel en de middelen het te bereiken. Het voorstel is op aanvraag bij de secretaris verkrijgbaar.

A.: Daar moet een komma staan.

B.: Nee.

A.: Ja.

Op mijn schrijfmachine zit, als op iedere andere, een toets voor de komma. Als ik aan het tikken ben, druk ik af en toe op die toets en - pang - daar springt de komma tussen de woorden in: Toen de heer Jansen komma voorzitter van de vergadering komma gehoord had komma dat de spreker komma... Daar staan ze. Zo heb ik het op school geleerd.

Ingehamerd is mij daarbij: voor 'en' nooit een komma! Ik zet hem ('haar' en 'het' mag ook) daar ook nooit. Maar ik zit in een hiërarchie van personen die mijn schrijfsels moeten goedkeuren, eer ze de wereld ingaan. De ene baas zegt: er staan te veel komma's - de andere baas zegt: er staan te weinig komma's. Beide bazen is blijkbaar op school weer iets anders ingehamerd. De komma's zijn mij gaan intrigeren. Ik lees wel eens een roman en daar peuter ik op de ene plaats komma's in, op de andere plaats schrap ik komma's weg. Ik heb een nieuwe Woordenlijst. De handzame, groene spellingbijbel, samengesteld in opdracht van de Nederlandse en de Belgische Regering, gebonden in linnen band, prijs f 5,50. Daarin wordt mij het gebruik van het streepje betutteld: wel in Zeeuws-Vlaams, niet in Westvlaams. Er staat in, dat meniën een deelteken heeft en petroleum niet. Met een kleine letter moet jakobszalm, met een grote letter moet Pliocene. Eendeï krijgt geen n, aalbessenjenever wel. Niets over een komma te vinden. Ik schrijf nooit over meniën en jakobszalm en eendeï. Wel heb ik komma's nodig. Ze achtervolgen me tot in mijn droom: ze kruipen uit inktpotten en vulpenen en klitten over al mijn papieren. Geef me een systeem, waarmee ik de vereiste komma's netjes gedrukt kan laten paraderen; geef me een zweep waarmee ik de overbodige komma's naar hun broeinesten kan terugjagen. Als het in Onze Taal komt, kan geen enkele baas, op welk boek dan ook zich beroepende, mij uit mijn rust brengen.

Beste vriend, er is in Nederland o.a. lager, uitgebreid lager, middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs. Er zijn o.a. nijverheidsscholen, huishoudscholen, montessori- en daltonscholen, handelsscholen en handelsavondscholen. Nemen we voor het gemak maar aan, dat er tien schooltypes zijn. Voor elk type zijn taalboekjes in omloop, aan de lage kant gerekend tien per type. Laat de helft van deze boekjes een paragraaf of paragraafje over de komma hebben. Dan kunt U zich nog op vijftig boekjes beroepen. Nu gaan die boekjes in grote lijnen wel gelijk op - ze schrijven wel eens wat van elkaar over - maar U kunt er zeker van zijn, dat juist in Uw speciale geval het ene boekje zwijgt, het andere iets dubbelzinnigs heeft, het derde nietes en het vierde welles zegt.

Hoe moet het dan? Een taal is als een moderne, grote stad. Ons geboortebewijs is ons rijbewijs. Er zijn de brede lanen van de voornaamwoorden: er

is nog steeds plaats voor drie geslachten.. De parkeerplaatsen voor de staande uitdrukkingen, het eenrichtingsverkeer van de sterke werkwoorden, de voorrangswegen van het Nederlandse woord, het winkelcentrum van de bastaardwoorden, de stoplichten van de lettergreepverdeling. Zet in de mist van deze valse, verwarde beeldspraak Uw koplichten aan en zoek het park van de komma's. Daar kunt U wat vrijer dartelen dan tussen de gebods-, verbods- en gevaarborden. U moogt daar alle mogelijke paden in en uit, als U maar de bepalingen op het bord bij de ingang goed gelezen hebt. Er staat iets op over bloemen plukken en loslopende honden en het grasveld.

Wij willen U helpen met Uw kommakomplex (wat jammer dat die laatste k niet mag..) Hier is het bord.¹⁾ Lees het langzaam, lees het precies; tracht U voor te stellen wat ermee bedoeld is en zoek er geen geheime valstrikken in:

Voor het gebruik van komma's zijn geen officiële regels vastgesteld. Daar vooral van de komma door velen een verkeerd (te overdadig) gebruik wordt gemaakt, worden hier de voornaamste plaatsen genoemd waar dit teken wordt geschreven:

1. Tussen gelijkwaardige zindelen die niet door 'en' of 'of' zijn verbonden.

B i j v . Wil je koffie, thee of chocolade. Een oude, eerwaardige man.

2. Vóór een voegwoord dat twee gelijkwaardige zinnen (zelfstandige zinnen of bijzinnen) verbindt.

B i j v . Hij is rijk, maar zijn broer is straatarm. Oom schreef dat hij zelf wel kwam, maar dat tante wellicht thuis zou blijven.

U i t z . Vóór de voegwoorden 'en' en 'of' schrijft men alleen dan een komma wanneer er tussen de beide zinnen een duidelijke scheiding is waar te nemen, inzonderheid wanneer de eerste zin nogal lang is.

3. Vóór (en na) een bijzin die slechts een toelichtende, een verklarende betekenis heeft, zodat hij desnoods gemist kan worden.

B i j v . In de middag, toen het weer opklaarde, togen we verder.

O p m e r k i n g . Géén komma wordt geschreven vóór een bijzin die onmisbaar is, doordat hij een beperkende betekenis heeft. (Honden die blaffen, bijten niet. Ik kom als het mooi weer is.) Zo in eenvoudige constructies nooit een komma vóór de voegwoorden 'dat' en 'of' die een voorwerpszin met een hoofdzin verbinden. (Ik weet dat hij ziek is; ik betwijfel of hij komt.)

4. Vóór een bijvoeglijke bijzin die behoort bij het eerste van twee genoemde zelfst. naamwoorden, maar ook betrekking zou kunnen hebben op het laatste.

B i j v . De vriend van mijn oom, die jij kent. - Ook wanneer verwarring is uitgesloten, schrijft men in dergelijke gevallen gewoonlijk een komma: het huis van mijn oom, dat jij kent.

5. Vóór en na een zgn. beknopte bijzin van enige uitgebreidheid, ook wanneer hij in betekenis gelijkstaat met een beperkende bijzin.

1) Enigszins verkort overgenomen uit Dr. H.E. Buiskool: De Nieuwe Spelling. Gron. 1955.

B i j v . Moe van 't lange lopen, gingen we rusten. Het was verstandig van je, wat vroeger te komen.

O p m e r k i n g . In vele dergelijke zinnen wordt door komma's voorkomen dat de zin verkeerd kan worden uitgelegd: mijn plan was, niet naar huis gaan.

6. Vóór en na een bijstelling.

B i j v . Keesje, het diakenhuismannetje, kwam enz.

O p m e r k i n g . Ook in adressen, titels e.d.: Inleiding tot het Frans, Leerboek voor M.O., door J. Smits, leraar enz.

7. Na een bijzin die niet het eind van de zin vormt, dus na een bijzin die aan de hoofdzin, of aan het laatste deel ervan, voorafgaat.

B i j v . Toen hij kwam, ging ik weg. De laatste dag, toen we terug moesten, werd het mooi weer.

8. Vóór en na een tussenzin en voor en na een tussenwerpsel.

B i j v . Ik ben, je wilde het immers, wat vroeger gekomen.

9. Vóór en na een hoofdzin die een aanhaling onderbreekt.

B i j v . 'Ik kom', zei hij, 'morgen terug'. De laatste aanhalingstekens behoren bij de aanhaling die een deel van de zin vormt. De punt staat achter de gehele zin en komt dus het laatst.

10. Na 'neen', 'zeker' e.d., wanneer een zelfstandige zin volgt.

B i j v . Ja, dat is goed! Ha, daar is ze!

11. Vóór en na de naam van de aangesproken persoon.

B i j v . Neen, Jan, dat gaat niet. Kom hier, Henk!

12. Na plaatsnamen boven brieven.

B i j v . Leiden, 12 januari 1955.

Er zijn wel enige vraagtekens te plaatsen bij dit verkeersbord voor komma's. Wat betekent 'nogal lang', 'gewoonlijk', 'enige uitgebreidheid'? Voor de beperkende bijzin geen komma; we waren er aan gewend bij de bijvoeglijke bijzin: studenten die gezakt zijn, moeten hun examen overdoen. (Het bekende boekje van Damsteegt laat in dit geval de komma achter 'zijn' ook weg.) Blijft in 'de rector sprak de studenten toe, die aandachtig luisterden' de komma achterwege, dan komt er onzin. Bij andere bijzinnen schreven we altijd komma's:

Hiermede delen wij U mede, dat er in deze bijzonder gunstige omstandigheden voor ons niet de minste reden is aan te nemen, dat er gevaren dreigen.

Dit moet nu zijn:

Hiermede delen wij U mede dat er in deze bijzonder gunstige omstandigheden voor ons niet de minste reden is, aan te nemen dat er gevaren dreigen.

Ons huissysteemje voor bijzinnen was doodsimpel: alle bijzinnen tussen komma's, behalve de beperkende bijvoeglijke bijzin; die krijgt er alleen een achter. Is de zin uit, dan punt. We vonden dit duidelijk, het kostte niet veel hoofdbrekens en de grammatikale bouw van de zin was duidelijk. Bij de onb. wijs als onderwerp of voorwerp (het is moeilijk, dit te weigeren - hij raadt mij aan, te komen) zetten wij nooit een komma, of de zin nu lang was dan wel kort, omdat dit de grammatikale bouw van de zin verstoerde. Nu mag ieder er gerust een huissysteemje op na houden, maar dat van ons ging maandelijks in duizenden exemplaren over het land. Daarbij komt nog dat we in de loop van de jaren tientallen brieven over de kommakwestie hebben beantwoord.

In 1952 (nr. 6 en 8) is er in ons blad een discussie ontbrand over de vraag: waar staan de aanhalingstekens? Ik zeg: 'Dat is goed.' òf: ik zeg: 'Dat is fout'. Wij vonden het eerste goed. Regel negen leert ons nu dat het tweede goed is. Vraag van ons: hoe zit het met een uitroep- en een vraagteken? Ik vroeg: 'Is dat goed?' en: ik roep: 'Dat is fout!' De volgorde'? en!' lijkt ons vreemd, maar we zijn nu al zo in de taalraadsels vergrijsd, dat we dit gevoelen zo spoedig mogelijk kwijt willen zijn. Taalgevoel is een graad van zekerheid, die de ervaring ons geeft. Welnu, hoe meer wij hetzelfde ervaren, des te.. Of zijn het vraag- en het uitroepteken weer uitzonderingen op regel negen? Er zijn al zoveel uitzonderingen op de uitzonderingen van de uitzonderingen in de taal. Hier echter een uitzondering die regel negen bevestigt, want - goed volgen! - de punt sluit de hele zin af en dat vraag/uitroepteken alleen de aanhaling. Eigenlijk dus: ik zeg: 'Dit is eigenlijk alleen goed!'. Maar dat wordt brailleschrift.

't Staat in een boek - omdeliefdewil - 't staat in een boek!' Daarmee trachtte vrouw Pieterse juffrouw

Laps ervan te overtuigen dat zij een zoogdier was. Vrouw Pieterse spreekt naar ons hart. Het is wel een feit dat er meer dan één boek is waarin iets staat, maar ergens en ooit bestaat het laatste boek waarin, voorlopig, voor het laatst en voorgoed iets staat. Als nu ooit iemand ons weer een smeekschrift stuurt met de bede: hoe zit dat met de komma, dan zeggen wij: Buiskool, § 23, blz. 61-65. Voor de rest zullen wij zelf nog wel een tijdje doorgaan met per ongeluk fouten te maken. U kunt Uw dubbeltje sparen: stuur O.T. niet met rode strepen terug. We weten alles. Beste vriend, U moet de opstand der komma's de baas blijven. Ze zijn maar pietluttige plaaggeesten, die U in Uw inktpot gemakkelijk kunt bedwingen. Het beroemde schoolzinnetje 'Piet zei de meester is een ezel' komt uit de saaiste Blackboard Jungle. Notarissen en aanvragers van patenten evenwel moeten oppassen, want hun kan een komma'tje kapitalen gaan kosten. Leer het bord van de komma's niet uit Uw hoofd. Fouten maken is het voorrecht van de mens die naar volmaaktheid streeft. U weet best dat U in een Nederlands park geen voet op het gras moogt zetten, maar doet U het toch, dan moet het toch wel een wreede bruto zijn die U daarvoor voor de rechter sleept. Zelf stappen wij meer dan eens op het gras. In dit artikel staan zeker tien komma's niet op hun plaats. Tel ze maar!

Een goede roep

Ongevraagd komen ze bij ons binnen, de krantenknipsels. Woorden en uitdrukkingen zijn onderstreept: ze zijn verdacht. Is dat goed Nederlands? vraagt de begeleidende brief. Mogen wij dat ook gebruiken? Zo werd ons oordeel gevraagd over 'roep' in de betekenis van 'reputatie'. Wij kunnen het niet helpen, hoe heerlijk de wereld er ook, volgens dezelfde kranten, in welvaart en ontspanning moge uitzien: het woord doet ons denken aan het Duitse 'der Ruf', al is het goed Nederlands. Het Nederlands heeft ook 'een goede of kwade naam' of, als U een bastaard wenst, 'reputatie' (niet rippetasie maar vier mooie open klanken: ee-uu-aa-ie.). Zich een goede roep verwerven, hij heeft een kwade roep, iemand in zijn roep aantasten, zijn roep als arts, ik heb een roep verloren enz.; we vinden het lelijk. Natuurlijk, in ouder Nederlands is het gebruikelijk. Wie zal juffrouw Van Naslaan uit de Camera niet kennen? Zij zei zulke verstandige dingen 'die haar den grooten roep van knapheid en ervarenheid gaven onder de vrouwen van haar kennis'. In die tijd gebruikte men ook 'richtig' en wie dat nu doet, kan zich niet beroepen op honderd jaar geleden. Komt dan 'roep' in de gewraakte betekenis niet voor? Ja, maar dan meer in de betekenis van 'gerucht' of in uitdrukkingen als 'in een kwade (goede) roep staan', 'er gaat een kwade (goede) roep uit van..' 'hij heeft de roep van'. Vooral de uitdrukkingen met 'van' zijn verbreid.

Z'n eigen

(T.F.) Ik heb Uw artikelen over de verhouding gesproken-geschreven taal gelezen. Ik heb de voordracht van Prof. Van Es op ons taalcongres gehoord. Resultaat o.a. waarom gaat 'z'n eigen' in bijv. 'z'n eigen bemoeien met', 'z'n eigen schamen' enz. voor onbeschaafd door? Waarom durft niemand dit te schrijven? Negentig procent zegt het, nul procent schrijft het. (Red.) Eerst een stukje taalhistorie. De oudste vorm is 'hem' en 'haar', dus 'hem wassen'. Dat past precies in het schema: 'ik was me, jij wast je, hij wast hem'. Uit Oost-Nederland komt dan in de 15e-16e eeuw 'sik' naar het westen, vergezeld van de Duitse vorm 'sich'. De vertalers van de Statenbijbel kiezen het laatste en dat geeft de doorslag. De moderne vorm is 'zich'. Reeds in de

16e eeuw was de vorm 'z'n eigen' bekend. De drie vormen 'hem-zich-zijn eigen' concurreren lang met elkaar. Huygens kent ze alle drie; in zijn Zeestraet bijv. komen ze alle drie voor. Het is en blijft een wonderlijk geval. 'Zich' is op het papier ingevoerd en 'zich', eigenlijk germanisme dus, heeft het gewonnen... op papier althans. Wat U zegt, is waar: in de volkstaal leeft 'z'n eigen' wel. Procenten kunnen wij niet geven. 'Dat nul procent het durft te schrijven', achten we overdreven. Niet alleen in familiere taal in romans, maar zelfs in gedichten duikt het af en toe op: bijv. in Gerrit Achterbergs 'Doornroosje' staat 'je eigen in de hoogte horen hoesten'. Het feit blijft evenwel, dat de tien procent het 'z'n eigen' van de andere negentig onbeschaafd vindt, het beslist niet duldt. De zich-zeggers, zij die van huis uit gewend zijn aan 'zich', en geleerd hebben 'z'n eigen' te verfoeien, zijn over het algemeen de schrijvers, zodat 'z'n eigen' wel in de gesproken taal leeft, voor 90% als U dat wilt, maar in de geschreven taal niet erkend wordt. Er zijn in de taal verschillende stijllagen: thuis aan tafel kennen we 'ik wou', net als 'ik zou'. We voelen dat op momenten van verzorgde stijl beter 'ik wilde' past. Maar in de taal is ook een middel tot distinctie aanwezig. De bewuste beschaafd sprekende zal zich hoeden voor 'z'n eigen' in woord of geschrift, al hoort hij het van 99%, Hooghartig? Hyperbeschaafd? Ondemocratisch? Dat zijn termen die in de taal (niet in de spelling!) niet ter zake doen. Bepaalde taalvormen zijn een middel voor ons om te tonen dat we weten 'hoe het hoort'.

Belgicismen

Uit België kwam een lijst met een tiental uitdrukkingen met de vraag of ze in Noord-Nederland ook gekend worden en, zo niet, wat dan het algemeen Nederlandse equivalent ervan is. Het zijn

op rustgeld gesteld zijn
messengerie

De Penningmeester verzoekt leden en lezers hun bijdrage over 1956 (voor leden f2,50, voor lezers f2, -) zo spoedig mogelijk over te schrijven op de postgirorekening van de Administratie van Onze Taal no. 529740.

rood worden tot in zijn haar
 duiknaam
 druksel (op enveloppen)
 voorafgaandelijk
 mouwveger
 enthousiast zijn van iets
 op een kwestie slapen
 verboden ingang

In Noord-Nederland wordt daarvoor gebruikt:

gepensioneerd, rustend
 besteldienst, expeditiekantoor
 rood worden tot over zijn oren
 schuilnaam
 drukwerk
 voorafgaand
 pluimstrijker, flikflooiër
 enthousiast (geestdriftig) zijn over
 (een nachtje) over een kwestie slapen
 verboden toegang

Laten we ons van commentaar onthouden. We hebben van Dr. Leenen geleerd dat alles wat voor Zuidnederlands doorgaat, nog niet overal in België bekend is. De Zuidnederlanders zelf zullen, bij hun pogingen om tot een algemeen beschaafde omgangstaal te komen, moeten uitmaken hoever zij moeten gaan met de ruil van eigen woorden voor Noordnederlandse. Als er echt sprake is van een Gallicisme - rood worden tot in zijn haren, enthousiast van - lijkt ons de keus niet moeilijk.

Getallen

Vraag: Hoe schrijf ik: 2/9, 14/17, 23/25, 1,56, 4⁵/₆?

Antwoord: U wilt weten: aan elkaar of niet? Aan elkaar betekent samenstelling en in de Woordenlijst komen onder de als één woord geschreven samenstellingen geen breuken voor, dus: twee negende, veertien zeventiende, drieëntwintig vijfentwintigste, één en zesenvijftighonderdste (één komma zesenvijftig), vier en vijf zesde.

Vraag: Maar één negende enz. is maar één negende, twee zijn er twee, dus twee negenden?

Antwoord: Neen, het zijn breuken. Hoe gebroken ook, rekenkundige eenheden. Iets anders natuurlijk is de zin: Vier negenden zijn acht achttienden. Hierin hebben we de getallen vier, acht + een zelfstandig naamwoord, negende, achttiende, in het meervoud.

Vraag: Hoe is 3035/17?

Antwoord: Driehonderd drie en vijf zeventiende. Het woordje 'en' moet los tussen 300 en 5/17. Het helpt verwarring te voorkomen. Men vergelijkte driehonderd drie zeventiende (303/17) en driehonderd en drie zeventiende (3003/17). Maar dan moet U meedoen aan de regel: boven de honderd géén 'en', dus 303 is 'driehonderd drie'; dan kan driehonderd en drie rustig 300 + 3 zijn. Dat de som t o c h 303 is, ligt buiten de taalregels.

Taaie taalliaan

(J.K.) De volgende zin is met wortels en al uitgegraven in het holst van de ondoordringbare Nederlandse taalwildernis; namelijk uit de notariële acte. Misschien loopt hij nog uit als hij in een potje wordt gezet. Ik ben zelf notaris, maar mocht een van Uw lezers mij ten naastenbij kunnen uitleggen wat de zin betekent, dan kan hij zich overtuigd houden van mijn erkentelijkheid.

‘Dat, mocht te eeniger tijd de vordering van de Bank het bedrag, hetwelk de Bank op grond van de bij deze acte door hem verleende hypotheek mocht blijken te kunnen verhalen, overschrijden, hij ingeval van stagnatie, surséance van betaling, faillissement, minnelijk of gerechtelijk accord of beneficiaire aanvaarding van de nalatenschap van den debiteur, hoewel hij hetzij bij uitwinning, hetzij vrijwillig de schuld aan de Bank gedeeltelijk zal hebben gekweten en dus zijn verhaal tot vrijwaring zal hebben tegen den debiteur, niet in den boedel zal opkomen om te zijnen bate de uitkeering over het bedrag zijner vordering te ontvangen en dat hij voorts hierbij aan de Bank cedeert en haar in eigendom overdraagt, zulks tot meerdere zekerheid van hare alsdan resteerende vorderingen en engagementen ten laste van den debiteur, zijne vordering ontstaan uit vorenbedoelde vrijwaringsplicht met het recht de uitkeering daarover in mindering van de vorderingen van de Bank op den debiteur te brengen, alsmede aan deze de cessie te doen beteekenen en accoorden betreffende de gecedeerde vordering aan te gaan.’

Boeken

Dr. H.E. Buiskool: De Nieuwe Spelling. Uitg. Wolters, Groningen 1955, prijs f 3,50.

De uitvoerigste gids voor de nieuwe spelling, die wij tot nog toe gezien hebben. Dr. Buiskool is van alle commissies op spellinggebied secretaris of lid geweest; hij is dus in deze zaken zeer goed ingewijd. Het boekje kan gebruikt worden zowel voor het onderwijs als voor particulieren. Van ganser harte aanbevolen!

Dr. A.F.G. van Hoesel: Zindelijk Denken. Uitg. Nelissen, Bilthoven, 1955, prijs f 4,90.

We denken in taalvormen, we voeren een gesprek in taalvormen. In onze tijd van overleg, vergaderingen, congressen, besprekingen, conferenties, ‘forumgesprekken’ en conferenties moet men leren hoe men de gesprekstaal moet hanteren, om niet te komen tot foutieve denkwijzen en oneerlijke discussiemethodes. Er bestaan vele Engelse publikaties op dit terrein en maar weinig Nederlandse. Dr. Van Hoesels boek waarschuwt ons op amusante wijze voor allerlei gedachtenkronkels.

Dr. A. van Loey: Middelnederlandse Spraakkunst. I Vormleer, 2e druk, uitg. Wolters. Groningen, 1955, prijs f 5,90.

Degenen onder ons die de spraakkunst van het Nederlands in zijn oudste perioden goed willen kennen, mogen dit werk niet ontberen. Het is een nauwkeurige inventarisatie van de taalvormen van het Middelnederlands, dat geografisch noch chronologisch een eenheid is geweest. Overzichtelijk ingedeeld, uitvoerige aantekeningen, uitgebreide literatuuropgave en een handig register.

De volledige tekst van de vier inleidingen,

op 15 oktober 1955 gehouden, zal in de loop van deze maand verschijnen in de vorm van een boekje, getiteld:

VERZORGD NEDERLANDS
vier voordrachten gehouden op de
TAALDAG 1955

De prijs hiervan zal bedragen *f* 1,50. Bestellingen uitsluitend bij Adm. Onze Taal, Breestraat 117 Leiden, onder gelijktijdige overschrijving op giro 529740.

Wij raden alle lezers en leden met nadruk aan zich deze belangrijke tekst aan te schaffen.

[Nummer 2]

Het antwoord van de meester

‘De antwoorden van de meester zijn helder en beslist; alle problematiek schijnt verdwenen’, aldus Prof. Van Es op ons taalcongres. De meester hoeft niet uit te leggen, hij beslist. Het een is fout, het ander is goed. Of de meester zelf fout kan zijn, mag geen punt van discussie zijn; anders is het hek van de dam. Onze Taal staat vaak voor kwesties waarin vlug ja of nee gezegd moet worden. Niemand is ermee gebaat als wij ons antwoord drie maanden uitstellen om een half dozijn proefschriften over de kwestie te kunnen lezen. Lang niet altijd zeggen we ‘dit is fout of goed’ maar meestal is het ‘we vinden dit fout of goed’ en laten we aan de ander over met dit vinden mee te doen of niet.

Hoe meer men over de eenvoudigste zaken nadenkt, des te ingewikkelder gaan ze er uit zien. Het is er mee als in het flauwe verhaal van de meneer met de baard wie gevraagd werd of hij die bij het slapen onder of boven de deken hield. Hij wist het niet en het gevolg van zijn gepieker was dat hij helemaal niet meer sliep. Zover is het bij ons niet gekomen, al was de kwestie doodsimpel. Heeft U het verschil in tijd in de vorige zin opgemerkt? Dat was het. Iets wat we elke dag als de gewoonste zaak van de wereld toepassen, als we het over de dingen van gisteren hebben. Iemand had ons een geheel avondblad opgestuurd waarin hij te hooi en te gras de werkwoordsvormen onderstreept had. Zo in de trant van:

President A en minister B hebben vandaag geconeerd over X.
Na afloop ziede A dat verder overleg noodzakelijk bleef. □ De Tweede Kamer heeft het wetsontwerp Y behandeld. De heer C stelde voor het ontwerp aan te nemen. □ De prijsvraag is een succes geworden. Een half miljoen inzendingen kwam binnen. □ Meer vrijheid voor het land Z was het programmapunt dat het eerst ter sprake gekomen is. □ De voorzitter maakte duidelijk dat de regering niet genoeg gedaan heeft.

Dit zijn allemaal voorbijgebeurtenissen, schrijft hij op de rand van de krant. Ze komen echter in twee verschillende tijden voor. Ik vind het maar een warboel. Geef mij dan maar het Engels.

Eerst even het laatste. Wat zijn dat toch voor mensen die hun eigen vrijheid willen opgeven voor vreemde regels? Het Duits is toch maar handig met die naamvallen, wij moeten prutsen. Het Frans is toch maar strikt logisch met zijn zinsbouw, wij kladderen maar wat. Het Engels is enz. Niet kwaad worden, anders bederven we de uitleg. We zouden gaan lijken op de moeder die in haar blinde liefde niets over schoonheidsfouten in haar kind wil horen.

De hoofdpunten van het Engelse systeem zijn ons ingehamerd op school:

ik ben hier al maanden - I have been here for months
wij woonden daar al maanden - we had lived there for months
ik heb hem gisteren gezien - I saw him yesterday
hij heeft me maandag geschreven - he wrote me last Monday

De Engelse regels zien er zó gemakkelijk uit dat wij de praktijk ervan wantrouwen. Heeft het Nederlands ook een systeem van regels voor de tijd van gisteren? Ja, maar anders dan het Engels. Eerst moeten wij het eens worden over de namen. Nemen we de bekende namen verleden tijd (v.t., ik liep, wandelde) en voltooid tegenwoordige tijd (v.t.t., ik heb gelopen, heb gewandeld) in plaats van de Latijnse woorden imperfectum en perfectum, ook al zijn de begrippen 'verleden-voltooid-tegenwoordig' niet ieder meer duidelijk.

De man die het avondblad met de onderstreepte zinnen stuurde, is op de goede weg. Men moet leren opmerken in een taal voor men zich waagt aan regels of adviezen. Ook de gesproken taal kan in het onderzoek betrokken worden. Vraag eens eenvoudige, onontwikkelde mensen naar een werkwoordvorm van

'gisteren'. Tien tegen een dat ze naast 'ik loop' zetten 'ik heb gelopen', zo ook 'ik doe - ik heb gedaan', 'ik schrijf - ik heb geschreven'. De vormen 'liep, deed, schreef' zullen ze niet noemen. Betrap de mensen eens heterdaad op de werkwoorden. Ze vragen U niet 'waar-at-je?', maar 'waar heb je gegeten?' In gesproken zowel als in geschreven taal zal men telkens een zekere spanning of verhouding tussen de v.t. en de v.t.t. aantreffen.

In de gesproken en de geschreven taal komen de v.t. en de v.t.t. naast elkaar voor. Ze zijn gelijkwaardig, maar in bepaalde gevallen geven we aan een van beide mogelijkheden de voorkeur.

De v.t. is de typische vorm voor de rustige beschrijving; gebeurtenissen, toestanden, gedachten uit het verleden worden verteld.

Ik liep over het plein; het sneeuwde. De auto's reden langzaam want het was erg glad. □ In de 12e eeuw verplaatste zich het handelsverkeer door de opkomst van Keulen, dat de Rijnhandel tot zich trok, waardoor Tiel en Utrecht achteruit gingen.

Er zijn nog speciale gevallen, vooral in de gesproken taal, die apart verklaard moeten worden, maar die aan deze hoofdregel niets afdoen. Men bedenke daarbij dat de v.t. ook de functies van de aanvoegende wijs heeft overgenomen. Let eens op zinswendingen als:

Ben je nu toch gekomen? En je schreef dat je ziek was!
Zeg, ik dacht dat we thuis zouden blijven.
Wil je wat drinken? Had je zo'n dorst?
Kwam er maar regen!

De v.t.t. stelt een feit vast, noemt een resultaat dat nu nog van belang is. De gebeurtenis leeft in onze herinnering voort, zij is voor ons op de een of andere manier van groter belang dan allerlei bijomstandigheden.

Er is een bespreking gehouden tussen de twee partijen. □ Ik heb je in geen jaren meer gezien. □ En wat heeft me dat joch toen uitgehaald? Hij is uit het raam geklommen en.. □ De vroegere minister is als voorzitter van de partij gekozen.

Al sprekende heeft men niet de geringste moeite de juiste tijd te kiezen. Zo scherp is de 'regel' nu ook weer niet dat een 'fout' de hoorder onmiddellijk zal opvallen. Het komt bij het schrijven over de dingen van gisteren wel eens voor dat men een ogenblik overweegt wat het beste klinkt: de v.t. of de v.t.t. Dan kunnen we ons houden aan de genoemde verhouding tussen de twee tijden. Prof. Overdiep, van 1936 tot zijn dood lid van onze Raad, heeft die aldus geformuleerd:¹⁾ De v.t. beschrijft of somt op de verleden gebeurtenissen, of wel noemt de bijomstandigheden; de v.t.t. constateert het belang of het resultaat van de verleden gebeurtenis voor het heden van de spreker, of wel er wordt door aangeduid dat de verleden gebeurtenis voortduurt tot in het heden.

Neem nu eens Uw krant met de dingen van vandaag en gisteren en kijk of de tijden 'kloppen'. De zeer hoge autoriteit heeft een ontmoeting gehad met een andere zeer hoge autoriteit. Er kwamen talrijke problemen ter sprake. - De 34-jarige J.V. heeft gepoogd uit het Huis van Bewaring te ontsnappen. Hij brak daarbij een been. - De Parijse couturier Christian Dior heeft in zijn nieuwe collectie de

F-lijn geïntroduceerd. Met veel charme toonden de mannequins de modellen, die enz.

Zwerft niet een of andere vage herinnering in U bij dit avondlijke lezen in 'dit pampier van kankeren en kiften'? Wij zullen U zeggen welke. Tegen het einde van de middag kwam uw vijfjarige Dikkie huilend het huis in. Hij weet niets van autoriteiten en couturiers maar hij kent de regel van Overdiep op zijn duimpje. Luistert U maar:

Pappa, Wimpie heeft me gestompt!

U vermoedt natuurlijk dat achter die stomp van Wimpie een schop van Dikkie zit, droogt zijn tranen en vraagt hoe het kwam.

Nou, we zaten in de zandbak en toen deed hij gemeen en toen gaf ik hem een duw en toen heeft ie mij gestompt...

Zelfs het eufemistisch gebruik van 'duw' voor 'schop' past hij feilloos toe. U ziet dat Dikkie precies hetzelfde doet als de journalist. Eerst samenvattend het voornaamste, het resultaat dat tot in het heden doorwerkt, dus de v.t.t. en dan de beschrijving van de bijkomende zaken, dus de v.t.

Als U zich, gewapend met de regel, over de krant of over Uw eigen zeer verzorgde geschriften buigt om de tijden voor het verleden te controleren, en dan nog onregelmatigheden ontdekt of weifelingen in U voelt opkomen, doet U er goed aan de volgende vier punten als commentaar op de regel te overwegen.

1. In het Nederlands, in het Duits overigens ook, kan men een toenemend gebruik van de v.t.t. constateren. Misschien komt het omdat een soort economisch principe in de taal doorwerkt: twee tijden voor het verleden is te 'lastig'. Misschien omdat er meer geconstateerd wordt dan beschreven. Misschien is er een andere reden. Wij wezen er in het begin al op dat het volk, bij navraag, de v.t.t. noemt en niet de v.t. Het deelwoord met ge- zit wat vaster in de taal, daar het ook in andere posities voorkomt: de gezworen eed, de gestolen auto.

2. Zowel in de v.t. als in de v.t.t. schemeren soms nog andere betekenissen door die honderden jaren geleden normaal waren voor die tijdsvormen. Men denke aan de aloude formule 'heden overleed'. Men denke aan een uitdrukking als 'hij heeft het op jou gemunt', waarin de oorspronkelijke betekenis van de v.t.t., namelijk de tegenwoordige tijd, duidelijk waarneembaar is.

3. Uit een natuurlijk gevoel voor afwisseling kan de schrijver de twee tijden door elkaar gebruiken om saaiheid te vermijden, vooral als het verschil zeer academisch gaat worden en in de taalwerkelijkheid van geen belang meer is. Zo herinneren wij ons dat ongeveer twintig jaar geleden aan een van de leden van onze Raad gevraagd werd over deze tijdskwestie uitsluitsel te geven. Zijn antwoord was: 'Dat onderscheid is mij te subtiel'.

4. Naast de terreinwinst van de v.t.t is - een taal is een verwarde knoop! - weer een oprukken van de v.t. te merken. Door de grote verbreiding en de kennis van het Engels komt vooral in journalistieke stijl de

v.t. weer op. Haastige vertaling van het nieuws van buitenlandse persbureaus zal hieraan niet vreemd zijn. Het is jammerlijk dat hierdoor een typisch Nederlands stijlmiddel, het zoveelste, wordt verwaarloosd.

5. Van de andere kant is het begrijpelijk dat kranten-schrijvers, om hun verslag nadrukkelijk te maken, aan allerlei bijkomstigheden te veel gewicht gaan hechten en deze met de v.t.t. uitdrukken.²⁾

Zo zijn de beide tijden aan het touwtrekken. Het is niet eens zo'n groot wonder dat iemand aan de rand van zijn krant schrijft: geef mij het Engels maar. Over deze opmerking is heel veel te zeggen. Meer dan nog in het staartje van dit artikel kan. We hebben geen tijd en geen lust en geen bevoegdheid om de Engelse tijden in de gesproken en de geschreven taal nauwkeurig te bestuderen. Hadden we het wel, dan waren we er vóór het onderzoek al zeker van dat de beroemde regel van het Engels zou ineenschrompelen en vervagen. Stellen we deze vooringenomenheid gerust naast de kritiek op het Nederlands. Talen zijn verschillend in vele opzichten. We hebben nog nooit iemand ontmoet die onze twee lidwoorden 'de' en 'het' wil prijsgeven voor het ene Engelse 'the'. Wel menigeen die vond dat Latijn en Grieks zoveel logischer waren met hun tijden. We hebben hem dan altijd de raad gegeven met die logische Griekse en Latijnse tijden eens alle fijne schakeringen weer te geven van een moderne, levende taal. Er is nog niemand op in gegaan.

Touwtrekken, nu eens gaat de een, dan weer de ander over de streep. De arme taalmeester mag niet toeschouwer zijn en zien wie er wint. Hij moet beslist en helder aangeven wie er m o e t winnen. Maar dan wordt er helemaal niet getrokken. De spanning is er uit. Het is juist die spanning wie het zal winnen, die een levende taal zo boeiend maakt. Laten we, opgewonden doch rustig, aan de kant blijven zitten, met de spelregels in de hand. Die kan de meester ons gelukkig wel geven.

Eindnoten:

- 1) Dr. G.S. Overdiep. Stil. Gram. p. 320.
- 2) id. N. Taalgids XVII, Een opmerking over het Ned. perfectum.

Verkabelen

(J.P.) Vrij dikwijls komen wij het woord 'verkabelen' tegen in de betekenis van 'het vervangen van bovengrondse elektrische geleidingen door kabel'. Naar sommiger mening is het woord 'verkabelen' geen goed Nederlands woord. Maar waarom?

(Red.) Een lid van onze Raad tekent bij dit woord het volgende aan. M.i. kan het in deze toepassing niet als goed Nederlands beschouwd worden. Het voorvoegsel ver- kan wel een vervanging aanduiden, maar alleen van wat het grondwoord noemt, bijv. verdoeken - op een nieuw doek brengen. 'Verkabelen' zou dus gebruikt kunnen worden voor: van nieuwe kabels voorzien, de kabels vervangen. Dat wordt hier echter niet bedoeld. Ik zie niet hoe het bedoelde begrip in één woord kan worden samengevat. Men zou dus gewoon moeten spreken van: vervangen door een kabel of kabels.

Indringend

(Mr. B.) Zoudt U kans zien om onze critici en litteratoren af te leren het afgrijselijk misbruik van het woord 'indringend'.

In een krant van 7 Januari 1956 las ik een critiek over het laatste boek van, de door mij zeer vereerde, Herman Teirlinck. Dit stuk is verlucht met een portret, waaronder gedrukt staat: 'Herman Teirlinck.. indringend..'. Ik zie de oude Herman al een kroeg binnen dringen na de portier geveld te hebben, de boze indringer!

Maar niet alleen personen zijn volgens de recensent indringers. Er is zelfs een 'indringend portret'. De prestaties van dit phaenomeen worden evenmin vermeld. Wat er aan te doen? Een woordenlijst van de nederlandse taal schijnt niet te baten.

Ten slotte: laat U dit stukje maar in mijn eigen spelling. Die vind ik tegenwoordig de beste.

Tijpen

(J.v.D.) Steeds meer spreekt men van een brief tijpen, een getijpte brief, ij-klank als van b.v. 'begrijpen'. Voor deze ij-klank kan ik geen verklaring vinden. Overeenkomstig mijn (nieuwste) Van Dale houd ik dan ook nog steeds vast aan - wat jaren taalgebruik was - de ie-klank. Ik zeg dus (fonetisch): 'een getiepte brief' en 'een brief tiepen'. Men zegt toch ook tiepiste (typiste), tiepies (typisch), tiepograaf (typograaf), tieran (tyran), tierool (Tyrol), en niet tijpiste (met ij-klank) enz.

(Red.) De Woordenlijst kent 'tijpen' niet, 'typen' wel. De ij-uitspraak zal wel Engelse invloed (to type) zijn.

Public relation officer

Herhaaldelijk is ons gevraagd een Nederlandse vertaling of omschrijving te geven van Public Relations en Public Relation Officer. Over de moeilijkheden bij dergelijke kwesties hebben wij reeds meermalen geschreven. Steeds hebben wij betoogd dat men het Engelse woord vóór moet zijn en dat juist in de kringen waar het woord nodig is, de Nederlandse omschrijving moet ontstaan. Het is echter niet onmogelijk dat voor bedoelde twee woorden, evenals voor F r e e L a n c e r , reeds Nederlandse woorden gangbaar zijn. Zo ja, dan zouden wij die gaarne horen. Zo neen, dan doen wij een beroep op het taalscheppend vermogen van onze lezers.

Roepnaam

We hebben 'roep' een verdacht tintje gegeven. Een vraag bereikte ons of r o e p n a a m daarmee ook veroordeeld is. Wij zien het volgende verschil: is er mee bedoeld v o o r n a a m of d o o p n a a m (Cornelis bijv.), dan zouden wij in ieder geval niet 'roepnaam' nemen: is er mee bedoeld 'naam, afkorting waarmee iemand wordt aangesproken' (Kees bijv.), dan is er niets tegen. Het is de naam 'waarmede geroepen wordt'. Een lid wijst ons er ook op dat het in de scheepvaart bekend is als 'de naam waaronder een schip per radio wordt opgeroepen'.

Bewegen en over

(Mr. v. O.) Reeds jarenlang valt mij in de weerpraatjes vanwege het K.N.M.I. op, dat er gesproken wordt over

- a. een bepaalde luchtsoort, die zich bevindt 'over' een bepaald gebied (in plaats van 'boven');

- b. een front, of een frontensysteem, dat 'beweegt' naar een bepaalde windstreek (in plaats van 'zich beweegt').

Toevallig kwam ik laatst in contact met een meteoroloog van het K.N.M.I., die mede verantwoordelijk is voor de inhoud van deze weerpraatjes, en ik verzuimde niet hem als mijn mening te kennen te geven dat met dit taalgebruik tegen het Nederlands gezondigd wordt. Ik heb hem van de gegrondheid van mijn bezwaren niet kunnen overtuigen. Wat het gebruik in deze zin van 'over' betreft, dit is m.i. zonder twijfel fout: het is overgenomen hetzij uit het Duits, hetzij uit het Engels. Met 'bewegen' ligt het wat moeilijker. Bewegen kan n.l. bij uitzondering (maar niet hier!) als overgankelijk werkwoord gebruikt worden, bijv. wanneer men met verbazing constateert dat iets dat men voor onbeweeglijk had gehouden, zich toch blijkt te verplaatsen ('hé, het beweegt!'). Iets daarentegen dat naar zijn aard beweeglijk is, beweegt zich. De aarde beweegt zich om de zon. (Red.) In ouder Nederlands komt 'over' in de bedoelde betekenis ook voor. Of hier van vreemde invloed sprake is, durven wij niet beslissen. Met die beperking geven we U gaarne gelijk.

Niet te voorziene

(P.B.) Over de kwestie 'een niet te voorziene tegenslag' (Onze Taal, December 1955, blz. 51) het volgende. De opponenten van de heer G.B. beweren, met verwijzing naar 'een niet te voorkomen tegenslag', dat achter een onbepaalde wijs geen buigingsuitgang kan komen en dat dus 'een niet te voorziene tegenslag' afgekeurd moet worden. Deze redenering is m.i. onjuist. In 'een niet te voorkomen tegenslag, een niet te begrijpen vergissing, een spoedig te verwachten beslissing' is de mogelijkheid van verbuiging van de als adjectief fungerende verbindingen 'te voorkomen, te begrijpen, te verwachten' eenvoudig uitgesloten, en wel omdat de Nederlander nu eenmaal adjectieven, die op *e n* eindigen, *n i e t* verbuigt. (Men denke aan de stoffelijke bijv. naamw., aan de op *e n* eindigende verl. deelw., die als adjectief gebruikt worden, en aan de adjectieven *tevreden* en *eigen*.) Deze de verbuiging belemmerende uitgang *e n* is in 'een niet te voorziene tegenslag' niet aanwezig. Het 'bijv. naamwoord' *t e v o o r z i e n* wordt daarom verboden; het krijgt zijn uitgang met evenveel recht als elk bijv. naamw., dat voor een zelfst. naamw. staat en niet tot de categorie van de op *e n* eindigende adjectieven behoort.

Lik-op-stuk

(K.F.) De Afdeling 'U vraagt' van december 1955 besluit U met de opmerking, dat de woord-betekenis van de uitdrukking 'lik-op-stuk-vraag' U niet bekend is; behoudens de wetenschap, dat 'lik' een bargoens woord is voor 'gevangenis'. Gaarne hoop ik, dat het volgende iets tot de verduidelijking bijdraagt.

Mijn grootvader was destijds (plm. 1875-1900) maatschoenmaker en van hem hoorde ik het woord 'likstok' of 'de lik'. Dat was een stuk zeer glad hout, heel taai en sterk en in vrijwel ronde stokvorm: diameter circa 1½ cm en ongeveer 30 cm lang. De beide uiteinden waren zo bijgewerkt, dat ze gemakkelijk 'in de hand lagen'. Had men dus de lik in de hand, dan was het daartussen gelegen gedeelte vrij en kon worden benut om een krachtige wrijvende beweging en druk uit te oefenen op de schoen in wording op de houten leest geschoven, welke tussen de knieën werd geklemd en bovendien nog met een spanriem werd vastgehouden (van schoen tot onder de voet van de bewerker gespannen). Dat 'likken', met behulp van een soort wasachtige substantie, was nodig om het wat stugge bovenleer geheel te doen aansluiten op de leest. M.a.w. de leest (de voetvorm dus van de opdrachtgever) vertoonde alle welvingen, knobbels en eksterogen van de voet en het leder moest zich aan deze vorm soepel aanpassen.

Zoals U weet, stond de voetverzorging in die jaren nog in de kinderschoenen: de voeten waren dan ook dikwijls vervormd, vertoonden hobbels en knobbels van eelt; zij hadden vele gevoelige plekken, waar het bovenleer op zou kunnen drukken. Op de houten leest werden dus al die oneffenheden door het opspijkeren van bijgesneden stukjes leder overgebracht: een erg precies werk. Elke vaste klant had dan ook zijn eigen paar leesten (soms verscheidene), welke van tijd tot tijd werden bijgewerkt. Bestelde men een paar schoenen, dan waren die nooit terstond geheel goed: wel drie of vier keer kwam men passen, voor de schoen de voet prettig omsloot en er dus nergens een 'drukkende' plek was. Een enorm tijdverlies, dat in de prijs was begrepen; toentertijd kostte een paar schoenen door een goede vakman gemaakt heel wat: de prijzen verschilden van 40 tot 100 gulden per paar en dat in die jaren! Ik spreek hier dan over bestellingen van de bewoners van de 'Herengracht': de rijke kooplieden in Amsterdam en van de buitenplaatsen aan de Vecht.

Om nu tot de uitdrukking terug te keren: de 'lik' wordt dus op het leder gedrukt, geslagen, gewreven enz. om het soepel te maken en vorm te geven (ook om de leerling in de werkplaats te meppen als de 'meester' dat nodig achtte).

Dat alles moest snel gebeuren, want het scheen mij toe, dat de wrijvingswarmte een rol speelde bij het 'likken' van het stuk (dat moest worden 'gelikt'): de 'lik' werd gloeiend warm.

Zou in deze uiteenzetting mogelijk de verklaring liggen van het gezegde 'lik-op-stuk': ik vind enige gedachten-associatie wel aanwezig: snel reageren op de aanwijzing (van de klant, die de nog pijnlijke plek aanwees).

Ik hoop in deze wat lange uitweiding de techniek goed te hebben weergegeven: ik was nog een jongen toen ik dat alles waarnam en kan dus niet zeggen: zo was het, maar moet volstaan met: zo ligt het ver weg in mijn herinnering.

Deftigheid

In september 1955 hadden wij het over de eigenaardige gevoelswaarde van het Nederlandse woord 'deftigheid'. Onlangs zijn wij gestoten op een uitspraak van Alberdingk Thym in zijn *Littérature Néerlandaise* (p. 219), die raak genoeg is om aan de vergetelheid ontrukkt te worden. Hij schetst haar als 'une espèce de fausse dignité on gravité, qui exclut la grâce, le naturel, la modestie, le dévouement, l'enthousiasme. D e f t i g h e i d est une espèce de morgue pédantesque, mais qui pourtant n'est pas en opposition absolue avec une certaine bonhomie.' Daar is geen woord Nederlands bij! Het zal ons echter niet afhouden van de drang af en toe flink deftig te doen met een zekere bonhomie gelukkig. 'Bonhomie' betekent behalve 'goedaardigheid' ook nog 'onnozelheid'. 'Morgue' is 'barse, koele trots'. Neen, een absolute tegenstelling zijn beide begrippen niet. De Fransman weet het nu wel.

Algemene ledenvergadering

zaterdag 25 febr. a.s., te 2.30 uur n.m., in de Industriële Club, Vijgendam, Amsterdam

Agenda:

1. opening door de voorzitter;
2. notulen;
3. jaarverslag 1955 secretaris;
4. jaarverslag 1955 penningmeester;
5. verslag kascommissie;
6. voorstel tot verkiezing van de heer R.A. Warmenhoven ter voorziening in de vacature Prof. Mr. A. de Block in het bestuur;

7. verkiezing van twee bestuursleden in de vacatures H.H.J. van de Pol en Ir. J.P. Smits; beide leden zijn statutair herkiesbaar;
8. voorstel tot wijziging van de statuten.

Opm. De voorgestelde statutenwijziging houdt in een ruimere omschrijving van het doel en de middelen het te bereiken. Het voorstel is op aanvraag bij de secretaris verkrijgbaar.

[Nummer 3]

Laten we elkaar goed begrijpen

Het eerste kwartier van de 'verplichte visite' is het gemakkelijkst. Er is altijd een onderwerp van gesprek: het weer. Gisteren was het er, vandaag is het er, morgen zal het er zijn. We stellen na kort overleg vast dat het koud was, is en zal blijven en spreken als ons gemeenschappelijk oordeel uit dat dit feit vervelend was, is en zal blijven. De volgende kwartieren gaan misschien moeilijker, maar met wat goede wil is men zo aan het negende en tiende kwartiertje toe, die we onder het genot van een hartige hap en een ferme slok kunnen besteden aan een paar eenvoudige grappen. Dan is de avond voorbij. Het echtpaar A vindt het echtpaar B aardige mensen en het echtpaar B vindt hetzelfde van echtpaar A. Dat is het grote winstpunt van de avond. Een mens kan het nu eenmaal niet altijd over Einstein en Sartre hebben.

De communicatielijnen tussen de mensen worden opengehouden door de taal. We moeten, of we willen of niet, met elkaar door deze wereld heen: laten we dan vriendelijk tegen elkaar praten, desnoods over niets of over bijna niets, als we maar van tijd tot tijd een sein met de taal geven dat we elkaars aanwezigheid op de een of andere manier op prijs stellen. Komt een collega na een paar dagen griep weer terug op het werk, dan hoort hij vier, vijf keer de absurde vraag tot hem gericht: Zo, ben je weer beter? Staan we langs de weg met zo'n leuke band dat onze wagen er scheef van wegzakt, dan komt de wegwacht met de belangstellende vraag: Zo, hebt U een leuke band? Niemand, of het moet een vervaarlijke kribbebijter zijn, zal de medelevende vragensteller afsnauwen met een 'ja, sufferd, dat zie je toch!'

De lijnen kunnen ook geblokkeerd worden. Daar is met het weer niet veel kans op. Daarom kiezen we het ook als eerste onderwerp op de visite. We omzeilen met groot beleid alle onderwerpen waarvan we ergens vaag in ons binnenste vermoeden dat de ander er anders over denkt: kiesrecht, beroepssport, salarisnivellering, belastingpolitiek, kunst, opvoeding enz., of we geven ter wille van de vrede van het eerste bezoek de ander met zijn andere mening maar gelijk met een paar nietszeggende zinnen. Voor een goed gesprek over dergelijke netelige onderwerpen moet men, behalve over deskundigheid in de betwistbare zaken, over een grote taalvaardigheid beschikken. Vallen alle remmen weg, zelfs die van de maatschappelijke beleefdheid, dan komt het gesprek al ras op de stand van welles-nietes. Men kan, zover gekomen, dan beter zijn hoed van de kapstok nemen en weggaan, wil men niet ten tweeden male de weersgesteldheid tot onderwerp van gesprek kiezen.

Het is geen wonder dat in tijden van spanningen en problemen waarbij vrijwel de gehele mensheid betrokken is, gesprekken 'op hoog niveau' aan de orde van de dag zijn. Tegenstanders op politiek gebied, in het sociale vlak, op godsdienstig terrein proberen 'aan de ronde tafel' elkaar beter te begrijpen. Niet voor niets is een woord als 'benaderen' een typisch modewoord geworden. Men wil inderdaad elkaar nader komen. De toeschouwers lezen in hun krant de resultaten: wat A teleurstellend noemt, is voor B hoopgevend, voor C gematigd bevredigend en voor D een geweldige mislukking. We worden met woorden bestookt. Men kan zich afvragen wat deze moeilijkheden met onze taal, ja met de taal in het algemeen te maken hebben. Het

antwoord is: zeer veel. De taal is het middel van de communicatie. Het gesprek is arbeid met de taal. Daarom is het niet zo vreemd dat juist in de laatste tijd de taalwetenschap zich intensief bezighoudt met de studie van de taal als gespreksmiddel. Zo is er in Duitsland een instituut voor toegepaste taalwetenschap; in Amerika verschijnt een uitgebreid wetenschappelijk tijdschrift dat zich voor een groot gedeelte aan deze studie wijdt. Onder 'semantics' verstaan de Amerikanen de studie van de menselijke samenwerking door het mechanisme van de taal als communicatiemiddel. In ons land heerst een nogal verbreide mening dat taalkundigen wel diepe onderzoeken verrichten naar de historie van de taal, maar dat zij voor de praktijk van het dagelijkse leven, op een paar regeltjes over korte ei en

lange ij en het ezelsbruggetje van het kofschip na, weinig betekenen. Van de pogingen die ondernomen worden om door ordelijk taalgebruik te komen tot een ordelijk gesprek waarmee men orde op zijn zaken stellen kan, is nog maar weinig bekend bij het grote publiek. De jonge taalgeleerden die zich vol geestdrift werpen op de verkeersknopen van de taal, denken soms in lichte zelfoverschatting dat zij de wereld eindelijk de sleutel tot het verloren paradijs kunnen aanbieden. Zo schrijft de Japanse Canadees Hayakawa: 'Samenwerking door taalgebruik is het fundamentele mechanisme waarvan het voortbestaan van de mensen afhangt. Wanneer het taalgebruik, zoals gewoonlijk, tot gevolg heeft dat onenigheid of strijd ontstaat of nog erger wordt, is er iets niet in orde bij de spreker, de hoorder of beiden.' De Europeaan, door eeuwen taalwetenschap en wijsbegeerte en (desondanks) ruzies wijs geworden, is geneigd over zo'n uitspraak mild te glimlachen. Woorden en feiten zijn verschillende dingen. Wij moeten echter, met al onze wijsheid, oppassen niet eigenwijs te worden. Er ontstaan ruzies, op hoog en laag peil, niet omdat er een diepgaand meningsverschil is, maar omdat tijdens het gesprek verkeerd gesproken is. We leerden op school dat er een oorlog ontbrandde omdat er een telegram verkeerd opgesteld of gelezen was. Al kunnen de geschiedkundigen met de feiten op tafel bewijzen dat deze voorstelling van zaken verschrikkelijk onnozel is, het bestaan van zo'n telegramlegende is zeer leerzaam. Hoe vaak blijkt het niet dat de mensen eenvoudig langs elkaar heen praten? 'Laten we elkaar goed begrijpen..' klinkt het in de hitte van het gesprek. In veel gevallen moet men deze bekende zinsnede vertalen met 'wat jij zegt, is onzin; wat ik zeg, is juist.' Luisteren en onderscheiden is meestal moeilijker dan spreken en oordelen.

Woorden zijn willekeurige tekens: het woord is niet het ding zelf. Een stoel kan een tafel betekenen en omgekeerd. Laten we in een gesprek oppassen voor uitputtende debatten over definities, maar laten we liever een concreet voorbeeld zoeken om uit te drukken wat we bedoelen. Eigenlijk, heel eigenlijk heeft een woord zoveel betekenissen als er gebruikers van dat woord zijn. Als U op een eerste visite eens op een onschuldige manier wilt onderzoeken, wat er kan gaan gebeuren als U een 'teer onderwerp' ter sprake gaat brengen, moet U eens een simpel probleempje voorzetten waaraan niemand zich zeer kan doen. Een man staat voor een dikke boom. Tegenover hem aan de andere kant van de boom zit een eekhoorn. De man ziet het dier niet. Hij loopt rondom de boom, maar het slimme beest beweegt zich in tegengestelde richting zodat de man het nooit te zien krijgt. Vraag: gaat de man rondom de eekhoorn? U kunt een vermakelijk kwartiertje beleven daar U de wijzer van nietes naar welles ziet springen; dan moet U de oplossing brengen door het gezelschap te laten nadenken over de vraag: wat is 'er rondom heen'?

Luisteren is moeilijk, zeiden we reeds. Vooral als we domme dingen horen. Laten we een scherp onderscheid maken tussen feiten, gevolgtrekkingen en oordelen en deze door een juiste woordenkeuze in een gesprek ook duidelijk als zodanig aangeven. Hoe vaak merkt men niet dat 'het is zo' niets anders is dan 'ik vind het zo'. Nu gebeurt er niets wereldschokkends als iemand beweert dat het zijn hele vakantie geregend heeft. Bij navraag blijken het er vijf van de veertien dagen geweest te zijn. Ernstiger wordt de zaak als iemand zegt dat alle leden van de familie X de eigenschap Y hebben. Hij moet later toegeven maar twee X-ers te kennen en nog later dat hij hun de eigenschap toekende omdat hij in de stemming A en in de

omstandigheden B verkeerde! Iedereen zal ons toegeven dat dergelijke algemene uitspraken het samenzijn van mensen, van de ontbijttafel tot de ronde tafel, moeilijker maken.

Woorden, vooral de 'geladen' woorden die sleutelposities in het gesprek innemen, hebben veel meer dan de 'woordenboekwaarde'. We moeten er mee rekening houden dat ze in bepaalde omstandigheden een bepaalde gevoelswaarde bezitten. De gevoelswaarde waarin de een het woord gebruikt of hoort, kan zo verschillen van de gevoelswaarde waarin een ander het kent, dat een gesprek tot de grootste onenigheid kan leiden. Een gesprek over de voor- en nadelen van bromfietsen kan geen kwaad; het is echter geen toer, voor U niet en voor ons niet, een tiental woorden op te schrijven die in een gesprek tot de hevigste gemoedsexplosies aanleiding kunnen zijn. Wees voorzichtig met die woorden, anders zult U na een afmattend bekvechten merken dat niet de begrippen tegen elkaar gebotst zijn maar de gevoelswaarden van de woorden die de begrippen moesten aanduiden. Of liever gezegd, U zult dat niet merken, want daar bent U na het teleurstellende gesprek te moe voor.

In een doodgewoon taalboekje voor een middelbare school hebben we eens een aardige oefening in woordgebruik gevonden. Je moest uitgaan van een of ander voorwerp en dan telkens een trapje hoger klimmen op de abstractieladder, bijv. mijn Volkswagen 1953, een Volkswagen 1953, een Volkswagen, een Duitse auto, een auto, een motorrijtuig, een vervoermiddel, een ding. Het is eigenlijk het omgekeerde van het bekende gezelschapsspel waarin een binnenkomende een voorwerp door systematisch vragen moet zien te bepalen: hij gaat de abstractieladder af, tot hij op het bedoelde voorwerp stuit. In een goed twistgesprek moet men zich terdege van de abstractiegraad bewust zijn. Op welke trap van de ladder bevinden we ons? Hoe hoger we zijn, des te minder kenmerken heeft het begrip; het omvat dus naar omvang meer zaken. Men moet daarom op zijn hoede zijn in de discussie voor woorden met een hoge abstractiegraad. Een woord als 'vrijheid' staat hoog op de abstractieladder (het is bovendien nog sterk met gevoel geladen): er liggen zoveel menselijke ondervindingen en oordelen in opgesloten dat het tot meningsverschillen moet leiden. Beter is het de ladder een paar treden omlaag te gaan. Technici hebben het in dezen wat gemakkelijker: ze kunnen een voorwerp precies definiëren. Hun discussies verlopen zakelijker; ze beschrijven een bepaald begrip uit de techniek door een stap op de ladder hoger te gaan en brengen het dan tot de gewenste omvang terug door de kenmerken te noemen. Wat is een gloeilamp? Een gloeilamp is (nu een stapje hoger:) een elektrische lamp (nu de omvang gaan beperken) waarbij een vaste stof door stroomwarmte zo verhit wordt dat enz. Zou men zo

ook kunnen antwoorden bijv. op de vraag: wat is vrijheid?

Oppervlakkig taalgebruik leidt er nogal eens toe, dat we in zwart-wit tegenstellingen redeneren. Als iets niet goed is, moet het slecht zijn. Als iets niet groot is, moet het klein zijn. Tegenover dapper staat laf, tegenover verlegen staat brutaal. We moeten ons beheersen, anders vallen we in onrechtvaardige oordelen door die waardebeoordeling in zwart-wit. Iedere medaille heeft twee zijden, leert het spreekwoord. Iedere medaille heeft een heeleboel zijden, leert het leven. Spreekwoorden moet men trouwens niet in een discussie de doorslag laten geven. Ze uiten maar al te vaak, toegegeven: op een pittige wijze, grove algemeenheden. Met het dwaaste spreekwoord 'de uitzondering bevestigt de regel' slaat men menige gezonde redenering tegen de grond.

Zo is een goed gevoerd gesprek een waar taalkunstwerk, om het even of dit gaat over zwaarwichtige, sombere problemen of over bekoorlijke, onbelangrijke onderwerpen. De mensen werken tezamen: de taal is hun werktuig in het gesprek. Natuurlijk zijn er andere factoren die eveneens in sterke mate het gesprek bepalen; wij denken aan de plaats en het tijdstip van het gesprek: de kille stationswachtkamer 's morgens om 6 uur en de warme huiskamer 's avonds na het eten. Zonder taalgebruik, hoe dan ook, komt een gesprek echter in het geheel niet tot stand. Aan zijn taal werken, van de pietluttigste pietluttigheden tot de verhevenste verhevenheden, is een stuk noodzakelijke cultuur. De laatste zinnen van ons jongste taalcongres zullen we daarom niet gemakkelijk vergeten:

'Men kan de taal niet losmaken uit het geheel van de menselijke samenleving. In de verantwoordelijkheid voor onze taal ligt een stuk zelfopvoeding van de beste soort. Die verantwoordelijkheid werkt door in het publiek dat hoort of leest, als een stuk nationaal cultuurbesef en cultuurbezit. En tenslotte heeft men nog deze winst, dat men de dingen die men wil zeggen, de gedachten en gevoelens die men wil overdragen, tot uiting komen in de nobelste vorm. Te streven naar een verantwoord taalgebruik is een dienst aan allen gelijkelijk: de spreker, de hoorder en het onderwerp.

Jaarverslag 1955

De werkzaamheden van ons genootschap bepalen zich in hoofdzaak tot de handelingen van het bestuur en van de redacteur voor het orgaan en een jaarverslag wordt dus het verslag van hetgeen bestuur en redacteur ondernomen hebben en tot stand gebracht.

Op 5 februari had een ontmoeting plaats in Antwerpen met het bestuur van de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal. De persoonlijke gesprekken verduidelijken telkens weer werkwijze en doel van beide verenigingen en maken het gemakkelijker de bestaande verschillen te begrijpen en te eerbiedigen.

Het bestuur heeft zich verder vooral bezig gehouden met het congres. Aangezien het houden van dit congres in het bijzonder bepleit is door de heer Van de Pol, viel het ernstig te betreuren dat deze vrijwel de eerste helft van het jaar door persoonlijke omstandigheden niet in staat was de voorbereidingen te leiden. Door het instellen van een commissie ad hoc is getracht de plannen toch uit te werken en uit te voeren en - blijkens het welslagen van het congres - is de commissie daar alleszins in geslaagd.

Het overleg met de sprekers, de keuze der onderwerpen, de uitnodigingsbrief, het kiezen van de aan te schrijven deelnemers en de voorzieningen op de dag zelf hebben veel tijd en aandacht gevraagd en er is menige avond aan besteed om de

stand van zaken en de voortgang te bespreken. Na de zomervakantie kon de heer Van de Pol ook zelf weer aan de voorbereidingen deelnemen; hij heeft een persconferentie in het Hôtel des Indes op touw gezet, waar 33 bladen waren vertegenwoordigd, die kort voor de 15de oktober de algemene publiciteit voor het congres in hoge mate hebben bevorderd en na afloop zeer gunstige en soms uitgebreide beoordelingen hebben geschreven. De Taaldag kan inderdaad een succes genoemd worden en het bestuur heeft van velen geestdriftige brieven ontvangen over het werk van het genootschap.

Na afloop van alle opwinding heeft de voorzitter op hartelijke wijze de commissie voor haar werk bedankt. Ook de heer Van de Pol verdient grote hulde voor zijn initiatief en grote dank voor de onbegrensde steun die het genootschap door zijn bemiddeling bij de voorbereiding van het congres mocht ontvangen. Zonder de krachten en de hulpmiddelen die hij ter beschikking heeft gesteld, zou het vele werk nooit op tijd afgedaan kunnen zijn.

De sprekers, de heren Prof. Krul uit Delft, Prof. Van Es uit Groningen, Prof. Stuiveling uit Amsterdam, en de heer Leenen uit Brussel, hebben door hun boeiende voordrachten het belang en het aanzien van het genootschap verhoogd en versterkt. Ongeveer 400 belangstellenden zijn uit alle delen van het land naar Amsterdam gekomen en een verheugend aantal heeft zich daarna voor het lidmaatschap aangemeld. Van vele zijden is op herhaling van deze Taaldag aangedrongen en deze eerste gewaagde proef, die een geslaagde proef is geworden, zal ons een richtsnoer zijn voor ons beleid en de opwekking tot het lidmaatschap in de naaste toekomst. Maar noch de financiën, noch de organisatie zijn sterk genoeg om een spoedige herhaling in het vooruitzicht te kunnen stellen.

Was de financiële uitkomst in 1954 negatief door een tekort van f 70, -, in 1955 gaven de normale inkomsten en uitgaven een bescheiden overschot.

De uitgaven voor het congres moeten als bijzondere uitgaven beschouwd worden en konden bestreden worden uit het kleine kapitaal dat in jaren van voorspoed uit de overschotten is gekweekt. Een adering van f 2.300, - bewijst echter wel dat een volgend congres vooreerst niet uit eigen middelen kan worden bekostigd, daar dan met de eieren ook de kip opgegeten zou zijn.

Samenvattend kan gezegd worden dat het jaar 1955 voor ons genootschap gunstig en van grote betekenis is geweest. Gunstig omdat het ledental wederom is toegenomen en de geldelijke uitkomsten een voordelig saldo vertonen, van grote betekenis omdat wij ons aan een krachtproef hebben onderworpen ten aanzien van de openbare belangstelling, die bijzonder goed is uitgevallen.

25 februari 1956.

Ir. J.P. Smits,
secretaris.

Bestand

(J.M.) In de taal van de verzekeraars wordt de laatste jaren steeds meer het woord 'zakenbestand' gebruikt ter aanduiding van de hoeveelheid zaken gedaan in een bepaalde soort van verzekeringen of door een bepaalde persoon of instelling.

Mijn puriteinse neigingen ten spijt, heb ik hiervoor steeds het woord 'portefeuille' gebruikt (dat voor het bedoelde begrip hier te lande burgerrecht heeft verkregen), tenzij ik kans zag het door een uitdrukking als 'hoeveelheid zaken' of iets dergelijks weer te geven. Naar mijn mening duidt nl. het Nederlandse woord 'bestand' in tegenstelling tot het Duitse 'Bestand' niet aan, hetgeen op een bepaald ogenblik aanwezig of in voorraad is, zoals in Geschäftsbestand, Kassenbestand, Bestandaufnahme.

(Red.) 'Bestand' kennen wij alleen als 'wapenstilstand, wapenschorsing'. In de betekenis van 'voorraad' is het een germanisme.

De verleden tijden

(Dr. A.E.D.) Is het ook U niet opgevallen, dat de meeste van de in februari voorkomende voorbeelden *b e g i n n e n* met de v.t.t. en *v o o r t g a a n* met de v.t.? Dat heeft in de meeste gevallen met de betekenis of bedoeling niets te maken en het is m.i. niet anders dan een gangbare stijlfiguur. Ik mag mijn bedoeling wel met enkele voorbeelden illustreren. Rechts is dan de omgewerkte versie. Ik meen, dat - taalkundig gesproken - mijn versie even 'goed' en even gangbaar is als de oorspronkelijke. (Dat de logische volgorde als gevolg van de omwisseling wel eens wat vreemd is, doet in dit verband natuurlijk niet ter zake.)

President A en minister B hebben vandaag geconfereerd over X. Na afloop zeide A dat verder overleg noodzakelijk bleef.

Pres. A heeft vandaag verklaard dat verder overleg over X noodzakelijk blijft. Hij zeide dit na een langdurige conferentie met minister B.

De 34-jarige J.V. heeft gepoogd uit het Huis van Bewaring te ontsnappen. Hij brak daarbij een been.

De 34-jarige J.V., die wegens diefstal gedetineerd was, heeft gisteren een been gebroken. Hij probeerde uit het H.v.B. te ontsnappen en viel daarbij...

In Griekenland zijn 9 personen om het leven gekomen tengevolge van het zware winterweer. Het treinverkeer werd door de enorme sneeuwval volkomen ontwricht.

In Gr. is het treinverkeer door de enorme sneeuwval volkomen ontwricht geraakt. Tengevolge van het zware winterweer kwamen 9 personen om het leven.

Toen ik eenmaal op dit fenomeen attent geworden was, viel het me zelfs op dat ik de volgende zin (waarmee een krantenverslag *b e g o n*) lelijk vond: 'Bij de opening van de corrosiedag, gisteren te Utrecht gehouden, wees Prof. Z. erop, dat...' Hier had m.i. beter kunnen staan: 'Heeft erop gewezen'. Maar er hadden ook twee zinnen van gemaakt kunnen worden: 'Gisteren is te Utrecht de corrosiedag gehouden. Bij de opening wees Prof. Z. erop, dat...' en dan lijkt het gebruik van de v.t. mij juist.

Zonder aan de waarde van Uw opmerkingen dus iets te willen afdoen, zou ik willen stellen, dat er nog een andere factor van grote betekenis is bij de keuze tussen v.t. en v.t.t., te weten de neiging om in verslagen e.d. in de eerste zin de v.t.t. en in volgende zinnen de v.t. te gebruiken.

Pleisterplaats

Langs onze grote autowegen zullen hier en daar hotels worden gebouwd, beter gezegd overnachtingsgelegenheden voor autorijders, waarbij dan ook een eetgelegenheid behoort. In België zoekt men naar een naam voor zulk een gebouw. In Nederland staat men direct klaar om het Amerikaanse 'motel' over te nemen. Frankrijk kent zijn 'gare-routiere', Duitsland zijn 'Raststätte'. Een van de leden van onze Belgische zustervereniging dacht aan PLEISTERPLAATS. Wij vinden dit een prachtig woord en zouden het gaarne ook in ons eigen land gebruikt zien. Het is een goed oud Nederlands woord voor 'plaats waar men een reis onderbreekt om er te rusten en te eten'. Het is goed dat op de snelle wegen van de honderden paardekrachten in staal en chroom de ouderwetse romantiek van de postwagens en de diligences terugkeert. Pleisterplaats.. een woord om er rustig van te worden.

Public relations

(J.M.) Public Relations wordt vaak weergegeven door Externe Betrekkingen. In ons bedrijf spreken we echter van een PR-man en niet van een EB-man.

(V.V.) 'Betrekkingen naar Buiten' komt mij voor een goede vertaling te zijn. Dat het woord een beetje lang is, kan niet schaden.

(Red.) Er zijn teleurstellend weinig voorstellen binnen gekomen om Public Relations te vernederlandsen. De meeste voorstellen zoeken de oplossing door het woord 'betrekkingen' te gebruiken. Zou het niet wat kernachtiger kunnen?

Verkabelen

(Dr. A.F.) Ik wil gaarne pleiten voor 'verkabelen', dat mijns inziens een goede vorming is. Hier zijn enkele overeenkomstige woorden:

- verzilveren: papier vervangen door zilver,
- verpoppen: de rups maken tot een pop,
- verbeelden: de gedachte vervangen door een beeld,
- verpakken: de losse verzameling maken tot een pak.

Hoogweledelgestreng

(P.) Ik ontving een brief van iemand die op zijn briefpapier had laten drukken 'ik adresseer alleen met Den Heer en verwacht wederkerig niets meer'. Deze man maakt dus op originele manier propaganda voor een vereenvoudigde adressering. Is dit niet iets voor Onze Taal?

(Red.) We hebben in 1952 een 'openbaar debat' over deze kwestie toegelaten in ons blad. De meningen waren nogal verdeeld. We hebben toen voorzichtig geschat dat het grootste gedeelte van onze leden voor opruiming was. Het debat liep dood op allerlei maatschappelijke argumenten waarin wij ons moeilijk mengen konden.

Uitwijzen

(J.L.) Zeg toch eens eindelijk iets over het nare germanisme 'uitwijzen'. Ik kom het tegenwoordig overal tegen. De goede Nederlandse woorden als: bewijzen, aantonen, vaststellen, schijnen niet meer te bestaan. Een proef wijst uit, het onderzoek wijst uit..

(Red.) Wij doen gaarne, zeer zeer gaarne mede aan germanismen het land uitzetten (niet: uitwijzen). Maar het is oppassen met dit werk! Vorig jaar hebben wij ons gemeen gebrand aan 'akkerbouw'; dat bleek later een gewoon Nederlands woord te zijn. Er zijn rasechte Nederlandse woorden die sinds eeuwen een Duitse tweelingbroer hebben. Ze lijken sprekend op elkaar. 'Uitwijzen' in de betekenis 'het land uitzetten' is een germanisme; in de betekenis van 'aantonen' is het een goed, oud Nederlands woord. Het leeft al onafgebroken voort van de Middeleeuwen af.

U vraagt

en wij geven raad. Te zeggen dat wij voorschrijven, is te veel gezegd. Het kan in een taal zo dikwijls vriezen en dooien, maar wij kiezen een van beide. Aan u met ons mee te doen of niet. □ 'Een groot aantal personen waren aanwezig'. Liever 'was', daar het onderwerp 'aantal' is en 'personen' een bepaling daarbij is. □ 'Chalet' klinkt zonder slot-t. In het verkleinwoord 'chalettje' horen we die wel, dus het Nederlandse -tje achter het Franse 'chalet'. Het rijmt op 'kadetje', dat we zouden

willen afbreken 'kadet-je'. □ De Nederlander houdt van gewichtige uitgangen. 'Post' is niet genoeg, wij moeten er 'posterijen' van maken. 'Differie' is ook niet genoeg. Het wordt 'diferitis'. Onze huisarts heeft ons het gebruik van dit laatste woord verboden. De uitgang -itis duidt een ontsteking aan. Het orgaan wordt in het grondwoord uitgedrukt: 'bronchitis' is 'ontsteking van de luchtpijp'. Het Griekse woordenboek leert dat 'diftera' een huidachtig vlies betekent. □ 'Het middel om het te bereiken'. Kan dit 'om' niet beter weg? Het laatste woord over 'om' is nog niet gezegd. Het lijkt ons dat het na een zelfst. naamwoord m a g staan, maar dat het niet verplicht is. □ 'Hun/hen' - moeilijkheden allerwegen. 'Hun' gebruiken als meewerkend voorwerp (derde naamval), de rest h e n , dus 'het is juist h u n een instructie te geven'. Dat hiertegen zeer, zeer veel 'gezondigd' wordt, is de schuld van de 17e-eeuwse spraakkunstenaars: zij voerden dit verschil in. De Nederlanders zijn er nooit aan gewend geraakt. □ Een vertaling gevraagd van 'à propos de'. Het kanselarij-achtige 'met betrekking tot, ten aanzien van, terugkomende op' ligt voor de hand. Maar we hebben nog wat achter de hand: 'in dit gewag van'. Het hangt samen met 'gewag maken van, gewagen'. We vinden het een aardige uitdrukking, waardig om van het boekenstof bevrijd te worden. □ Let op de woordkeus 'we vinden'. Niet 'het is'.

[Nummer 4]

Konsekvente inconsequenties

De Nederlander geeft niet veel om zijn taal. We beginnen zo langzamerhand aan de waarheid van dit gezegde, dat in de jaargangen van ons blad een spreekwoord is geworden, te twifelen, althans na de geruchtmakende spellingwijziging van 1954. Als een kwart van alle artikelen die daaraan gewijd zijn, eens besteed waren aan de zuivering van onze taal van overbodige, aanstellerige vreemde woorden en knoeierige barbarismen... Sinds augustus 1954 worden wij bestormd met spellingvragen. Waarom hebben wel konstabel en konvooi een k, maar heeft het veel meer gebruikte conducteur zijn c behouden? Waarom toerist een oe en journalist niet? Waarom het Latijnse prospectus een k en het even Latijnse musicus een c? Waarom produktie en vakantie met een k en massaproductie, beursvacantie met een c? Waarom sjaal modern en charlatan ouderwets? Waarom naast tram ook trem en naast jam geen uitwijkmogelijkheid? Waarom zijn de Engelse woorden niet aangepast? Waarom worden eigenlijk niet alle vreemde woorden aangepast aan de uitspraak? Dan zijn we immers voor alle eeuwen uit de moeilijkheden?

Onze Taal bemoeit zich niet met de spelling.. De Nederlandse taal kan verzorgd worden in elke spelling.. Het is allemaal wel waar, maar er zit wat struisvogelachtigs in deze houding. Of we willen of niet, we 'worden er mee bemoeid'. Ook wij moeten bladeren in de woordenlijst en zo hebben we direct ontdekt dat de vakantie en de beursvacantie, de produktie en de massaproductie op een drukfout moeten berusten! Tenminste, Kramers' Woordenboek, samengesteld door de voorzitter van de spellingcommissie, neemt de consequentie van de k. Maar zo gemakkelijk zijn we met alle inconsequenties niet klaar.. 'Met de tegenwoordige stand van de techniek,' schrijft ons een geestdriftige vereenvoudiger, '- de mens kan een snelheid van 2700 km per uur halen - moet het toch mogelijk zijn een waterdichte spelling te ontwerpen..!'

Een ideale spelling, waarin zelfs geen mogelijkheid tot de beruchte inconsequentie aanwezig zou zijn, is niet te verwezenlijken. Er zou een systeem ontworpen moeten worden dat de klanken precies weergeeft. Zelfs al zou men daarbij geen rekening houden met persoonlijke uitspraakverschillen of streekeigenaardigheden maar zich uitsluitend baseren op een soort Absoluut Beschaafd (wie bepaalt dit? Democratsie of democrasie?), ook dan is men niet uit de nesten. De regel, die blijkens brieven aan onze redactie velen wenselijk achten: spel zoals je spreekt, is een goed werkbeginsel, maar kan nooit geheel en al doorgevoerd worden. Men overwege de volgende punten.

1. De uitspraak van een woord wordt ook bepaald door zijn omgeving in de zin. 'Van' in de vorige zin klinkt als 'fan', omdat de stemloze k ervoor staat; de laatste klank van 'ook' is g(arçon), omdat een stemhebbende b volgt. Dergelijke assimilatieverschijnselen behoren zonder twijfel tot de beschaafde uitspraak. (Zie daarover O.T. aug. 1954). Laat men dit in de spelling doorwerken, dan zijn er voor sommige woorden drie, vier verschillende spellingen nodig en de woorden worden.. onherkenbaar. Gesproken is het woord wel te herkennen, maar luisteren en lezen geschieden onder totaal andere omstandigheden. In de middeleeuwen kon men nog 'fonetisch' schrijven omdat toen niet stil maar luidop gelezen werd.

2. Wij moeten in Nederland werken met het Latijnse alfabet; door verdubbeling en combinatie (aa, oo, eu, ie, ng, enz.) komt men tot een stuk of veertig tekens. Er

zitten 'onregelmatigheden' in het gebruik van dit alfabet: met leren lepel: vijf klanken met hetzelfde teken - een nuttige (vro)lijk(heid): vijf tekens voor dezelfde klank! Dit systeem is onpraktisch, zo men wil. Nog meer onpraktisch zou een fonetisch stelsel zijn. Een strikt op de klank gevormd stelsel zou op zijn minst het dubbele aantal vergen. Eykmans boek, *Phonetiek van het Nederlands*, heeft er al meer dan tachtig! In een brief over spelproblemen stelt ons lid de heer J.A.K. een stelsel voor van 38 tekens, merendeels ontleend aan het Grieks, waarmee we

zonder fouten alles kunnen schrijven. Een onuitvoerbaar plan. We zouden ons van de rest van de 'Latijnse' wereld en 'Latijnse' beschaving afsluiten. Een schrift scheidt een bepaald beschavingsgebied.

3. Iedere afwijking in de uitspraak behoeft in een spelling niet te worden opgenomen. Naast een fonetisch beginsel bestaat een fonologisch beginsel. De fonologie is de leer van het klanksysteem; zij doet ons de klanken kennen die onderscheidende waarde hebben. 'Lok' en 'lof' hebben verschillende o's, 'veer' en 'veel' verschillende ee's. Deze verschillen tellen echter niet mee.

4. De taal is een produkt van de geschiedenis. De afkomst van de woorden (etymologie) is ook in de spelling betrokken. Al hebben wij, gelukkig, geen etymologische spelling als het Frans of het Engels, geheel zonder historische achtergrond kunnen wij evenmin. Het oog herkent langzamer dan het oor: kunststuk (kunststuk), achttien (achttien), hoet (hoed), bij 'vinden': vint, vonst (ik vind, jij vindt, vondst). De samenhang van de woorden, hun onderlinge overeenkomst moeten blijven uitkomen.

5. Van de spelling gaat een zekere normaliserende invloed uit. Het woord wordt verschillend uitgesproken, het vliegt als klank weg; het geschreven beeld is een vaste duurzame eenheid voor de taalgebruiker. Met deze normaliserende invloed hangt het conservatisme in de spelling tezamen. Men is aan een bepaalde spelling gewend geraakt: veranderingen neemt men slechts noodgedwongen aan. Dit behoeft lang niet altijd te wijzen op snobisme zoals van een gymnasiast die van de duizenden in het hoofd gestampte Griekse woorden er later nog een paar kent, vooral die met rh beginnen.. De modernste mens die zijn auto, model 1955, in 1956 ijlings gaat verkopen omdat model 1956 een halve meter meer chroom heeft, schrikt terug voor 'sjaal' in plaats van 'shawl'. Daarom is het ook te begrijpen dat pogingen tot spellingwijzigingen in het Frans of Engels tot nu toe ijdel zijn geweest. Er moet in die talen te veel tegelijk gewijzigd worden.

6. Men moet er rekening mee houden dat sommige letters een glans van deftigheid en geleerdheid om zich hebben. In eigennamen is dit duidelijk merkbaar: ey voor ei, y voor ij of ie, uy voor ui, ae voor aa, ck of c voor k. Voor de scheikundige is eter geen aether meer, fenolftaleïen geen phenolphthaleïen. De Culemborger voelt zich als Kuilenburger letterlijk bedrogen.

7. Een spelling moet in de praktijk zonder al te veel moeite hanteerbaar zijn. Ingewikkelde regels zijn uit den boze. De regels uit de 19e eeuw over ee/e, oo/o, s/sch waren sociaal niet meer te handhaven. De spelling van 1954 geeft een vereenvoudiging voor de tussenklank: sterrenkunde-beddegoed. In een heel ver verschiet ligt misschien een oplossing van de kwestie ei-ij en au-ou; maar wie dan leeft, die dan zich ergere..

•

Het grootste gedeelte van de spellingvragen die wij in de afgelopen maanden te beantwoorden kregen, betrof de vreemde woorden. Op dit gebied echter treffen we in onze kringen veel minder voorstanders van vereenvoudiging aan. Door de vreemde woorden zijn we opgenomen in een groter taalgebied dan het onze. We zijn, op een paar vanouds aanvaarde aanpassingen na, gewend aan het antieke, aan de Grieks-Latijnse afstamming herinnerende kleed. Op dit punt voelt men een zekere innerlijke afkeer van modernisering: het woord is niet van ons land alléén. Daarbij komt nog dat juist aan het vreemde woord een bijzondere gevoelswaarde is verbonden die zelfs tot in de spelling tot uiting komt. Chic lijkt meer op de Boulevard Madeleine dan sjiek, een clique is netter dan een kliek. Wij geloven daarom dat het juist gezien is van de spellingcommissie een zekere vrijheid toe te laten bij de groep

vreemde woorden die in klank Nederlands geacht kunnen worden. Persoonlijke smaak en stijlgewoonte moeten de doorslag geven juist bij deze woorden; immers, het gebruik alleen al van deze woorden is een kwestie van smaak en stijl. In Duitsland, waar men hard werkt aan een broodnodige spellingvereenvoudiging, kwam de keuze Charme of Scharm ter sprake. Het eerste werd voorgesteld omdat men 'mit der Schreibung Charme den ganzen Reiz des Fremdartigen, Unausdrückbaren beibehalten will'.¹⁾ De spelling Scharm zou de gebruiker 'einen vertrauten, biederdeutschen Ausdruck' in de hand stoppen.²⁾

Iets anders is de vraag of de nieuwe spelling van de vreemde woorden sociaal goed hanteerbaar is. Geven deze regels van voorkeur en dwang niet evenveel moeilijkheden als de ee/e-regels van De Vries en Te Winkel? Dat geloven wij stellig niet. Het aantal vreemde woorden, hoe verkikkerd ons volk - wijzelf ook (tel ze in dit artikel!) - ook op vreemde woorden is, maakt altijd nog maar een fractie van de gehele woordenschat uit en in het gebruik beperkt men zich weer tot enige tientallen waarvan men de spelling al doende leert. Maar de moeilijkheid blijft, vooral in het onderwijs. Het kind wil a of b hebben en niet a en b. Volgens een bericht in de dagbladders hebben de onderwijzers besloten van 1 april af een consequent doorgevoerde, sterk vereenvoudigde spelling voor vreemde woorden toe te passen: theorie mag dus niet, maar moet. In Nu Nog, het blad van onze Belgische zustervereniging, lasen wij ongeveer hetzelfde. Moet Onze Taal ook niet deze weg opgaan? Voorlopig blijven we maar gehoorzaam aan de minister en volgen we de, dus ouderwetse, voorkeurspelling. Eerlijk gezegd hebben we, als we te lui waren om in de woordenlijst op te zoeken of er een ou of een oe moet komen, een Nederlands woord genomen. Een onverwachte hulp voor ons streven!

En nu de tientallen vragen en vraagjes... Waarom hier een ie en daar een y, hier ae daar een e? Het beste en dikwijls het enige antwoord is: omdat het in de woordenlijst staat. De commissie had na te gaan welke woorden als vernederlandst zijn te beschouwen, welke voor driekwart, welke voor de helft en welke geheel niet. Dat was haar taak en niet de onze. Wij hebben ons daaraan te houden. Wij hadden het probleem zeker nooit beter opgelost, omdat het probleem onoplosbaar is, of men moet alles 'vreemd' laten dan wel geheel vernederlandsen. Inconsequent, inconsequent,

zo klinkt het in de bezwaren en de vragen over de nieuwe spelling. Niet te vlug met dat verwijtende woord! Konstabel en konvooi zijn oude woorden, de k was ook in de oude spelling verplicht. Alle con-woorden zijn bij voorkeur met een c; conducteur is daarop geen uitzondering, al wil een kind van drie jaar al vurig dit beroep kiezen. Toerist kan met een oe, journalist niet omdat dan ook de j vernederlandst zou moeten worden tot zj. Elektriciteit heeft een k en een c omdat de c met s-uitspraak stelselmatig gehandhaafd is. Prospektus mag een k hebben, musicus niet omdat er musici zijn. Sjaal is ook in uitspraak nederlands geworden, charlatan niet. Tram mag trem zijn, jam geen jem omdat we dan zjem of sjem moesten krijgen en dat smaakt niet. De Engelse woorden zijn grotendeels ongemoeid gelaten. Ze zijn nog te jong en in spelling en klank voor ons te bizar. De gewone passen zich zonder moeite aan: start, sport. Een salesmanager kan nooit een seelsmènezjer(?) worden. Zolang we niet ijverig genoeg zijn in het bedenken van Nederlandse woorden, is het niet uitgesloten dat de woordenlijst anno 1996 een skoeter en een mieting zal geven.

Er steekt iets boeiends in, een rijtje 'inconsequenties' in de spelling op te stellen. Men schudt zijn hoofd over de 'onleerbare chaos'. Toch is het onrechtvaardig. Een ideale spelling is onmaakbaar. Met inconsequentierijtjes is de spelling De Vries en Te Winkel ook aan te vallen. Erger wordt het, als men grappige zinnen of verhaaltjes gaat schrijven waarin - op gewrongen wijze - diverse onontkoombare grilligheden naast elkaar worden gezet. Het voorstel in Duitsland om de hoofdletter bij een zelfstandig naamwoord af te schaffen werd aangevallen omdat een zin als 'wenn wir weise reden hören', op drie manieren kon worden verklaard!

De moraal van dit alles zou kunnen zijn dat men nooit vreemde woorden moet gebruiken. Het zou een onhandige moraal zijn: men kan verkoudheden niet vermijden door bij de warme kachel te blijven zitten. Spelling is een onmisbaar hulpmiddel om de taal vast te leggen. Doel en middel mogen echter niet verward worden.

Eindnoten:

- 1) met de schrijfwijze Charme de gehele bekoorlijkheid van het vreemde, het onzegbare wil bewaren.
- 2) een vertrouwde, burgerlijk-brave uitdrukking.

Roepnaam

(Dr. A.S.) Roepnaam is, althans in bepaalde gevallen, ongetwijfeld een germanisme. Hierbij het volgende uit mijn ervaring. De europese wisent is een in het wild uitgestorven rund, dat alleen nog in enkele zoölogische tuinen en parken voortleeft. Er is een stamboek van deze wisenten. Ze hebben elk een stamboeknaam die volgens bepaalde voorschriften gegeven wordt. Daarnaast echter ook steeds nog een gewone naam, waarmee ze in het dagelijks leven aangeduid worden. B.v. de stier met den stamboeknaam Arsène wordt Willem, de koe met den stamboeknaam Beatrice wordt Sara genoemd. Willem en Sara zijn voor een Duitser Rufnamen. In het Nederlands spreken wij in dit geval van stalnamen.

Taalzonden overal

(Ir. B.) (1) Niet alleen in vele slecht geredigeerde kranten, maar zelfs in overigens goed geredigeerde tijdschriften staan heden ten dage zinnen als deze: 'Wanneer men steden als Helsinki en Tampere bezoekt, komt men onder de indruk van het vele en goede, w a t daar op het gebied van nieuwere bouw- en beeldhouwkunst is gepresteerd'.

Is het tegenwoordig goed hier w a t in plaats van d a t te gebruiken? Ik voel het als rondweg plat.

(2) In ambtelijke brieven is het thans mode geworden voor bepaalde zelfstandige naamwoorden het lidwoord weg te laten. Speciaal voor het lelijke woord 'betrokkene', maar ook voor 'gegadigde', 'sollicitant', 'debiteur', 'klager', 'abonné' en diverse andere.

Voorbeeld (PTT): 'Betrokkene kan dus niet worden geacht op een voldoende breed gebied ervaring te hebben opgedaan'.

Ik voel dit als deurwaardersjargon.

(3) U hebt al eens gewaarschuwd tegen het overdreven gebruik van de lijdende vorm in ambtelijke brieven. Maar wat vindt U dan van de favoriet 'dezerzijds'?

Voorbeeld (PTT): 'Opvolging van het in Uw bovenvermelde schrijven gedane voorstel komt naar dezerzijdse mening...' enz. Waarom nu niet doodeenvouding 'mijn mening'? Ik weet het niet; de schrijver van de brief, ondertekend door zijn superieur, waarschijnlijk ook niet.

(4) Is de derde naamval geheel uitgebannen, dus 'worden de heren verzocht'?

Voorbeeld (PTT): 'Hij zal worden tegemoetgekomen in de verplaatsingskosten'.

Ik voel dit nog steeds als fout en zou schrijven: 'Hem zal worden tegemoetgekomen...' enz.

(5) Het schijnt dat op de scholen wordt onderwezen dat het telalfabet luidt: één, twee, drie enz., in plaats van een, twee, drie enz.

De jonge generatie schrijft: 'Bij ziekte van één van de familieleden kan verplegingsverlof worden verleend'. Er is hier geen sprake van nadruk of van een mogelijke verwarring met het onbepaald lidwoord een. Integendeel, als er twee familieleden ziek zijn, krijgt men het verlof zeker ook!

(6) De omroeper vindt dat in Noordafrika een land ligt genaam Algerië (Al-gé-rië). Hij spreekt echter wel over Algerijnen en Algerijns. Ik meen dat dit land van ouds Algerije heet. Vanwaar nu deze verwarring? Franse ziekte? De krant doet er ook aan mee. Of komt het door Siberië? Maar Turkije dan en Lombardije?

(7) U hebt ons, technici, onlangs enige lof toegezwaaid. Wanneer echter helpt U eens mee tegen b e t o n p a a l, b e t o n v l o e r? Men zegt toch ook niet houtpaal of ijzerpaal of houtvloer?

Dat Duits toch ook! Ik vrees echter dat het reeds te laat is.

Niet te voorziene

(Dr. A.S.) In O.T. febr. '56 noemt U de redenering dat achter een onbepaalde wijs geen buigingsuitgang kan komen en dat dus 'een niet te voorziene tegenslag' afgekeurd moet worden, onjuist. U merkt daarbij verder op dat in 'een niet te voorziene tegenslag' het 'bijv. nwd.' 'te voorzien' met evenveel recht als elk ander

bijv. nwd. dat zich daartoe leent, verbogen wordt. U hebt vrede met 'een niet te voorziene tegenslag'. Maar wat zegt U van:

een onmogelijk te begane misdaad,
een niet uit te stane verwaandheid,
een moeilijk te verslane vijand,
niet te slane records?

Voor mij zijn dit dissonanten waarvan het aanhoren irriteert. En nu nog een stap verder. Men kan, zoals vaak geschiedt, bovenbedoeld 'te voorzien' opvatten als een bijv. bep. van hoedanigheid, gevormd door een voorzetsel en een substantie, in casu een infinitief. Dus zo iets als, b.v. 'te koop'. Maar wanneer er nu een huis te koop is, vindt U dan 'het te kope huis' ook goed? Het wil mij dan ook voorkomen dat wij, vooral van uit een esthetisch oogpunt gezien, inplaats van 'een niet te voorziene tegenslag' en de hierboven gegeven uitdrukkingen, b.v. beter kunnen zeggen, of althans schrijven: een tegenslag die niet te voorzien is, een misdaad die men onmogelijk begaan kan, een onuitstaanbare verwaandheid, een vijand die moeilijk te verslaan is, records die niet geslagen kunnen worden. Ik weet wel dat de taal, althans de gesproken taal, zeker niet altijd logisch te werk gaat. Maar indien wij niet geheel logische en daardoor onesthetische achteloosheden, als hierboven aangegeven, in de geschreven taal dulden, waar blijft dan de zo hoog nodige invloed van de geschreven op de gesproken taal?

(Red.) Wij hebben de gewraakte constructie n i e t a f-

gekeurd, maar ook niet aanbevolen. De conclusie, niet-logisch = onesthetisch, kunnen wij niet ondertekenen. Uitdrukkingen als 'het huis is te koop, het werk is af, de kachel is uit' zitten op de glijbaan naar 'het te kope huis, het affe werk, de uite (uite?) kachel'. We vinden ze eveneens lelijk en keuren ze nog af, omdat ze (nog?) niet voldoende bekend zijn. Geschreven worden ze, uit den aard van de zaak, minder dan gesproken. Veel woorden die wij nu heel gewoon als bijv. naamwoord kennen, hebben dit overgangsproces achter de rug.

De Nederlandse auto

Een Vlaming stuurt ons een lijst met een twintigtal vreemde namen die bij de auto behoren, met het verzoek er een Nederlandse vertaling voor te geven. Gelukkig hebben we er geen week over behoeven te piekeren maar konden onmiddellijk grijpen naar een van de onvolprezen boekjes van de C.T.T. 'Vervoermiddelen over de weg' (N 5010, Uitg. Waltman Delft). Daar staan ze alle in.

accelereren - optrekken
 bumper - stootbalk
 caleren - afslaan
 chassis - onderstel
 dashboard - instrumentenbord
 official dealer - erkend handelaar
 dickey seat - kattedak
 double clutch - dubbel koppelen
 fusee - stuurgewricht
 fuseepen - stuurpen
 kickstarter - aanzettrapper
 nipple - nippel
 ondercarter - oliebak
 overdrive - superversnelling
 service - hulpdienst, dienstbetoon
 speedometer - snelheidsmeter
 startmotor - aanzetmotor
 trailer - aanhangwagen, oplegger
 touringcar - toerwagen

Automation

Uit Amerika komt de term 'automation'. Is hiervoor een Nederlandse vertaling als 'automatie' mogelijk? Neen, wij kennen voor dergelijke woorden de uitgangen -isatie en -isering. Industrialisatie, mechanisatie, normalisatie enz. Het is wel eens lastig een keuze te doen. De uitgang -isering duidt, naar onze mening, meer de werking aan en -isatie meer de bereikte of gewenste toestand. Wij zouden 'automatisering' willen aanbevelen. PTT berichtte ons dat het woord zo in de telefoonwereld gekend wordt.

Taaie taalliaan II

(B.) Laat die oerliaan (jan. '56) nu vòl leven zijn, zodat bij enkele rukjes de kronkels er met zó'n vaart uitschoten dat er zelfs enkele lootjes afbraken, en... zodra hij de langbegeerde vrijheid bespeurde, ging hij inderdaad uitlopen! U begrijpt dat ik

huiverig ben zo'n levenskrachtige worgplant in een potje te houden. Ik durf er eigenlijk niet veel meer aan te doen, uit vrees dat er ongelukken gaan gebeuren, en daarom stuur ik hem hierbij met spoed terug. Probeer hem de baas te blijven! Haal er een (taal-)tuinman bij!

...dat zodra en zolang de vordering van de bank groter zou zijn dan het bedrag dat de bank kan verhalen op grond van (de hypotheek die door hem bij) deze akte (wordt verleend), hij in de na te noemen gevallen niet in de boedel zal opkomen om te eigen bate de uitkering te ontvangen over het bedrag van zijn vordering, te weten: in geval van stagnatie (in of) surséance van betaling, faillissement, minnelijk of gerechtelijk accord of beneficiaire aanvaarding van de nalatenschap van de debiteur, ook al zou hij de schuld aan de bank gedeeltelijk hebben afgelost, hetzij bij uitwinning hetzij vrijwillig, en dus tegen de debiteur verhaal hebben tot vrijwaring, en dat hij voorts zijn vordering uit de vorenbedoelde vrijwaringsplicht reeds nu voor alsdan aan de bank cedeert en in eigendom overdraagt, zulks tot meerdere zekerheid van haar resterende vorderingen en verbintenissen ten laste van de debiteur, met het recht de uitkering er over in mindering te brengen op die vorderingen, alsmede de cessie te doen betekenen aan de debiteur en accoorden aan te gaan betreffende de gecedeerde vordering.

Foolproof

(G.V.) 'Foolproof' betekent niet: 'kan gehanteerd worden door een dwaas'. 'Fool' heeft geen betrekking op de ver(ge)bruiker, maar op het apparaat, dat hij gebruikt; op het materiaal, dat hij verbruikt. 'To fool' is voor de gek houden; voor verrassingen plaatsen. Een strijkijzer dat foolproof is, laat de gebruiker dus niet in de steek, is in hoge mate bedrijfszeker. Een foolproof wasmiddel is een wasmiddel, dat de huisvrouw niet voor problemen plaatst, dat dus b.v. vezel en kleuren niet aantast.

Boeken

L.P.H. Eykman: Phonetiek van het Nederlands. 2e druk. Uitg. Bohn, Haarlem, 1955.

Dit boek behandelt de algemene, beschaafde spreektaal zoals die in Nederland gesproken wordt. De heer M. Knoop heeft de oude 'Eykman', een boek dat men bij de studie van de Nederlandse uitspraak niet kan missen, met zorg herzien. Het is jammer dat het niet in de nieuwe spelling geschreven is wat de vreemde woorden betreft.

Dr. W.H. Staverman en Dr. W.C. Brandsma: Slecht Nederlands. Uitg. Noordhoff, Groningen, 1956.

'Iedere ernstige poging die het gebruik van goed Nederlands, zowel in woordenkeus als in zinswending, kan bevorderen, verdient onze aandacht en is waard gesteund te worden.' Aldus de secretaris-generaal van het Dep. van O.K.W. in de inleiding op dit boekje. Het dist bekende en onbekende taalzonden op en geeft een overvloed van oefeningen. Als deze oefeningen minder plaats in het boekje hadden gekregen en de theorie uitgebreider was geweest, zou het beter geschikt geweest zijn voor ons doel. Maar ook met dit kleine bezwaar: hartelijk aanbevolen!

De Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal in België

zal op 2 en 3 juni 1956 in KNOKKE een bijeenkomst houden die gewijd is aan het Nederlands in België.

Zaterdag	15.00:	ontvangst ten stadhuize te Knokke
	16.00:	studievergadering waarin het plan voor een taalcentrale zal worden besproken;
	18.00:	maaltijd, met de heer Dr. Grijpdonck, adviseur van de goeverneur van Oost-Vlaanderen, als tafelredenaar;
Zondag	10.00:	bijeenkomst waarbij zullen spreken: Drs. J. Veering over 'Goed en slecht Nederlands'; Prof. A. Westerlinck over 'Noord en Zuid in de spiegel der letterkunde';
	12.30:	lunch; daarna gezamenlijke tocht naar Brugge; inhuldiging gedenkplaat Everard Verachtert; geleid bezoek aan Brugge.

Wij raden al onze leden, vooral die uit het Zuiden des lands, aan, als het hun op de 2e en/of 3e juni mogelijk is, eens kennis te maken met onze zo ijverige en geestdriftige zustervereniging in België.

U kunt verdere inlichtingen verkrijgen bij: secretariaat V.B.O., Koekelberglaan 22, Sint Agatha-Berchem-Brussel.

[Nummer 5]

Vijfentwintig

Het is deze maand vijfentwintig jaar geleden dat in Amsterdam de vergadering gehouden werd waarop de aanwezigen het Genootschap Onze Taal oprichtten. De aanleiding daartoe was geweest een serie artikelen die de heer C.K. Elout gedurende enige jaren in de kranten had doen verschijnen. In deze artikelen had hij de strijd aangeboden tegen de germanismen die toen - Duitsland kreeg een gevaarlijke macht in Europa! - onze journalistieke taal dreigde te overwoekeren. Een Amsterdamse koopman met een sterk ontwikkeld taalbewustzijn, P.C. Smit jr., stelde in een brief Elout voor gelijkgezinden in dit verzet in een soort vereniging te verzamelen. Een advertentie in de dagbladen volgde; op 16 mei 1931 kwam de eerste vergadering bijeen. Op 11 december van dat jaar werd de Koninklijke goedkeuring verkregen en in maart 1932 verscheen het eerste nummer van 'Onze Taal'.

Een punt van overwegend belang vormde de vraag wie de nieuwe vereniging en haar blad het gezag zou verlenen om als gids in taalzaken te kunnen optreden. Aan de eerste voorzitter, Elout, komt de eer toe op deze netelige vraag het enige antwoord te hebben gegeven dat het vraagstuk zou oplossen en wel door het opperen en later door het verwezenlijken van het denkbeeld om het Genootschap te stellen onder een Raad van Deskundigen, gevormd door Neerlandici, hoogleraren aan verschillende Universiteiten en een redacteur van het Woordenboek, wier gezag dus iedere Nederlander zou kunnen aanvaarden. Zonder deze Raad was ons Genootschap de prille jeugd nooit te boven gekomen en was het de dood van onmacht gestorven die de buitenstaanders in de eerste jaren niet moede waren te voorspellen. Beets, Van Ginneken, Kern, Overdiep, Prinsen, Wille waren altijd bereid te helpen. Hun werden lange lijsten met woorden en uitdrukkingen voorgezet die zij moesten beoordelen. Het antwoord bleef meestal niet bij een eenvoudig ja of neen. Heel dikwijls waren hun adviezen rijk gedocumenteerd; zij speurden de draagwijdte van het woord op, in het verleden en in de eigen tijd. Zij leerden de leken van Onze Taal hoe ze een woordenboek moesten gebruiken, welk gezag een spraakkunst heeft, wat een taalregel doet, welke regels verouderd waren. Zij hadden niet de misprijzende ironie van de geleerde die glimlachte om de opgewonden schoenmakers die maandelijks hun leest verlieten om een aantal bokken te schieten in taalartikeltjes. Taalzuivering! Welk een ouderwets begrip in een groeiende wereld..

Nogmaals, zonder die eerste Raad, die ons voorzichtig en geduldig leidde in de moeilijke beginjaren, hadden wij waarschijnlijk nog niet de helft van onze tegenwoordige leeftijd bereikt. Maar er was nog iemand aan wie Onze Taal zeer veel te danken had. Dat was de nobele, fijnzinnige Amsterdammer, P.C. Smit jr. Zeventien jaar lang is hij redacteur van ons maandblad geweest. Voor een leek had hij een kennis van de taalwetenschap die menig leraar hem kon benijden. Geheel onbaatzuchtig stelde hij al zijn vrije tijd, en zelfs meer dan dat, in dienst van Onze Taal. Zijn statig kantoor aan de Keizersgracht geleek meer op het hoofdkantoor van het Genootschap dan op een handelskantoor. Tezamen met zijn secretaresse, mej. Ter Huppen, verzorgde hij tegelijkertijd de administratie. Als het kon, bracht hij een brief zelf weg om een postzegel uit te sparen. In 1948 is hij gestorven. Hij had zijn dood al lang voelen aankomen en in zijn zorgen voor Onze Taal had hij een ruime voorraad kopij aangelegd opdat het blad nog een paar maanden

vooruit zou kunnen. Andere redacteuren zijn hem opgevolgd; zij gingen hun eigen weg, maar altijd in het eerbiedige besef dat de idealen van Smit bewaard moesten blijven.

◦

Moet een vijftienvijftig-jarig jubileum niet echt 'gevierd' worden? Bloemen, feestelijke ontvangst, persconferentie, feestvergadering? Het Bestuur heeft gemeend dit niet te moeten doen na onze in alle opzichten geslaagde Taaldag van een half jaar geleden. Toch willen wij U in dit nummer iets van de sfeer van vijftienvijftig jaar Onze Taal bieden. Daartoe hebben wij een keuze gedaan uit oude artikelen, in O.T. verschenen, van de hand van onze vroegere Raad en van de heer Smit. Nu wij ze zelf herlezen hebben, begrijpen wij de opmerking van een ouder lid dat ons onlangs op een jaarvergadering vroeg om 'weer van die felle stukken tegen Duitse woorden'. Dit nummer echter mag niet alleen herdenken. Wij moeten vooruit. Wij zijn daarom verheugd van twee leden van onze tegenwoordige Raad een bijdrage te kunnen aanbieden. De ene van Dr. Kruyskamp, die ons de betekenis van een woordenboek schetst, en de andere van Prof. dr. Michels, die ons op het spoor brengt van een germanisme... in de uitspraak.

◦

De namen boven het eerste nummer, maart 1932, zijn grotendeels andere dan die welke nu in de kop van het orgaan staan. De heren Duyvis, Smits en Wehrens zijn van het bestuur nog de enige werkers van het eerste uur. Elout, Drion en Henri Polak zijn gestorven. Van de eerste Raad leeft alleen nog Prof. Wille. Zijn markante, onverzettelijke artikelen zijn in de eerste nummers dikwijls te lezen. Hij kon, wegens familieomstandigheden, aan dit herdenkingsnummer niet medewerken, hoe graag hij ook wilde. Wij hebben hem in dit bijzondere nummer toch willen eren door een tweetal kenmerkende artikelen uit vroegere jaren nog eens op te nemen.

◦

Wij behoeven, nog zo kort na de Taaldag, niet uitvoerig uit te weiden over de grondbeginselen van ons werk. Na een kwart eeuw is uit het groepje van enkele tientallen een lezerskring van zesduizend gegroeid. Het is te begrijpen dat het doel van 1931 'germanismen bestrijden' niet meer het enige doel is gebleven. Wij willen onze taal als nationaal bezit zo zuiver mogelijk bewaren; daarnaast willen wij onze taal als menselijk communicatiemiddel zo goed mogelijk gebruiken. Bij de ontmoedigende ervaring van veel taalverwaarlozing, waar men recht had de grootste zorg te verwachten, is het een bemoediging te weten dat er velen, midden in het dagelijkse leven van hun bedrijf en beroep, streven naar een diepere kennis van hun moedertaal en zodoende haar beter leren gebruiken en waarderen.

Een geleerd germanisme?

De fonologie heeft onze aandacht gescherpt voor het klankstelsel van talen en de klankverhoudingen in een dergelijk stelsel, nadat de fonetiek ons reeds allerlei had geleerd over de wijze waarop klanken gevormd, minder over die waarop zij gehoord worden. Zo hebben wij, om een voorbeeld te noemen, meer oog gekregen voor de grotere mate van vastheid die eigen is aan de klappers (occlusieven) in onze taal boven de glijders (spiranten) van gelijke of verwante articulatie, aan b en p, d en t boven v en f, z en s, ook aan k, waarnaast een stemhebbende medeklinker als

zelfstandige klank ontbreekt (de g van garçon), boven g en ch. De oorzaken kunnen, althans ten dele, op vrij eenvoudige wijze worden duidelijk gemaakt uit het historisch beloop, dat ons laat zien hoe een vroegere f, staande vóór klinker, r of l tot een v is geworden, en op overeenkomstige wijze een s vóór klinker of w tot z. Dit zou op zich zelf nog slechts tot een splitsing geleid hebben tussen bewaard gebleven f en s enerzijds en de daaruit onder de genoemde voorwaarden ontwikkelde zachte medeklinkers, waarbij het van weer andere omstandigheden zou afhangen, of en in hoeverre de verhouding f-v en s-z als een z.g. oppositie van zelfstandige fonemen moest worden aangemerkt. Daartoe valt te rekenen de vraag, of die zachte medeklinkers reeds uit anderen hoofde aanwezig waren, zodat de nieuw ontstane zich daar eenvoudig bij konden aansluiten, verder de import uit dialecten en vreemde talen. Wij laten deze en nog andere mogelijkheden terzijde, maar willen in het bijzonder erop wijzen, dat de regels die het contact van woorden in de zin en van samenstellingsdelen onderling beheersen, een stevige spaak hebben gestoken in het wiel van de hier schetsmatig aangeduide ontwikkeling. Woorden als z i n g e n en v i n d e n b.v., die eenmaal een s en een f als beginklank hebben gehad, mogen dan al deze scherpe medeklinkers in zachte hebben gewijzigd - verandering die in de schrijfwijze tot uitdrukking komt - daarnaast zijn in het verband van zin of samenstelling s en f te allen tijde blijven bestaan; van fonologische oppositie kan in zulk geval niet worden gesproken. Vandaar de uitspraak ik s i n g en ik f i n d, waarbij zonder meer duidelijk is, dat de voorafgaande scherpe consonant het verschijnsel veroorzaakt.

Tot dezelfde orde behoort in de grond der zaak het klankwettig volkomen juiste optreden van f en s aan het begin van enkele telwoorden: f e e r t i g, f i j f t i g, s e s t i g, s e v e n t i g. Ieder weet dat deze gevallen zich tegenwoordig in een bedreigde staat bevinden. Om zich daar rekenschap van te geven, behoeft men niet langer dan één dag naar radio-uitzendingen te luisteren. Of men late zich door een Amsterdamse sigarenwinkelier vragen, of men sigaren wenst van drie gulden of van twee gulden z z e s t i g. Zoals het meestal gaat in dergelijke dingen, we kunnen ze niet afdoen met het aanwijzen van één oorzaak, echter toch wel rustig beweren, dat bij velen de spelling een belangrijke, of zelfs beslissende rol speelt. Een student die ik z z e v e n t i g (eigenlijk: z z e u v e n t i g)

hoorde zeggen, vertelde mij, in zijn gymnasiumtijd door een leraar-klassieken tot deze uitspraak te zijn aangemaand, en wel op grond van de spelling. Nauwelijks te geloven. Zou die leraar ook *d i n g* uitspreken met vier klanken, omdat er vier letters staan, of *h a n d* met een zachte eindconsonant?

Dit 'op de letter spreken' (denk even aan *t e z z a m e n*, aan de z's van *o p z i c h z e l f*, aan *o p z e e*, aan talloze andere gevallen, want het geldt voor velen een doorgaande regel zolang zij zich niet 'vergissen', aan *Z i e r i k z z e e* ten slotte, waar, zoals wel bekend mocht zijn, de tweede z tot overmaat van ellende op een misvatting berust), die zorg dan om 'te spreken wat er staat' doet bestendig over het hoofd zien, dat iemand niet *i k z z i n g* en *i k v v i n d* kan zeggen zonder tegelijk de voorafgaande medeklinker, de *k i n* dit geval, te verzachten en aldus doende toch nog weer tegen de spelling te zondigen!

Deze al te beknopte uiteenzetting heb ik nodig gehad, om althans enig licht te werpen op het labiele karakter van spiranten in ons klankenstelsel. Daarbij heb ik nog niet gesproken van tussenvormen, die vlees noch vis zijn. Soms weet men niet recht, of iemand *S u r i n a m e* of *Z u r i n a m e* heeft laten horen, waarschijnlijk omdat het noch het een noch het ander is geweest. Dat deze toestand reeds van oude datum is, zou men kunnen afleiden uit de waarneming, dat reeds in de 16e en 17e eeuw voorbeelden bekend zijn van de schrijfwijze *Z u a r e s* voor de naam van de Spaanse filosoof Suarez, ofschoon erkend zij dat ook hier een andere verklaring zeer wel denkbaar is, eenzelfde als die kan gelden voor de Noordhollandse leraar die zou spreken over de *z i j f e r s* van zijn leerlingen, nl. hypercorrectie van 'eigenlijke' s-sprekers. De spelling, met *c*, kan het in het laatste geval niet doen, zo min als bij de *d e z e m b e r*- en *c o n z e r t* minnaars.

Tegenover het gezag dat vaak aan de spelling wordt gegund, valt nu zoveel te meer het verschijnsel op dat ik met een vraagteken der voorzichtigheid waag te betiteln als een geleerd germanisme. Reeds heel lang geleden heeft het mijn aandacht getrokken; het was, om nauwkeurig te zijn, in de jaren dat ik aan de lippen hing van mijn universitaire leermeesters.. Vreemd klonk het mij in de oren, de *s* aan het begin van Latijnse woorden vóór klinker als *z* te horen uitspreken, b.v. in *s i b i*, *s u u m* (*c u i q u e* = *k u i k w e*), *s e* (*p e r s e*), *s e m e t i p s u m*, *s o n a n s*, *s e m i*. Na zoveel jaren heb ik onlangs in dezelfde Utrechtse universiteit dat *z o n a n s* weer horen klinken. Geleerde, klassiek aandoende benamingen sluiten zich hierbij aan: *s e m a n t i e k*, *p s y c h o s o m a t i s c h*, *s i g m a t i s c h*.

Hoever deze neiging gaat, durf ik niet zeggen, dus b.v. of men ook spreekt van zonoriteit, zolecisme, zubordinatie, substantief, zubstraat, zsubject, zyllabe, zyncope, zylleps, zynecdoche, zynoniem, enz. enz. Wel is mij bijgebleven, dat deze *z i n z i b i* e.d. mij destijds niet alleen vreemd, maar ook gedistingeerd aandeed; dit echter moet zijn oorzaak hebben gehad in respect voor de persoon en de geleerdheid van wie aldus articuleerden. Latijns is deze uitspraak zeker niet, evenmin Romaans. Korthedshalve verwijs ik daarvoor naar Prof. Janssens *Historische Grammatica van het Latijn* (Den Haag 1952). Met de klankwettige verzachting van *s* vóór klinker (en *w*), zoals de Nederlandse historische grammatica die kent, is in deze geleerde woorden niets te beginnen; haar toepassing op Latijns materiaal beperkt zich tot oude ontleningen als *z i j d e* (*s e t a*), *z e v e n* (*b o o m*), *z a v e l*, *z e k e r*.

Daarentegen komt mij Duitse invloed zeer aannemelijk voor; deze zou ik dan willen zien in het licht van het prestige dat de Duitse taalwetenschap en filologie zich in de 19e eeuw te onzent in de academische wereld hadden weten te verwerven. Het feit staat ook niet alleen. Behalve bij de *s* laat het zich waarnemen in bepaalde buigingsvormen van woorden op *- i c u s*, waar vóór *i*

de c gehoord wordt als ts: a c a d e m i c i, i n p o e t i c i s. Als derde geval sluit ik hierbij aan de uitspraak van e u in woorden van Griekse herkomst, waar in strijd met de authentieke uitspraak hetzij van vroeger of van nu veelvuldig u i wordt gezegd: e u f e m i s m e, e u c h a r i s t i e, en de schooluitspraak van b a s i l e u s. Onvast is al evenzeer, of in nog hogere mate de behandeling van E u r o p a, waar zelfs drieërlei klank kan worden opgemerkt: u i, ö en u. Blancquaert geeft de tweede, trouwens ook voor eucharistie en eufemisme, die aansluit bij het Frans en bij de normale realisering van geschreven e u. Wederom zie ik voor de u i -uitspraak geen andere verklaring dan invloed van het Duits. Toegevoegd zij de uit andere kring, nl. die van de zangpedagogiek, afkomstige 'Duitse' uitspraak van l i n a l, a l s, a l t i j d en soortgelijke. Zeer recent is mijn waarneming daarvan bij een zangeres die aldus articuleerde in een pseudo-Middelnederlands liedje van Hoffmann von Fallersleben, - laat ons zeggen als een late hulde aan de dichter.

Om geen misbruik te maken van de gastvrijheid der redactie laat ik andere bijzonderheden onbesproken. Maar de lezer wil misschien eens nadenken over zijn en anderer uitspraak van u n i v e r s i t e i t, u n i v e r s e e l, a r s e n i c u m, c o n s e r v a t i e f, c u r s u s, c u r s i e f, c o n s i d e r a t i e, p e r s o o n, - en van r e s e a r c h! Wat p e r s o o n betreft, ik geloof niet dat ik het woord hier vermeld zou hebben, wanneer ik het niet geregeld met een z o p v i n g uit de mond van een hoogleraar, zo vaak hij de behoefte heeft kenbaar te maken, wat hij voor zijn perzoon, hij perzoonlijk over iets denkt.

Prof. dr. L.C. MICHELS.

Op maandag 25 juni 1956, om 12 uur, zal in de Industriële Club te Amsterdam een ledenvergadering worden gehouden.

Agendapunt: verkiezing van de heer Drs. M.J.F. Donkers, te Leiden, tot bestuurslid.

Het woordenboek en 'hoe het moet'

'Wat is het nu, cypres of cipres?' 'Is het in de eerste plaats of op de eerste plaats?' De hedendaagse taalgebruiker die op zulke vragen antwoord wil hebben, grijpt naar zijn woordenboek en vindt er het antwoord, en hij acht het vanzelfsprekend dat zo'n woordenboek er is. Maar dat is lang niet altijd zo geweest. Het verklarend handwoordenboek is bij ons nog maar een eeuw oud. Als prototype daarvan kan gelden het in 1857 verschenen 'Nieuw Groot Woordenboek der Nederlandsche Taal' van D. Bomhoff (merkwaardig dat de titel geheel gelijk is aan die van de laatste Van Dale!). Daaraan vooraf gingen nog wel enkele andere uitgaven, maar die waren alleen spellingwoordenboeken; zij berustten op het pionierswerk van Weiland, het 'Nederduitsch Taalkundig Woordenboek', verschenen van 1799-1811 in elf delen. Dit is het eerste wetenschappelijk verantwoorde woordenboek in onze taal, voor zijn tijd een bijzondere prestatie. Wel had reeds in de 16de eeuw Kiliaan een Nederlands woordenboek gemaakt dat op bronnenonderzoek gebaseerd was, maar hij gaf de verklaringen nog in het Latijn, en in de gehele 17de en 18de eeuw verschenen er uitsluitend vertaalwoordenboeken. In de 18de eeuw begonnen de geslachtslijsten der zelfstandige naamwoorden te verschijnen; op het geslacht richtte zich allereerst de ontluikende taalkundige belangstelling. Eenparigheid van spelling bestond niet en men gevoelde dit niet als een groot gemis. Pas omstreeks 1800, met de invoering van het onderwijs van overheidswege en het met de Franse tijd samenhangende algemene streven naar uniformering ontstond de behoefte aan een gereguleerde spelling en grammatica. De Maatschappij der Nederlandse Letterkunde had reeds kort na haar oprichting het plan opgevat tot het samenstellen van een woordenboek waarvan het doel was 'den geheelen schat onzer tale bij een te vatten'. Daarvan kwam voorlopig nog niets en bij Weiland ontstond 'het denkbeeld, of ik mijnen Landgenooten intusschen niet van eenigen dienst zoude kunnen wezen, met een gedeelte van dit groote ontwerp uittevoeren, en een Nederduitsch taalkundig Woordenboek zamentestellen, beantwoordende aan eenige vereischten... door de genoemde Maatschappij opgegeven, naamlijk om bij ieder woord aanteteekenen, of het een substantivum, adjectivum, of een verbum, of een adverbium enz. zij'. De betekenisomschrijving was nog toegift; Weiland achtte het, zegt hij, 'niet ondienstig om, in navolging van J.C. Adelung, tevens de verschillende beteekenissen der woorden optegeven, en derzelve oorsprong... aantewijzen'. Wetenschappelijk mag men dit woordenboek noemen omdat het berustte op een vrij omvangrijk historisch materiaal en ook dialectvormen erbij betrokken werden. Maar de taalwetenschap stond toen nog in de kinderschoenen; Weiland kan men thans alleen nog zien als de grote voorloper van de eigenlijke wetenschappelijke lexicografie in Nederland, die haar verwezenlijking vond in het grote Woordenboek der Nederlandsche Taal dat tot stand is gebracht door Matthias de Vries en zijn medewerkers en waaraan nu nog steeds gewerkt wordt.

Het doel van dit woordenboek is, kort gezegd, een volledige inventaris te geven van alle woorden in de Nederlandse taal met al hun betekenissen in de loop der eeuwen, gedemonstreerd aan citaten uit schrijvers op alle mogelijke gebied, met inbegrip van de vaktaal en de dialecten. Van dit woordenboek verscheen de eerste aflevering in 1864 en het is nu voor circa 4/5 gereed. Het is hier niet de plaats om te verklaren hoe het komt dat dit werk van zo lange duur is; wie met de techniek van een dergelijke gigantische onderneming enigszins bekend is, weet dat met de ten dienste staande hulpmiddelen een snellere voltooiing niet mogelijk geweest is. Maar het komt gereed. En dan zal de enige instantie beschikbaar zijn die kan zeggen 'hoe het moet', voor zover daar bij het taalgebruik ooit sprake van kan zijn.

Dit moge nog wat nader worden toegelicht. In de voorrede van het eerste deel zegt De Vries uitdrukkelijk dat 'onze Redactie, van den aanvang af, tot beginsel aangenomen (heeft), dat haar werk in geen geval een wetboek mocht worden. Daarom hebben wij, bij elke gelegenheid, met al de kracht die in ons was, de rechten der vrije taal verdedigd en onze stem verheven tegen alle geestdoovend gezag en schoolmeesterlijke dwang'. Maar vrijheid is geen bandeloosheid. Zoals in de maatschappij de burgerlijke vrijheid begint met het respecteren van de vrijheid van de ander, zo begint in het taalgebruik de vrijheid met het respecteren van hetgeen in de bepaalde taal waarin men zich uitdrukt als bestaand gegeven is. En wat dit is, leert het woordenboek. Het woordenboek is, zegt De Vries, een museum. 'Het spreidt al den overvloed der moederspraak voor u uit, niet om u voor te schrijven, welke vormen gij al of niet moet gebruiken, maar om u den rijkdom te tonen, waarover gij naar eigen goedvinden en vrije keuze beschikken kunt.' Om iets goed te kunnen gebruiken, moet men het kennen; om de taal goed te kunnen hanteren, moet men weten welke mogelijkheden zij biedt. En daar van ieder persoonlijk niet verwacht kan worden dat hij een universele lectuur bezit, komt het woordenboek U daarin tegemoet. Het woordenboek kan zeggen 'hoe het moet', omdat daarin aan een overvloed van materiaal is nagegaan hoe het woordgebruik en de constructie in de loop der tijden geweest is en nu nog is. Het moet niet zo omdat het woordenboek het zegt, maar het woordenboek zegt hoe het moet, omdat het heeft onderzocht hoe het zo geworden is. En het is de moeite waard zich daarvan te overtuigen door lezing.

Het woordenboek is er niet alleen om iets na te slaan en het dan zo vlug mogelijk weer dicht te klappen; men kan het ook lezen. 'De geregelde lezing van grotere en kleinere artikelen', zegt De Vries, zal niet alleen de lezer 'aan juistheid van taalkundige begrip-

pen gewennen, maar ook zijn taalgevoel zuiveren en versterken'. De 'rijkdom' van de taal, waarover zo vaak gesproken wordt zonder dat men zich van de inhoud van dat begrip rekenschap geeft, bestaat niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats in de grote hoeveelheid woorden die er de 'schat' van uitmaken, maar vooral in hetgeen men met die woorden doen kan, de menigvuldigheid van toepassing en verband waarin zij gebruikt kunnen worden. Dat geldt voor de simpelste woorden. Wist U dat het enkele woordje *te* in het Woordenboek 60 kolom beslaat en *van* 42? Dat er zeven verschillende woorden *brik* zijn en dat bij *pot* 26 hoofdbetekenissen kunnen worden onderscheiden? Neemt U eens de moeite een artikel over zo'n simpel woord van dagelijks gebruik als *gaan* of *komen* het artikel te lezen in het grote Woordenboek, of, als U dat te veel is, tenminste in de grote Van Dale. Dan zal het U duidelijk worden dat zo'n woordenboek er niet alleen is om vlug even de betekenis na te slaan van een vreemd woord dat U niet kent.

Die 'vreemde' woorden horen er overigens evengoed in. Niet of een woord aan een andere taal ontleend is, stempelt het direct tot een 'vreemd' woord, maar of het in de taal werkelijk ingelijfd, in de letterlijke zin geïncorporeerd is, dan wel beperkt gebleven tot het bijzondere taalgebruik van vaklieden, geleerden of letterkundigen. Reeds Weiland nam hier een zeer gezond standpunt in: 'Wilde men aan de latijnsche, grieksche en andere talen alles wedergeven wat van dezelve ontleend is geworden, dan zoude men genoodzaakt zijn, om ontelbare nieuwe woorden te maken'. M. de Vries had in beginsel dezelfde opvatting: 'Woorden van uitheemschen oorsprong en die zich nog heden door den klank als zoodanig verraden, mogen en moeten te midden hunner Nederlandsche broeders eene plaats vinden, wanneer zij werkelijk in het algemeene gebruik zijn aangenomen en het burgerrecht hebben verkregen'. Dat men in de eerste delen van het Woordenboek niettemin nog vele woorden mist die men er wel in verwacht zou hebben, is ten dele te wijten aan een toch nog te beperkte kijk op dat 'algemeene gebruik' (waardoor b.v. woorden als *actie* en *azalea* ontbreken), ten dele ook aan een tekort aan materiaal. De geschiedenis der vreemde woorden is lang verwaarloosd. De huidige redactie van het Woordenboek maakt geen principieel verschil meer tussen 'vreemde' en eigen woorden; de enige norm is het materiaal. Wijst dit uit dat een woord, hetzij in een bepaalde kring, hetzij meer in het algemeen in een bepaalde functie gangbaar is of geweest is, dan wordt het behandeld. Het overbodige gebruik van vreemde, niet ingelijfde woorden is meestal te wijten aan gemakzucht en onnadenkend gebruik van vakjargon. Als een technicus spreekt van een 'strip' voor een metalen bandje of plaatje, is dat af te keuren omdat het Nederlandse woord beschikbaar is en voor de hand ligt. Door onachtzaamheid zijn zo veel vreemde woorden in zwang gekomen zonder dat daartoe de noodzaak van hun onvervangbaarheid of specifieke toepassingsmogelijkheid bestaat. Transmissie kan evengoed uitgedrukt worden door *overbrenging*, maar nu het woord in de vaktaal eenmaal zijn plaats heeft gekregen, is het daaruit moeilijk meer te verdrijven. In de algemene taal gaat dat soms nog gemakkelijker; *showroom* begint al aardig te wijken voor *toonkamer* en *tractor* voor *trekker*, al is dit laatste misschien meer een aanpassing van de klank dan een vernederlandsing. Wat nodig is, is niet zozeer een luidruchtige strijd tegen het vreemde woord, als wel een aankweken van de waakzaamheid tegen het onnodig overnemen van het vreemde. Die waakzaamheid nu zal in de eerste plaats kunnen voortkomen uit een goede kennis van de eigen taal, en daartoe kan het geregeld gebruik en het nu en dan ook lezen van een woordenboek veel bijdragen.

Wat voor de vreemde woorden gezegd is, geldt in nog hogere mate voor de barbarismen. Barbarismen zijn aan een vreemde taal ontleende vormingen die in strijd zijn met de aard van de eigen taal. Kluyver heeft er in zijn nog altijd lezenswaardige opstellen over dit onderwerp in het Tijdschrift voor Geneeskunde op gewezen hoe moeilijk te definiëren dit begrip 'de aard van een taal' is. Daarom zal er altijd verschil van opvatting blijven bestaan omtrent hetgeen toelaatbaar is en wat niet. Maar dit is zeker: de aard van de eigen en van de andere taal leert men alleen kennen door een voortdurende aandacht en een liefdevolle omgang, en naast het lezen van goede schrijvers kan ook het vaak raadplegen van en af en toe lezen in het woordenboek voor die kennis een krachtig hulpmiddel zijn.

Dr. C. Kruyskamp.

(Redacteur Woordenboek Ned. Taal)

Onze Taal

Wij beschouwen onze taal waarlijk niet als een zuilheilige die boven de menigte zit in onbewegelijke bespiegeling; wij willen haar levend houden in het afstooten van verouderde en het opnemen van nieuwe taalvormen, overeenkomstig de gestadige verandering en vernieuwing van het denken en voelen des volks. Maar wij willen die veranderingen zooveel mogelijk deskundig doen toetsen en leiden opdat onze taal niet behandeld worde als een lappendeken waarin ieder naar believen een stuk voegt volgens eigen inval, doch een werk waarvan het traditioneele karakter geëerbiedigd blijft. Wij willen ook geen aanwinsten van over de grenzen weren, mits het waarlijk aanwinsten zijn en mits ze niet in zoo groote mate binnenstroomden dat het eigen karakter van onze taal er door wordt bedreigd.

Wij hebben steeds den meest straffen maatstaf aangelegd. Wij keeren ons zoo scherp mogelijk tegen alle insijpelen van het Duitsch in onze taal omdat taalvormen richting geven aan onzen volksgeest en omdat die geest een zeer sterken en eenzijdig-Duitschen invloed ondergaat. Vooral op 't gebied der taal maar óók daarbuiten: door de technische wetenschappen die tegenwoordig ons leven beheerschen, door de nijverheid, den handel, maar ook door Deutsche rolprenten, Deutsche hotel- en koffiehuisbedienden en... Deutsche dienstmeisjes. Ook door de talrijke naturalisaties van Duitsch sprekende vreemdelingen. En door de stam- en taalverwantschap tusschen Duitschland en Nederland krijgt dat eenzijdige insijpelen van immers hoofdzakelijk Deutsche methoden, Duitsch bloed, Deutsche levensgewoonten, Duitsch denken en spreken iets verraderlijk on-

merkbaars waardoor onze heele volksaard eenzijdig wordt aangetast zonder dat ons volk zich daarvan bewust is. Dat - die eenzijdigheid en dat onmerkbare - is het groote, d u b b e l e gevaar. Ons volk heeft vroeger, vooral in de 18e eeuw, óók een zeer eenzijdigen buitenlandschen invloed ondergaan: den Franschen en hoewel dat n i e t onbewust geschiedde en het bederf vooral op taalgebied zóó duidelijk herkenbaar bleef dat het in de negentiende eeuw weer kon worden uitgestooten, is inmiddels die verslapping en vereenzijdiging van het e i g e n wezen ons op den smaad van 1810-1813 te staan gekomen.

Hoeveel dreigender moet dan nu het Duitsche gevaar worden geacht dat, even eenzijdig op ons inwerkend als in der tijd het Fransche, langs veel meer invalswegen in onzen volksaard binnendringt en welks vreemdelingspas heel gauw onleesbaar wordt zoodat wij al die Duitsche trekken in gewoonten, denken, doen en spreken, voor onze eigene gaan houden.

Voor ons moet daarom een germanisme al heel lang ingeburgerd zijn in onze taal om het te aanvaarden. Voor ons is e l k actueel germanisme verwerpelijk. En voor ons komt het er niet op aan of een woord v r o e g e r goed Nederlandsch was wanneer het, in onbruik geraakt, t h a n s als vertaling uit het Duitsch herleeft. In al die gevallen houden wij onverbiddeijk den duim omlaag.

C.K. Elout

Tweetaligheid

Leer er vreemde talen bij zooveel als U er noodig hebt, en U uit elkaar kunt houden; ik gun U zooveel weergeboortes er nog bij, als U verwerken kunt; maar weet dat de ervaring hierin tot bedachtzaamheid raadt en zorgt daarbij U zelf te blijven, d.w.z. Uw Nederlandsche taal te behouden, als de U eigene, voor U zonder eenigen twijfel de rijkste, de beste, de meest geschikte, en daarom ten slotte de eerste en de laatste, de eenige moedertaal; want als gij haar vermoordt, vermoordt gij dus een stuk van U zelf. En als gij verschillende talen te spreken of te schrijven hebt, houdt ze dan goed uit elkaar, en maak er geen Babelsche taalverwarring van. Dit laatste lijkt voor iedereen zoo klaar als glas; als hij vreemde talen te spreken of te schrijven heeft, dan luistert ieder in volgzame gedweeheid graag naar alle dergelijke verbeteringen. Maar wanneer het onze Nederlandsche moedertaal betreft, dan meent men, dat alles maar mag en kan, en neemt men geen opmerkingen aan. Dan tapt men vaak uit alle buitenlandsche vaten tegelijk en men vergoelijkt dat dan nog vaak met te zeggen: Mijn lezers kennen ook Fransch, Duitsch of Engelsch en zullen mij dus best verstaan. Maar dat is nog het ergste niet, als die buitenlandsche term ten minste inderdaad in een behoefte voorziet. Het allerergste is echter, dat velen van zich zelf zoo'n tweeslachtig wezen gemaakt hebben, dat velen tot zulke hybrides zijn uitgegroeid, dat zij zelf eigenlijk niet meer weten welke taal zij schrijven: en zij, zonder het te weten, voortdurend uit het Duitsche vaatje tappen, terwijl zij meenen zuiver Nederlandsch te schrijven. Want dan is het kwaad individueel niet meer te keeren. Dat is nu eenmaal de vloek der booze daad, die op de Nederlandsche germanismen drukt. En vooral, als zich dan, in een bepaalden tijd, hoe langer hoe meer van die taalbastards beginnen te vertoonen, die alle goede waarschuwingen in den wind slaan en elkander door hun voorbeeld ondersteunen en door onderlinge vergoelijking gaan sterken! Want dan stevenen wij met volle zeilen op de havenlooze kust der tweetaligheid aan, wat op niets anders kan uitloopen dan op een nationale ramp en een schipbreuk van ons heele volksbestaan. De tweetaligheid bestaat toch hierin, dat in een bepaald land twee talen beide evenveel aanzien genieten, en men van elken inwoner dus eischt, dat hij beide talen even vlot zal kunnen spreken en

schrijven, wat voor 80 procent der landgenooten in de praktijk hierop neerkomt, dat zij geen van beide talen meer meester zijn; ze warren ze voortdurend en overal tot een bedroevend en deerniswekkend koeterwaalsch dooreen, zoodat de burgers van één vaderland, elkander dus steeds maar ten naaste bij meer verstaan, elkander voortdurend ergeren en als vreemden voelen, wat onverbiddelijk uitloopt op broedertwist, nationale tweedracht, achteruitgang van kunsten en wetenschappen en een diep verval der geheele volksopvoeding.

Prof. dr. J. van Ginneken

Misselycke misspellinghe

Wat ons jonge geslacht wel terdege in zijn taal zoekt, dat is kracht, kleur, hevigheid van uitdrukking. 'Rotproefwerk' is het eerste woord, dat ik opvang uit een schaar gymnasiasten, die zoo juist de school uitstroomt. Een leeraar gaf kortgeleden hoog op van de zeldzame stijl vondst van een zijner leerlingen, die het in zijn opstel had over een 'grenzenlooze graskaffer'. Al gebruiken nu onze goede journalisten nog zelden of nooit krachttermen van dit kaliber, toch hebben ook zij voortdurend de behoefte om hevig gevoelde en te voelen dingen hevig te zeggen. Daarbij doet het woord *o n t z a g l i j k* (zoo leerden wij het een halve eeuw geleden op de lagere school eens en voor al schrijven) opgeld: geen dag, of men komt het eens of meermalen in zijn krant tegen. Maar het afgepaste drielettergripige woord kan de volle uiting van de 'geslagenheid' door zoo verbijsterende grootheid van dit of van dat bij lange na niet bergen; het moet vierlettergripig worden uitgerekt, met lang aanhouden van de *à: o n t z à g ... ë l i j k*. Het telkens voorkomende woord op die wijze te schrijven, geeft echter groot bezwaar: het staat niet. *O n t z a g e l i j k* is onmogelijk. *O n t z a c h e l i j k* dan? Van de *ch* zijn wij thans erg schuw; ook dat dus niet. En zoo komt men tot den loggen, onjuisten, dwazen vorm *o n t z a g g e l i j k*. Uit onvoldoend begrip van de verhouding tusschen klank en teeken, tusschen vaste schrijfwijze en afwisselende kracht, toon en tempo van zeggingsverving men den niet nauwkeurig genoeg geachten vorm door eenen, die veel onnauwkeuriger het gesproken woord weergeeft.

Indien men althans aannemen wil, dat niet allen, die dezen vorm blijkbaar mooi vinden en gretig navolgen, reeds geheel onkundig waren van de oude schrijfwijze; dat dit laatste bij velen het geval is, kan ik helaas niet betwijfelen.

De vorm *o n t z a g g e l i j k* wint met ontzaglijke snelheid veld. Hoe verkeerd hij is, leert echter onmiddellijk en afdoende de vergelijking met 'vlaggen', 'plaggen', 'waggelen', 'logge', en daartegenover 'hachelijk', 'belachelijk'. Er is maar één schrijfwijze mogelijk; wanneer men den tot voor kort algemeen gebruikelijken, en nog steeds in alle gevallen goed bruikbaren vorm 'ontzaglijk' niet wil - dan schrijve men *o n t z a c h e l i j k*.

'Ontzaglijk' is, om van Vondel een uitdrukking te ontleen, een 'misselycke misspellinghe'.

Prof. dr. J. Wille

Taalpolitie en taalkunde

De leek inzake taalkunde meent, dat er een *a l g e m e e n* kenbare en erkende Nederlandsche taal 'bestaat', onze 'mooie' moedertaal, wier woorden, woordverbindingen, wendingen en uitspraakvormen gesneden koek zijn voor het 'taalgevoel' van iederen zelfbewusten vaderlander. In tegenstelling daarmee moet de taalkundige constateeren, dat er geen *a l g e m e e n e* Nederlandsche taal als concrete 'werkelijkheid' bestaat. Slechts bestaan er zekere 'normen', dat zijn 'abstracties' die een taalkundige uit de werkelijkheid kan 'afleiden', die bij het algemeene taalgebruik als 'richtlijnen' dienen. Voor die 'normen' kan den ontwikkelde,

d.i. ook taalkundig ontwikkelden Nederlander, door middel van goed taalonderwijs een meer of minder beslissend of zuiver 'taalgevoel' eigen zijn, zeer zeker. Maar dat gevoel voor de algemeene normen is hem niet aangeboren, betreft bovendien veeleer den 'stijl' van onze 'cultuurtaal', is bovendien gebonden aan de eigenaardige kenmerken van het s c h r i j v e n der taal. Normen zoowel als regels, dwingende richtlijnen en voorschriften bij het taalgebruik, kunnen namelijk alleen worden erkend en toegepast bij het schrijven. Er is geen algemeene normatieve cultuurtaal bin-

dend bij het spreken. Er is geen 'algemeen beschaafde spreektaal'; ieder spreekt zijn 'persoonlijk' en 'locaal' gekleurd 'beschaafd' Nederlandsch. 'Persoonlijk' gekleurd is die spreektaal vooral naar gelang van den graad van 'ontwikkeling' wat betreft cultuur en stijl. Het is dunkt mij duidelijk, dat ieder Nederlander uiterst 'subjectief' staat tegenover het 'beschaafd' of 'algemeen geldig' taalgebruik, zoowel bij het schrijven als bij het spreken: hij mist dus te eenenmale het 'kritisch' vermogen. Onfeilbaar is daarentegen het 'taalgevoel', wanneer het betreft de taal, die men heeft leeren spreken in de kinderkamer, in de kleuterjaren, in het ouderlijk huis, het eigen dorp, met z'n kornuiten in de eigen stadsbuurt. Dit is de 'aangeboren' taal, dus de 'moedertaal', de 'natuurlijke' taal, de persoonlijke of liever de locale 'eigen taal', het 'taaleigen' met den eigen 'tongval'. Hier zal de ingewijde zijn taalgenoot niet op 'fouten' wijzen, omdat fouten in het taaleigen niet mogelijk zijn: tenzij men ook hier zich zou willen binden aan de beperkte vormen van het schrijven. De volle uitdrukingskracht van de volkstaal immers komt alleen bij het spreken tot haar recht: de muziek van den zin, het rythme en de toon, met de begeleidende vormen van gelaatsuitdrukkingen en zelfs van gebaren, bepalen de schakeeringen van het gevoel en de rimpelingen der gedachte. Een woord heeft veelal verschillende klankvormen, een begrip wordt omschreven door velerlei synoniemen, de volkstaal heeft in den kring der ingewijden een schier eindelooze verscheidenheid van vormen tot uitdrukking van alle mogelijke 'inhouden', beteekeniswaarden en functies van voelen en denken.

Beheersching van de moedertaal onderstelt inderdaad het vermogen, de stijlen der geschreven cultuurtaal te toetsen aan het persoonlijke gesproken 'taaleigen'. Volledig taalvermogen is alleen mogelijk op grond van de bewuste tweetaligheid: hoe spreek, of liever, hoe praat ik 'van nature' (wat is mijn praattaal, mijn aangeboren 'dialect' der volkstaal), en hoe stiler ik mijn natuurlijke taal tot den vereischten cultuurvorm. Deze principieele waarheid inzake 'de taal in haar volheid en rijkdom', 'de taal die gansch het volk is', leidt ons tot het besluit, dat de 'algemeene' taal, wil zij niet ten doode gedoemd worden, hare 'normen' moet kunnen en mogen putten uit alle dialecten van de volkstaal, de volkstaal die alléén 'levende' taal is in den zin van: in volle vrijheid zich tot steeds nieuwe vormen ontwikkelende. Niet wat de 'Hollander' meent te voelen als 'goed Nederlandsch' is het eenige 'goede'. Zelfs is niet het 'beschaafde Nederlandsch', wat betreft uitspraak, woordenkeus bij spreken en schrijven, zinsvorm en -wending, gegrond op het 'Hollandsch', op de Hollandsche volkstaal van den tijd onzer nationale opkomst, de tijd van ± 1550 tot ± 1650: er zit heel veel Brabantsch en Friesch in. Taalpolitie-agenten zullen moeten nalaten hun taalgenooten 'op den bon te slingeren' op grond van vermeende misdrijven als daar zijn: 'omdat hij anders schrijft dan ik spreek'; 'omdat hij anders schrijft dan mijn 'logica' zou eischen; omdat hij anders spreekt, dan 'men schrijft'; omdat hij andere woorden schrijft, dan ik (c.q. de 'Hollander') pleeg(t) te gebruiken; omdat hij woorden gebruikt, die in zijn 'volkstaal' net zoo gangbaar zijn als in het officieele Duitsch, enz. enz.

De allereerst noodige bescheidenheid, rustige en bezonnen kritiek, die alleen leiden kan tot werkelijke 'zuivering' van onze 'schrijfgewoonte', kan men misschien leeren van een oprechten vaderlander uit den ouden tijd, van Constantijn Huygens, wanneer men onder 'taal' althans, behalve Nederlandsch of Duitsch of Fransch, ook Nederlandsche dialecten wil verstaan. Huygens dan heeft gezegd: 'Men moet bekennen, als men de talen vergelijkt, dat de een boven de andere uitmunt door verschillende deugden. Maar de voortreffelijkheid is van een uiteenlopende soort. Iedere taal heeft iets bijzonders, waardoor ze boven de andere uitsteekt. Ik beweer

dat er geen natie ter wereld is, waar het volk, de kinderen en de vrouwen, woorden te kort komen.'

Prof. dr. G.S. Overdiep

Maat houden!

Onze belangstelling in de taal is groeiende en zij vindt haar weerslag in onze dagbladen en tijdschriften, van welke vele af en toe een taalvraagstuk bespreken, eens iets uit ons orgaan overnemen, een ingezonden stuk met opmerkingen over taalgebruik plaatsen - en andere weer vaste rubrieken hebben aan de taal gewijd. En vooral deze laatste vallen in den smaak; er zit dan ook iets plezierigs in: te zien, tot welke bokkesprongen een medemensch soms komt. Wustmann, met zijn 'Allerhand Sprachdummheiten', vond aandachtige lezers; wijlen Dr. Haje verwierf zich door zijn artikelen een kring van toegewijde vrienden, Charivarius vindt steeds een vermaakt gehoor; het Engelsche dagblad met zijn rubriek Piccalilly, en onze Haagsche Post met haar Surprises, - zij zouden denkkelijk het aantal hunner lezers zien verminderen, als zij deze rubrieken zouden opheffen. Toch mogen wij ons niet ontveinzen, dat er iets gevaarlijks schuilt in dit uit-den-treure naar voren brengen van 'Sprachdummheiten', althans van hetgeen de schrijvers der rubrieken als zoodanig beschouwen; en bepaald af te keuren vinden wij het, als daarbij de naam van den 'delinquent' aan de openbaarheid wordt prijsgegeven. Want waartoe dient het, een medeburger of een collega publiekelijk belachelijk te maken: heeft iemand daartoe ook maar een schijn van recht? Taalfouten aanwijzen, goed - maar dan alleen de fout, als verschijnsel; niet den ongelukkigen schrijver, of de krant waarin hij schreef, aan de kaak stellen. Misschien kent die schrijver zijn taal nog wel beter dan wij, die niet gedwongen zijn in het publiek te verschijnen, en dus onze zonden mogen verborgen houden.

En dan, critiek is gemakkelijk, maar werkelijk goede critiek te leveren, dat is, stellig ook op taalgebied, niet ieder gegeven. Een van onze leden gnuift bij het grapje, dat een criticus maakte, toen hij in een dagblad las dat de kantonrechter 'een dronken automobilist' had veroordeeld; stel je voor, zoo'n man, die het durfde bestaan met een stuk in zijn kraag voor den kadi te verschijnen...

Maar had die criticus wel zoo'n groot gelijk, was die krant werkelijk zoo dom geweest, door zoo te schrijven? Wij kunnen het niet inzien. Wat had er dan moeten staan: een persoon, beschuldigd van het in beschonken toestand besturen van een motorrijtuig? Dat 'dronken automobilist' is een 'korte vorm', die er zijn mag, al is hij dan wat 'suggestief': de krantenlezer vindt het een geestig nootje.

'Als mijn röntgenfoto goed is', schrijft een van onze vrienden, die zijn tol aan de wintersport heeft moeten betalen, 'gaat de volgende week het gipsverband er af'. En als die foto niet goed is, wat dan? dan gaat onze vriend zeker naar een 'röntgenfotograaf', die wèl een goede foto kan maken? Natuurlijk niet; wij begrijpen best dat de bedoeling is: als de röntgenfoto aantoont, dat de breuk goed geheeld is. En wij zijn onzen vriend dankbaar, dat hij genoeg vertrouwen heeft in onze intelligentie en dezen 'korten vorm' heeft durven gebruiken.

Ons medelid, dat hierboven zoo 'gnoof', heeft nog een 'taalzonde' voor welke hij onze aandacht vraagt. 'Aan een zeer beperkte ruimte gebonden, kon h e t b o v e n s t a a n d e niet anders zijn dan...'; 'Zonder in sentimentaliteit te vervallen, moge mijn slotwoord zich richten tegen...'. Goed, dat is iets anders: hier hebben wij werkelijk met een fout te doen (ons lid noemt den naam van den overtreder, maar die doet alweer niet ter zake); hier was de schrijver aan een bepaalde ruimte gebonden en de spreker wilde niet in sentimentaliteit vervallen. De taalkundige fout is hier, dat het onderwerp van den zin niet hetzelfde is als het

(logisch) onderwerp in de voorafgaande bepaling, terwijl alleen als beide zinsdeelen hetzelfde onderwerp hebben, deze constructie mag worden gebezigd.

Maar, als ons medelid nu nog een stapje verder gaat en afkeuring vraagt voor een vorm als: mij weder in U midden bevindend, is het mij..., dan krijgt hij ons niet met hem mede; wij zijn best in staat het eerste lid van den zin te lezen als: nu ik mij weder in Uw midden bevind... Wij weten wel dat het met het gegeven voorbeeld misschien niet geheel in orde is - omdat men de ik, die hier in de be-

paling de handelende persoon is, in den hoofdzin slechts als het psychologisch subject kan beschouwen - en dat een kleine wijziging den zin zou kunnen verbeteren (n.l. als wij voor: is het mij, zouden lezen: gevoel ik mij), maar den vorm a f k e u r e n , dat zouden wij niet graag doen.

Strengheid is goed, maar die strengheid mag niet kleinzielig worden. Den microscoop dienen wij thuis te laten!

P.C. Smit jr.

Vóór het te laat is...

Er is een tijd geweest dat onze grenslooze bewondering voor de Fransche taal en de Fransche cultuur ons er toe had gebracht onze eigen taal aan de Fransche ondergeschikt te maken; toen de 'betere' kringen onder elkaar Fransch spraken, de kinderen Fransche gouvernantes hadden en de Nederlandsche taal alleen maar geschikt geacht werd voor den minderen man. In het vroegere Rusland hebben wij dit verschijnsel ook gezien, maar Rusland is een groot rijk en wij zijn een klein land... Wij hebben er voor geboet!

Nu zijn het woorden van het groote buurland in het Oosten, die wij binnenhalen; nu spreken wij... Duitsch? Het mocht wat. Wàs het maar Duitsch, dat velen van onze landgenooten spreken; dan zouden wij hun erop kunnen wijzen, dat zij beter zouden doen door hun moedertaal te gebruiken. Het is N e d e r l a n d s c h , dat zij spreken, maar welk Nederlandsch! Een Duitscher, die onze taal geleerd zou hebben, zou met verachting neerzien op het mengelmoes dat velen van ons voor Nederlandsch willen doen doorgaan; een taal, die Nederlandsch is noch Duitsch; aan geen regelen gebonden, aan geen wetten gehoorzamende. Onbegrijpelijk voor ieder, die niet èn Nederlandsch èn Duitsch kent, en ook dan nog somtijds onverstaanbaar; een kind van onwetendheid en gemakzucht.

Laat ons tot bezinning komen; laat ons terugkeeren op den weg, dien wij te kwader ure hebben ingeslagen; laat ons weder eerbied hebben voor de taal, die 'de ziel der natie, de natie zelve is'. Eerbied voor eigen taal èn voor de taal des buurmans. Wilt gij Duitsch leeren, leer dan die taal, maar leer haar goed; zij is het waard geleerd te worden, zij zal U onmetelijke schatten ontsluiten.

En weet dan te onderscheiden wat Duitsch is en wat Nederlandsch, en maak U niet tot zoo'n tweeslachtig wezen, dat gij zelf niet meer weet welke taal gij spreekt; dat gij, zonder het te weten, uit het Duitsche vaatje tapt, terwijl gij meent zuiver Nederlandsch te spreken. 'Want dan stevenen wij met volle zeilen op de havenlooze kust der tweetaligheid aan, wat op niets anders kan uitloopen dan op een nationale ramp en een schipbreuk van ons heele volksbestaan.' En valt het U aanvankelijk moeilijk steeds scherp te onderscheiden wat tot het Nederlandsche taalgebied behoort en wat des buurmans is, bepaal U dan tot die woorden, die alleen in het Nederlandsch voorkomen, vermijdt dan die waarvan gij niet heel zeker zijt.

Laat ons dit in het hoofd prenten: elke keer dat wij een woord bezigen, dat sprekend gelijk op een Duitsch woord, terwijl wij ook een woord hadden kunnen kiezen dat er minder op lijkt; elke keer dat wij de woorden rangschikken op een wijze, zooals het in het Duitsch óók kan, terwijl wij het hadden kunnen doen op een wijze, zooals alleen het Hollandsch dat toestaat, - elke keer dat wij een van die dingen doen, raken wij met het Nederlandsch weer iets verder achterop.

Houdt Uw taal dan vrij van elke andere, verwante taal..., tot gij geleerd zult hebben te onderscheiden.

Houdt Uw taal vrij zooals gij Uw land vrij houdt. Een vrije taal in een vrij land.

Een vrije taal maakt ons onkwetsbaar; zelfs eeuwen van dwingelandij kunnen een natie niet fnuiken, die vasthoudt aan haar eigen, vrije taal.

Een onvrije taal in een vrij land heeft een ondermijnende werking, zij heeft de strekking het vrije land gedurig minder vrij te maken.

Een onvrije taal in een onvrij land... het einde.

P.C. Smit jr.

Zekerheid en geen verwarring!

Het is nu wel een algemeen erkend feit, dat een bedroevend groot deel van ons volk zijn taal niet voldoende kent, d.w.z. niet voldoende praktisch geoefend is in het gebruik van den algemeen geldigen, beschaafden vorm daarvan. Ook is het niet voor tegenspraak vatbaar, dat dit verreweg het meest uitkomt, en het ergst stuit, in het geschreven Nederlandsch. - Zoo heeft dan ons volk, ter voorziening in dit schromelijk tekort, allereerst en allermeeft noodig, dat het zich alsnog en van stonde aan terdege oefene, en bij het onderwijs duchtig geoefend worde, in het gebruik van de algemeene beschaafde Nederlandsche s c h r i j f t a a l, tot den hoogst bereikbaren graad van beheersching toe. Voor zoover die algemeene beschaafde schrijftaal door domheid en onkunde der vorige geslachten nog niet op vasten voet gebracht, of door geleerde en ongeleerde spitsvondigheid en zucht tot ontbinden en afbreken in lateren tijd op losse schroeven gesteld mocht zijn, dient zij met den meesten spoed naar goede grondbeginselen, door bekwame krachten, eerst in alle praktische hoofdzaken, en daarna ook, zonder uitstellen of talmen, in de bijzonderheden beschreven, en die beschrijving als regeling opgevat, van hoogerhand bevorderd en aanbevolen, en zooveel dat mogelijk is met officieel gezag in het openbare leven bekleed te worden.

Het is meer dan tijd, dat dit werk met kracht ter hand worde genomen. Niet het uitmeten van bestaande of onderstelde onzekerheden, niet het opdiepen van aan den zelfkant zich voordoende ontaardingsverschijnselen, niet het leiden der belangstelling op het bijzondere, buitenissige, in voor het geheel weinig beteekenende taalkringetjes, zelfs niet de drang tot algemeene dialectkoestering, noch wedstrijden in welsprekendheid zijn hetgeen tot betering in den noodtoestand van onze Taal allereerst vereischt is, maar grammatica, regelende, beslissende, voorschrijvende, grammatica, waaraan men houvast heeft. Taalzekerheid, taaltucht, geen taalwarrigheid en taalontbinding.

Prof. dr J. Wille

De Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal in België

zal op 2 en 3 juni 1956 in KNOKKE een bijeenkomst houden die gewijd is aan het Nederlands in België.

Zaterdag	15.00:	ontvangst ten stadhuize te Knokke
	16.00:	studievergadering waarin het plan voor een taalcentrale zal worden besproken
	18.00:	maaltijd, met de heer Dr. Grijpdonck, adviseur van

		de goeverneur van Oost-Vlaanderen, als tafelredenaar
Zondag	10.00:	bijeenkomst waarbij zullen spreken: Drs. J. Veering over 'Goed en slecht Nederlands' Prof. A. Westerlinck over 'Noord en Zuid in de spiegel der letterkunde'
	12.30:	lunch; daarna gezamenlijke tocht naar Brugge; inhuldiging gedenkplaat Everard Verachtert; geleid bezoek aan Brugge.

Wij raden al onze leden, vooral die uit het Zuiden des lands, aan, als het hun op de 2e en/of 3e juni mogelijk is, eens kennis te maken met onze zo ijverige en geestdriftige zustervereniging in België.

U kunt verdere inlichtingen verkrijgen bij secretariaat V.B.O., Koekelberglaan 22, Sint Agatha-Berchem-Brussel.

[Nummer 6]

De les van Knokke

Wij, Nederlanders, schamen ons wel eens een beetje voor onze eigen taal. We generen ons er over dat we temidden van zoveel miljoen Fransen, zoveel miljoen Duitsers en zoveel miljoen Engelsen er een aparte taal op na durven houden. Het is zo onpraktisch. Ware het niet dat het woord reeds een afzonderlijke betekenis had, we zouden het liefst 'taaltje' zeggen, evenals we zo vol liefde over ons 'landje' spreken. In de komende maand zwermen de tallozen weer over de grenzen. Hoe velen onder ons geven in gesprekken met buitenlanders maar al te gauw toe dat het Nederlands een soort, ja.. wat voor soort eigenlijk is? So etwas wie plattdeutsch, nicht wahr.. Of: something between English and German. Of, om van alle gezanik in dat moeilijke Frans af te zijn: oui, oui, quelquechose comme le flamand. c'est ça! U weet wel hoe dat gaat: een Nederlander leest zijn vaderlandse krant in het hotel aan de voet van de Grossglockner en daar komt die charmante Herr

Mittelschulprofessor¹⁾ met die brede belangstelling: Verzeihung, aber darf ich auch mal versuchen zu lesen? Ach, das ist ja wie Deutsch: maatregel... Sagen Sie mal, was heisst zum Beispiel Tischtuch auf Holländisch? Wie, bitte? Ta-fel-kleed? Ha, ha, komisch, aber nett und so kindlich: ta-fel-kleed... Een Nederlands hoogleraar in de Nederlandse letterkunde heeft eens verteld hoe hij in Italië een Italiaans professor vertelde wat zijn beroep was, en hoe de Italiaan met verbijstering geslagen was te vernemen dat ons land een eigen taal en een eigen literatuur had en dat daarin zelfs een academische studie mogelijk was. De grote Engelse wijsgeer Chesterton sprak over some rude language.. Een tragische taal, het Nederlands - moet eens een Duitser gezegd hebben - zijn kansen zijn voorbij: Amerika, Afrika, België, Noord-Frankrijk, Indonesië.

Zo mistroostig waren onze gedachten toen wij op zaterdagmorgen 2 juni met de winkels en badpaleizen van Knokke kennis maakten. Knokke, een steenworp ver van de Nederlandse grens. Het Frans is er niet van de lucht, niet van de muur, niet van het papier. Waarom zou je ook eigenlijk warm lopen voor onze taal? Waarmee bemoeien we ons eigenlijk? Gaat het ons wat aan, als de Vlaamse kust verfranst wordt? Waar halen wij het recht vandaan te zeggen dat het ene goed en het andere slecht is? Zouden we alles maar niet rustig laten betijen? Een tragische taal, dat Nederlands.

Wie, aldus twijfelend, de bodem zijner zwartgalligheid genaderd is, kan zich gelukkig prijzen als hij een Vlaming ontmoet. Wat drommel heeft die Duitser met die tragische taal te maken? Weg, met die grübelende gründlichkeitsfrons, dat germanisme op ons gezicht! Wij hebben in Knokke vele Vlamingen ontmoet, geen dweppers met een opgepoetst verleden, zwerend op Conscience en zijn romantische Leeuw, maar mensen met een sterk realiteitsbesef en een scherpe blik voor eigen zwakheid. De Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal in België had op 2 en 3 juni een 'Taal dag aan de Kust' georganiseerd. Met een acht man sterke (zwakke?) afvaardiging van Onze Taal waren wij twee dagen de gast van onze Belgische zustervereniging. 'De gast zijn van iemand', een doodgewone Nederlandse uitdrukking, geschikt voor het kopje thee en het biskwietje. Welk een stuk hartelijke verzorging ondervindt men als men de gast is in het zuiden! Zonder een zweem van opdringerigheid of opgeblazenheid stellen de Vlamingen je op je gemak. Het was een congres dat

geen congres was. De ernstigste zaken en de 'cultureelste' vraagstukken waren omgeven door de goede dingen van de aarde waarop wij zo gaarne voorgeven te staan: een heerlijke maaltijd, opgeruimde muziek, een vrolijke dans. Watervallen van welsprekendheid zijn over onze hoofden gestort maar in een Nederlands dat door zijn mooiheid en verzorging het hart verwarmde. De gevreesde congreestoon - driemaal de keel schrapen aleer men meneer de voorzitter en de geachte vergadering de room zijner gedachten voorzet - was niet te horen.

De bijeenkomst was gewijd aan de methodiek van de V.B.O. De volledige beheersing en waardering van het Nederlands als verkeers- en cultuurtaal is het kernvraagstuk voor het Vlaamse België. De taalonmacht is de bron van àlle onmacht. Het klinkt misschien hard, maar t a l i s m a c h t . Leraren uit Veurne en Kortrijk vertelden boeiend over de strijd in hun steden. Half-franse, dialectisch gekleurde, boekerige, ouderwetse woorden gaan door voor Nederlands. Rondom dit taalvraagstuk hangen zoveel kwesties van maat-

schappelijke aard. De in dialect opgegroeide plattelander zal, eenmaal in de stad verzeild geraakt, zijn best doen wat Frans te leren, want dat doet hem in een hogere stand komen. Hij hóórt geen Nederlands waaraan hij zich kan optrekken. De winkelier wil het 'nettere' Frans: hij zou zijn gegoede klanten kunnen verliezen! Het Nederlands heeft in België nog niet die aantrekkelijkheid. De o n t w i k k e l d e Vlaming moet tot de Nederlandse verkeerstaal overgehaald worden en, het is een vreemde maar onvermijdelijke waarheid, de g e g o e d e Vlaming. Tegen hen immers ziet de dialectspreker op. De V.B.O. moet behalve idealistisch ook praktisch zijn, moet aan vooraf bestudeerde, wel beraamde taalpolitiek doen. Als het volk nu eenmaal gevangen wil worden door het lokmiddel van de 'hogere stand', dan moet de taalpoliticus daarmee rekening houden. Taal is een maatschappelijk verschijnsel, een onderscheidingsmiddel voor maatschappelijke kringen. De priester, dokter, advocaat, rechter, onderwijzer, leraar, burgemeester, ambtenaar, verpleegster, kortom de beroepen met innig sociaal contact en prestige moeten het algemeen Nederlands gaan spreken. Als maar 10% rationeel overtuigd kan worden, dan moet men voorlopig tevreden zijn met die 10%. De rest, die ongevoelig is voor de idee, zal wel eens volgen om sociale, zelfs economische redenen. In de jonge gezinnen moet dit Nederlands ingevoerd worden. In de kleine steden en in de wijken van de grote steden moeten zij elkaar leren kennen: ze zullen dan elkaar kunnen steunen.

Veel hulp wordt al geboden door het onderwijs en de radio. Nog meer echter zullen zij moeten helpen de soms onverklaarbare vooringenomenheid van de Vlamingen tegenover het 'Hoognederlands' weg te nemen. Er is bij de V.B.O. geen sprake van dweepzucht met alles van boven de Moerdijk, evenmin van minachting voor het dialect. De hele sociale, economische en culturele rang van de Belgische Nederlands-sprekenden staat op het spel. De vorige generatie heeft de strijd om de erkenning van onze taal gewonnen; de generatie van vandaag zal het pleit om de verzorgde verkeerstaal moeten winnen. Laat de massa maar spotten met het 'Ollands'. De vorige generatie is ook uitgelachen.

Maar waar is die algemeen verzorgde omgangstaal te vinden? In Amsterdam, Utrecht of Den Haag? Waar zijn de normen? Wat is goed, wat is slecht Nederlands? Hoe weerspiegelt zich de ziel van het noorden en die van het zuiden in de taal en in de werken, in die taal geschreven? Taalvastheid is bitter nodig. Elke grote geestelijke beweging heeft een 'Mekka'. De geschoolde taalkundige glimlacht al te gemakkelijk over de onwetenschappelijke taalregelarij. De leek, de veel gemaakte leek, die thuis en op zijn werk behoorlijk wil spreken en schrijven, komt met die glimlach uit de academische ijle niet veel verder. Hij verlangt niet naar uitgebreide historische en fonetische commentaren: hij wil weten waar hij aan toe is en dat is zijn goed recht. De Nederlands-sprekende Belg, die in zijn omgeving niet de gewenste graad van taalzekerheid kan vinden, heeft die taalvastheid dringend nodig.

Het plan is geopperd om een T a a l c e n t r a l e te stichten voor Nederland en België. Vragen van praktische en principiële aard zouden door die centrale beantwoord kunnen worden. Denkt men er evenwel over na hoe dit koene plan te verwezenlijken is, dan dringt zich een reeks van vragen op. Welke lichamen bestaan er reeds op dit gebied en zullen zij medewerken? Welke bevoegdheden moet die centrale hebben? Wie zullen de leden zijn? Taalkundigen alléén? Of moet het merendeel gevormd worden door mensen uit de praktijk van bedrijf, handel, pers? Waar zal de zetel zijn? Hoe de verhouding Noord-Zuid? Moet het werk bezoldigd worden? Staatssubsidie? En als men op deze en ten minste nog tien andere vragen ten minste tien verschillende antwoorden gehad heeft, blijft de schuchtere vraag over: is zo'n centrale werkelijk nodig en heilzaam?

Hoe het ook zij, de vergadering in Knokke heeft het plan naar een kleine studiegroep verwezen die haast zal maken om daarover concrete voorstellen te doen. Wij, in Noord-Nederland, staan wat huiverig tegenover 'officiële dingen'. Wij laten vanouds veel over aan wat we noemen: het particulier initiatief, dat zo vele dringende zaken uitmuntend behartigt. 'Initiatief' hangt samen met 'beginnen'. Zou een begin van een dergelijke centrale niet de moeite waard zijn? In taalzaken zijn wij allen particulieren..

Taalfierheid, een woord dat we in Knokke dikwijls gehoord hebben; een eigenschap die we bij onze gastheren voortdurend aangetroffen hebben. Geen verlegen schaamte van 'something between' of 'so etwas wie'. Ook geen donderende dreun op de holle borst van 'de mooiste taal ter wereld'. Alleen dit: Nederlands is de taal die we van onze ouders geleerd hebben, die we thuis spreken en die we om geen enkele reden behoeven in te ruilen voor een andere. Wij, uit het Noorden, hebben van deze taalfierheid veel te leren. Te zeer verkeren wij, tegenover de taaltoestand in België, in de angst van 'bemoei je er maar niet mee.. brand je vingers niet aan de ruzies van je burens.' Als we dan van jongsaf aan geleerd hebben door de gordijntjes te gluren, laten we dan in dit geval onze ramen wijd opensnijten en trachten te helpen om een jarenlang, venijnig geschil op te lossen. Die oplossing ligt, bij onze burens, in de verspreiding van het algemene Nederlands. Kunnen wij meer doen dan af en toe naar een zuidelijke taaldag gaan en ons daar naar geest en lichaam laven? Ja. Wij moeten van de volgende punten goed doordrongen zijn en er ons, als de omstandigheden dat vragen, naar gedragen.

- 1° Wij moeten ons best doen onze eigen taal te verzorgen: ze is voor ons het menselijke communicatiemiddel bij uitstek en een onschatbaar nationaal bezit.
- 2° De cultuurtalen zijn gelijkwaardig: er is geen reden zich als Nederlands-sprekende de mindere of de meerdere te voelen van een andere taal.
- 3° De tongval is de vertrouwde taal van een kleine gemeenschap voor de alledaagse dingen. De algemene verkeerstaal bindt het volk tezamen.
- 4° In het naar eenheid groeiende Europa is het van groot belang een hechte taalgemeenschap te smeden tussen Noord- en Zuid-Nederland. Alleen beheersing van de algemene verkeerstaal stelt ons daartoe in staat.
- 5° In het Nederlands sprekende deel van België moeten wij Nederlands spreken. Dit moet voor ons een even doodgewone zaak zijn als in Enkhuizen of Almelo.
- 6° Wij moeten ophouden met onze, voor de Vlamingen bijzonder irriterende, neerbuigende, goedmoedige vriendelijkheid-uit-de-hoogte tegenover het dialect. We moeten ophouden van onze zuiderburens 'sappig Vlaams' te eisen voor ons vermaak.

Zegt het voort in Uw omgeving! Dat was de les van Knokke voor ons achten.

Eindnoten:

- 1) leraar

Automatie

In april hebben we voor het Engels-Amerikaanse 'automation' als Nederlands woord 'automatisering' aanbevolen. Daartegen wordt protest aangetekend en een gegrond protest. In de techniek bestaat er een principiële betekenisverschil tussen automatisering en datgene wat automation uitdrukt. Wij laten over deze kwestie twee stemmen horen, de eerste uit Eindhoven, de andere uit Gent.

(Philips) Gezien het feit, dat automation in de industrie een revolutie tot stand brengt die we kunnen vergelijken met

die, veroorzaakt door de komst van de stoommachine, is het van groot belang dat we voor automation niet een woord aanbevelen dat in de techniek reeds een eigen betekenis heeft.

Het verschil tussen automatisering en automation is dit:

A u t o m a t i s e r i n g: Een machine, van tevoren ingesteld, produceert 'van zelf', maar constateert men in het afgeleverde produkt fouten, dan moet de machine door tussenkomst van mensen worden gecorrigeerd.;

A u t o m a t i o n: De instelling en de correctie van de machine geschieden door het afgeleverd produkt te toetsen aan het in het geheugen van de machine vastliggende ideale beeld van het produkt.

Dit zeer wezenlijke verschil wensen wij te doen uitkomen en daarom is het nodig voor **a u t o m a t i o n** een Nederlands woord te zoeken en aan te bevelen.

A u t o m a t i e, dat in 'Van Dale' is opgenomen met als betekenis onwillekeurigheid, lijkt ons bijzonder geschikt om automation weer te geven; een dergelijke machine is immers vrij van willekeurigheid, zodat de nieuwe betekenis niet in strijd is met de oude.

Aanvankelijk hebben wij als w.w. bij **a u t o m a t i e**, automateren aanbevolen, bij nader inzien lijkt automeren (crematie - cremeren; donatie - doneren) juister.

(Picard) Het is een vergissing, dat we in dit verband het woord 'automatisering' zouden kunnen gebruiken. Er is een duidelijk verschil tussen het van ouds bekende 'automatisering' - Engels: 'automatization' van 'to automatize' - en het nieuwe Engelse woord 'automation', waarbij ook reeds gebruikt worden 'to automate', 'automated', 'automating'. Kort en benaderd kunnen we de twee termen als volgt definiëren:

'automatization': het systeem volgens hetwelk er op een uitwendige prikkel (het in gang zetten) onvermijdelijk en onveranderlijk een reeks gebeurtenissen volgt, waarbij er slechts uitwendige controle mogelijk is.

'Automation': het systeem volgens hetwelk een uitwendige prikkel (het in gang zetten) een vooraf bepaald resultaat zal hebben en waarbij het productieproces zich zelf voortdurend controleert en regelt.

Met het woord automatisering alleen komen we dus niet toe. En waarom zouden we ons dan in het Nederlands niet zo dicht mogelijk aansluiten bij het Engels, in welke taal dit nieuwe begrip voor het eerst een woord heeft gekregen. Waarom inderdaad zouden wij niet van de stam auto het werkwoord 'automeren' maken (vertaling van het Engelse 'to automate') met daarbij 'automering' voor het proces en 'automatie' voor het resultaat. Zo vreemd is die combinatie ook niet; vergelijken we bijvoorbeeld 'isoleren' met 'isolering' en 'isolatie'.

Wat Uw inlichting uit PTT-kringen betreft, is het inderdaad zo, dat men in de telefoonwereld slechts (althans nu nog) 'automatisering' kent. De zichzelf controlerende, bijregelende, eventueel reparatie-uitvoerende 'automatie' zal er binnenkort waarschijnlijk wel komen.

Ergens

De Volkskrant van 13 dec. 1955 had een pittig stukje over het modewoord 'ergens'. Wij nemen er uit over:

'Mijn dikke Van Dale, een trouwe toeverlaat, zucht telkens onder zijn gewicht van 2191 bladzijden Nederlandse woordenschat. Gevangen in 4382 kolommen, waarin soms knappe definities staan. Op één punt stellen ze teleur: ik mis de kleur van de eendagsvliegen der spreektaal. Modewoorden, die komen en gaan en die ons, taalgebruikers, soms treffen door een onverwachte tinteling. Eén modewoord is me

opgevallen dat ik een langer leven voorspel. “E r g e n s ” is het zó, dat zo'n uitdrukking in een behoefte voorziet. En iedereen - intellectuele debaters begonnen er mee - heeft op 't ogenblik in het gesprek behoefte aan een kort en krachtig substituut voor: “tot op zekere hoogte”. De Engelsen beschikken over een aantal selecte synoniemen, maar wij zeggen: “Ergens heb je wel wel gelijk” - “dat is mij ergens wel vreemd”. Van Dale laat mij met z'n drie definities van deze onbepaalde plaatsbepaling in de steek, maar iedereen weet nu wat (niet: waar) “ergens” is. Omdat het gevoel voor betrekkelijkheid opeens uitdrukking heeft gekregen in de spreektaal. En ergens hoort dat gevoel er 'n beetje bij tegenwoordig.’

□ Tegen □

Van Dale zegt dat dit ´ het klemtoonteken is. In het grote W.N.T., eerste deel (1882), schrijft M. de Vries op bldz. XCVI, 9e regel van boven, o.a.: ‘... , nu zij zóóverre gevorderd is,...’ en zes regels verder: ‘... òf en wanneer het Woordenboek...’.

Koenen/Endepols, 14de druk: ‘Klemtoonteken:... b.v. nog één dag, canapé, hij is er nòg al’.

De (laatste) Woordenlijst van de Nederlandse taal, bldz. XXXV, 11de regel van beneden: ‘...gewoonlijk zònder, maar ook wel mèt klemtoonteken...’ en bldz. XXXIX, 2de regel van beneden: ‘... en vóór ch...’.

Over het algemeen wordt dus het klemtoonteken ` gebruikt bij een gedekte (‘korte’) klinker en ´ bij een vrije (‘lange’) klinker. Dus: vóór en àchter. Maar bijvoorbeeld bij ‘na’ raakt men de draad kwijt en schrijft nu eens ‘ná’, dan weer ‘nà’. Er zijn helaas meer woorden waarbij wordt getwijfeld, zodat van enige lijn in het gebruik van het klemtoonteken zeer zelden sprake is.

Ik denk dat ` naast ´ in het geschreven Nederlands een aanwending is van het Franse accent grave en accent aigu. Maar deze tekens zijn geen klemtoontekens, maar tekens die de uitspraak aangeven. Deze uitspraaktekens moeten van elkaar verschillen, omdat zij een verschillende uitspraak aangeven, dus een verschillende functie hebben. Daar waar deze tekens in het geschreven Frans worden aangegeven, heeft een klemtoon dan ook niet te worden gelegd, zoals bijvoorbeeld in brièvement, sèchement, énerver, énervent, enz.

Anders is het in het geschreven Nederlands: het klemtoonteken wordt hier zo nodig immers gebruikt om alleen een klemtoon aan te geven. Niets meer. En waarom zou een bepaald teken op (twee) verschillende manieren moeten worden aangegeven, als het maar één functie heeft?

Ik ben daarom de mening toegedaan, dat als klemtoontekens (zo nodig) alleen één bepaald teken behoort te worden gebruikt, en wel dit: ´, ongeacht gedekte of vrije klinker.

(Red.) Wij meenden ook altijd iets in die geest, totdat de kundige corrector van O.T. ons ompraatte. We willen nog even wachten met weer omgepraat te worden. De Woordenlijst tegenspreken is wel heel erg.

Pont

(A.M.) In mijn werk kom ik geregeld de woorden p o n t , v e e r , p o n t v e e r , v e e r p o n t tegen. Ze worden herhaaldelijk door elkaar gebruikt, maar er moet toch een onderscheid zijn. Wat is dat?

(Red.) Pont: schuit, bestemd om op plaatsen waar geen bruggen zijn, mensen over een rivier, kanaal e.d. te voeren. Veer: plaats waar men met een pont de rivier, het kanaal e.d. kan oversteken. De verwarring ontstaat door twee oorzaken. Beide woorden krijgen een betekenis-uitbreiding: zowel pont als veer worden plaats, inrichting en schip. De woorden maken samenstellingen met elkaar: veerpont, pontveer. Het gevolg is dat de vier woorden hetzelfde gaan betekenen. Heeft men

in zijn dagelijks werk het precieze onderscheid nodig, dan doet men het beste er aan alleen te gebruiken: pont = schip, veer = plaats van overgang.

Afremmen

(A.R.) Ik hoorde dat een of ander land de hoogconjunctuur wil gaan 'afremmen'. Men bedoelt beperken. De dagbladen wemelen tegenwoordig van dit woord. Mij klinkt het even naar in de oren als 'aantrekken' voor 'werven'. Ook auto's worden tegenwoordig steeds afgeremd. Is 'remmen' niet voldoende, of anders: vaart verminderen.

(Red.) 'Hoogconjunctuur afremmen' is een zonderlinge combinatie. Een autorijder maakt echter wel degelijk verschil tussen 'remmen' en 'afremmen'. Vaat verminderen duurt voor hem te lang. In twee lettergrepen te veel kan heel wat gebeuren.

Public relations

Een nieuw lijstje, na februari binnengekomen:

- buitenwacht
- buitenwereld
- buitenkring
- buitenban
- buitenband
- publieke omgang
- ommewacht
- ommekring
- sociale band
- sociaal contact
- extern contact

Het mooiste is de buitenband. Maar wij vrezen dat de B.B.-man (betekent nog iets!) een lager salaris zal krijgen dan de P.R. Officer. Praktisch is *b u i t e n w a c h t*. We kennen het al min of meer als public relations. 'Wat zal de buitenwacht er van zeggen? Die moet onze P.R. Officer dan maar bewerken'. Zeg nu niet dat buitenwacht niet overeenkomt met de definitie in het boek van Dr. Weisglas: Zorg voor harmonische betrekkingen tussen een maatschappelijk lichaam en zijn buitenwereld. In 'stoel' zit ook niets dat je doet denken aan: zetel voor één persoon, in den regel verplaatsbaar, met vier poten en een rugleuning.

Overtallig

Geen zetfout voor 'overtollig'. Het wordt in sommige technisch-mathematische vakken, bijv. de landmeetkunde, gebruikt, naast overtollig, in de speciale betekenis van 'een bepaald getal te boven gaand'. Het komt dus wel heel dichtbij 'onnodig, overbodig, overtollig', maar staat daar toch los van. In vroeger Nederlands was het in de betekenis 'overtollig' bekend. Ook 'overtallyk'. Het oude woord is dus weer opgenomen met de bijzondere klem op de samenhang met 'getal'.

Bewusteloos

(I.L.) We kennen geruisloos, draadloos, pijnloos enz. Dus: zonder geruis, zonder draad, zonder pijn. Hoe zit dat nu met 'bewusteloos'? Zonder bewust? Vanwaar die -e? Ik dacht dat -loos alleen achter zelfst. naamwoorden kwam.

(Red.) 'Bewusteloos' is een ontlening aan het Duits. Een germanisme kan men het niet meer noemen. Eigenlijk zou het moeten zijn 'bewustzijn(s)loos', omdat het Nederlands geen zelfst. naamwoord 'bewust' kent. Het achtervoegsel '-loos' zit in de groep van 'verliezen'. We kennen het niet meer als apart woord. In de roep van de bloemenventer 'wie maakt me los?', klinkt nog iets van dat oude loos door. Zelfs 'wat is er loos' en 'de loze vos' horen erbij, maar dat voert ons te ver. Inderdaad stond -loos oorspronkelijk alleen achter zelfst. naamwoorden. Verschillende van deze woorden konden ook opgevat worden als werkwoordelijke stammen (werk - werkloos, hoop - hopeloos) zodat de deur openstond voor andere werkwoorden: roerloos, reddeloos. In een Vlaamse roman lasen wij onlangs 'stoorloos', waar wij 'ongestoord' zouden zeggen. Van die -e moet U zich niet al te veel aantrekken. Een overgangsklank, o.a. afhankelijk van klemtoonverschuiving. Waar hij gehoord wordt, wordt hij geschreven: hopeloos, bewusteloos. U moet met die -e (wordt hij wel of

niet gehoord?) geen spitsvondige betekenisverschillen maken: belangeloos = zonder baatzucht, belangloos = onbelangrijk. Dit gaat te ver. Terecht geven nieuwe woordenboeken geen onderscheid meer tussen 'werkeloos' en 'werkloos'.

Beroeps

(K.v.l.) In de sportverslagen wordt veelvuldig gesproken van 'beroeps', bijv.: hij is beroeps geworden. Bedoeld wordt: beroepsspeler. Moet zo iets niet afgekeurd worden? (Red.) Neen. Korte taalvormen zijn handig. Helemaal het karakter van 'beroepsspeler', zelfst. naamwoord dus, heeft 'beroeps' nog niet. Men hoort niet veel 'de beroeps tekent zijn contract'; het is nog adjectivisch (hij is beroeps), of komt met 'een' voor: een beroeps verdient veel. U kunt er mee vergelijken: tweedehands. Een tweedehands fiets, een tweedehands, de fiets is tweedehands. Helemaal tot zelfst. naamwoord zijn geworden: de studentenwoorden: kandidaats, eerstejaars, tweedejaars enz. Dus: zijn kandidaats, het kandidaats, een eerstejaars, de derdejaars. Merkwaardig is bij deze nieuwe woorden dat hun enkelvoud en meervoud gelijk blijft: vijf eerstejaars waren dronken. Meestal ten minste; 'eerstejaarsen' hebben wij nog maar weinig gehoord.

Hoofdletters

De gewoonte gaat zich verbreiden woorden als Nederlands, Duits, Amsterdams, Gents, die als zelfst. naamwoord met een hoofdletter geschreven worden (het Nederlands, het Duits enz.), als bijv. naamwoord met een kleine letter te schrijven: de nederlandse wet, de amsterdamse straten, de gentse universiteit. Wij slaan de Woordenlijst op. Met een hoofdletter worden geschreven: eigennamen in ruime zin, o.a. aardrijkskundige namen, en afleidingen van eigennamen. Iemand heeft ons een recent artikel van de voorzitter der Woordenlijstcommissie gestuurd. Alle afleidingen van eigennamen waren zeer consequent met een kleine letter. Dat zegt niets. Onze huisarts krijgt ook de griep.

Nog iets over feertig en sestig

Naar aanleiding van het artikel *Een geleerd germanisme?* (Onze Taal, mei 1956) heeft men mij gevraagd, of inderdaad kan worden gesproken van 'het klankwettig volkomen juiste optreden van f en s aan het begin van enkele telwoorden: feertig, vijfzig, sestig, seventig'. Immers de taalgeschiedenis leert - gelijk te lezen staat in de *Historische Grammatica* van Schönfeld-Van Loey, bl. 148-149), dat van de vier genoemde telwoorden alleen het laatste in een oudere fase voorzien is geweest van een voorvoegsel *ant-*, dat de verzachting van de oorspronkelijke *s* tot *z* verhinderde. Een duidelijke rest van dit voorvoegsel bewaart nog het telwoord *tachtig*, waarnaast dialectisch ook *tnegentig* nog voorkomt. Deze *ant-*telwoorden zijn resten van een oud stelsel, waarin boven de 60 een nieuwe categorie begon. Men zou dus, zo luidde nader het bezwaar, reeds bij *sestig* niet langer van klankwettig kunnen spreken, en a fortiori niet meer bij *vijftig* en *feertig*.

De opmerking is wat de feiten betreft volkomen juist. Weliswaar heeft men voor die scherpe medeklinkers ook een andere verklaring bedacht: ze zouden veroorzaakt zijn door het voorgevoegde *ende* (*e*) in de samengestelde vormen. Deze opvatting, die het voordeel heeft van een ruimer toepassingsveld, stuit af op verschillende bezwaren, waarvan wel het voornaamste is, dat tegenover *feertig* en *vijftig* juist de samengestelde getallen een *v* vertonen: *een en veertig*, *een en vijftig* enz. Men moet wel aannemen, dat hier de analogie niet verder is

ingedrongen en zich beperkt heeft tot de eigenlijke tientallen, die tegenover de e n -samenstellingen slechts schijnbaar in de minderheid zijn. Tussen s e v e n t i g en s e s t i g heeft een grotere cohesie een verdergaande beïnvloeding ten gevolge gehad: e e n e n s e s t i g enz.

Uit het betoogde zal duidelijk zijn geworden, dat in strikt-technische zin de term 'klankwettig' niet van toepassing is op de tientallen van f e e r t i g t/m s e s t i g . Maar zo was het ook niet bedoeld. Ik heb niet meer willen zeggen dan dat in de door mij genoemde getallen de scherpe medeklinkers uit de oudere taalgeschiedenis alleszins kunnen worden begrepen, èn dat althans de kiem van het verschijnsel te zoeken is in de preventieve werking van een voorafgaande scherpe consonant. Daarop betrekke men ook de beperkende toevoeging 'in de grond der zaak'.

Toegegeven zij intussen, dat een preciesere formulering, enkele woorden méér, van goede dienst zouden zijn geweest. Voor de mij geboden gelegenheid tot het verschaffen van deze opheldering ben ik erkentelijk.

L.C. MICHELS.

Gewijzigde oproep

Op zaterdag 14 juli 1956, des n.m. om 2.30 uur, zal in het gebouw 'Industria' te Amsterdam een ledenvergadering worden gehouden.

Agendapunt: verkiezing van de heer Drs. M.J.F. Donkers, te Leiden, tot bestuurslid.

[Nummer 7-8]

Hebben of niet?

Het is al weer lang geleden dat een professor in de taalkunde ons de raad gaf een heel andere taal te bestuderen. 'U zit altijd maar midden in dat Nederlands, U denkt in het Nederlands over het Nederlands. Daardoor kunt U haast niet meer objectief vaststellen hoe de spraakkunst van het Nederlands is. Gaat U eens Chinees of Arabisch bestuderen en probeert U eens vanuit die talen de verschijnselen in onze eigen taal te beschrijven.' De raad van een hoogleraar is een bevel voor wie examen bij hem moet doen. Wij hebben een Chinese en een Arabische spraakkunst gekocht en zaten erin te lezen bij voorkeur als wij in de trein reisden. Wij voelden hoe onze medereizigers met een vreemde bewondering naar ons keken maar wij volhardden in onze ijzige, geleerde frons over de onbegrijpelijke bladzijden. Erg ver zijn wij nooit gekomen. De enige Chinese zin die we na jaren nog over hebben is 'men k'ou yu jên', betekenis: deur mond heeft mens; vertaald: er staat iemand aan de deur. Van het Arabisch kennen wij nog maar één woord: jariyatun, hetwelk, wij aarzelen het te bekennen, 'meisje' betekent. De beide spraakkunsten zijn naar de boekenkast verdwenen. Nu komen ze nog alleen te voorschijn als we een bezoeker ontvangen die zeer zit op te scheppen over zijn geleerdheid. Geheel onverwachts moesten we deze maand denken aan onze beschamend gebrekkige pogingen eens een taal te leren die 'geheel anders' was. Een Israëliësch student aan een onzer Nederlandse hogescholen stuurde ons een lijst met de volgende werkwoorden: beginnen, volgen, rondzwerven, ophouden, vergeten, blijven, verblijven, varen, wandelen, komen, ontmoeten. Zijn vraag luidde:

Ik heb opgemerkt dat de Nederlanders deze werkwoorden zowel met 'hebben' als met 'zijn' gebruiken: ik ben gewandeld - ik heb gewandeld. Er zijn, geloof ik, nog veel meer van deze soort. Kunt U mij aan een regel helpen? Geen van de Nederlanders wie ik erom vroeg, kon mij het verschil duidelijk maken. Ik heb Hebreeuws als moedertaal en vergelijk het Nederlands telkens met Engels of Duits, welke talen ik tamelijk goed ken.

Dat is nog eens een kennis van onze taal! En een dieper doordringen in de fijnigheden dan wij aan de dag kunnen leggen met ons gecombineerde Chinees-Arabisch: er staat een meisje aan de deur.. Het viel ons tegen dat niemand van de medestudenten de man had kunnen helpen. Zo moeilijk is de kwestie nu ook weer niet. Of zou het toch waar zijn dat onze studenten met zo weinig kennis van de spraakkunst op de universiteiten komen? De onsystematische verschillen in onze moedertaal vallen de vreemdeling het eerst op.

En nu de regel:

- 1° overgankelijke werkwoorden worden met hebben vervoegd in de bedrijvende vorm: ik heb mijn werk gemaakt,
- 2° onovergankelijke werkwoorden worden in de bedrijvende vorm soms met hebben, soms met zijn vervoegd:
ik heb gewerkt, ik ben gekomen.

Bij de tweede helft van de regel komt de moeilijkheid. Men kan inderdaad zeggen: wij hebben gewandeld en wij zijn gewandeld. Wat is hier het verschil?

- a. werkwoorden die een toestand of handeling uitdrukken: hebben; hij heeft geslapen, hij heeft gehandeld;
- b. werkwoorden die een verandering van de ene in de andere toestand uitdrukken: zijn;
hij is gestorven (van levende tot dode toestand),
hij is gegroeid (van klein groter geworden);
- c. werkwoorden die een beweging, een verandering

van plaats, uitdrukken: hebben of zijn. 'Hebben' wanneer meer de beweging zelf is bedoeld, 'zijn' wanneer meer aan het gevolg van de beweging wordt gedacht:

hij heeft de hele ochtend gefietst (hij heeft urenlang een trapbeweging gemaakt);
hij is naar Brabant gefietst (hij is per fiets daar aangekomen).

Uit het gebruik wordt de regel gedestilleerd. Gaat men nu andersom te werk en probeert men de regel toe te passen, vooral in ogenblikken van onzekerheid, dan voelt men pas hoe fijn geschakeerd dit stijl hulpmiddel van de voltooide tijd is; soms zelfs zo fijn dat we nauwelijks een verschil merken. Een mulo-onderwijzer heeft, op ons verzoek, eens aan een twintigtal leerlingen, ongeveer 14 jaar, gevraagd of zij het verschil voelden tussen: 'hij is naar de stad gewandeld' en 'hij heeft naar de stad gewandeld'. Hij kreeg allerlei antwoorden en heeft deze schriftelijk opgenomen. Toen wij dit materiaal bekeken, werd ons duidelijk dat het voor deze kinderen te moeilijk was het betekenisverschil op te merken; wij hebben de indruk dat de meeste volwassenen er niet veel meer van terecht zullen brengen. Het verschil in gebruik verdwijnt daarom niet. Wij geloven stellig dat juist bij een werkwoord als 'wandelen' de taalgebruiker onbewust het verschil 'voelt'. Er zijn in een taal altijd wel bijzondere gevallen te vinden waar de kant-en-klare regel niet zo precies op past of waarbij een nadere uitleg vereist is. Hier volgen een paar van die werkwoorden.

beginnen - als onovergankelijk werkwoord steeds *z i j n*: hij is begonnen als timmerman; wij zijn aan onze thema begonnen; zij zijn begonnen met staken,
- als overgankelijk werkwoord zijn zowel als hebben: ik ben dat werk met tegenzin begonnen; Japan heeft de oorlog begonnen; wat zijn we begonnen!
volgen, navolgen - in letterlijke betekenis (achternalopen) zowel zijn als hebben: we hebben de ontsnapte lang gevolgd; de politie is hem precies gevolgd,
- in figuurlijke betekenis (luisteren naar, nadoen) steeds hebben: ik heb de spreker met grote aandacht gevolgd, ze hebben het verkeerde voorbeeld gevolgd.

opvolgen - in de betekenis 'komen na iemand' zowel zijn als hebben: Willem III heeft Willem II opgevolgd, wie is deze burgemeester opgevolgd?

- in de betekenis 'gehoorzamen' steeds hebben: jij hebt mijn bevel niet opgevolgd, ik heb zijn raad nauwkeurig opgevolgd.

vergeten - in de betekenis 'iets verzuimen, verwaarlozen te doen' steeds hebben: ik heb vergeten de brief te posten, had jij vergeten mij op te bellen? -
in de betekenis 'iets niet meer weten' steeds zijn: hij was dat adres vergeten, ik ben die naam totaal vergeten.

gaan, komen - steeds zijn: hij is gekomen, wij zijn gegaan. Men denkt bij deze werkwoorden nooit zozeer aan de beweging (die is trouwens niet nauwkeurig uitgedrukt!) maar aan de bereikte toestand. Men kan, zo stellen wij ons voor, na een slingerbeweging waargenomen te hebben, gerust zeggen: dat ding heeft een kwartier op-en-neergegaan. Zeker hoort men als vervoeging van 'schoolgaan': we hebben samen schoolgegaan.

ontmoeten - bijna altijd hebben: we hebben hem ontmoet; nog maar weinig hoort men 'zijn': hij is zijn vrouw voor 't eerst bij haar thuis ontmoet.

naderen - andersom als bij 'ontmoeten'. Meestal: hij is de oplossing genaderd, en veel minder: de troep had de stad reeds genaderd.

verblijven - algemeen met 'hebben': we hebben maar kort daar verbleven; 'blijven' kent alleen maar 'zijn': we zijn maar kort daar gebleven.

Wij twijfelen er niet aan of sommige lezers zullen het met de regel wel eens maar met de toepassing in de bovenstaande lijst niet eens zijn. Strikte scheidingslijnen zijn in deze grensgevallen ook niet te geven. Hoe meer men bij zichzelf probeert, des te onzekerder wordt men in zijn oordeel. Men moest eigenlijk een taal beoordelen die zo.. 'geheel anders' is! Toch komt men er, dunkt ons, wel uit als men voor ogen houdt dat 'hebben' meer doet denken aan de verrichte handeling, in de ruimste zin van het woord, en 'zijn' meer aan de toestand die door de verrichte handeling is bereikt. Neem eens het werkwoord 'verliezen'. Men hoort: ik h e b mijn horloge in het zwembad verloren, maar ook: 'ik weet niet hoe laat het is want ik b e n mijn horloge verloren. Het eerste is de 'handeling': door een verzuim, een onoplettendheid, zorgeloosheid hebben wij het, zij het tegen onze wil, laten verdwijnen. Het tweede is de 'toestand', door die onoplettendheid bezitten wij het niet meer, is het weg. De grenzen van handeling en toestand gaan over elkaar: het verschil tussen 'vergeten hebben' en 'vergeten zijn' is voor velen een aardig weetje en niet een bestaande mogelijkheid voor een bewuste keuze. Er heerst een bepaalde onvastheid in het gebruik van 'hebben' en 'zijn'. Die onvastheid is niet een teken van taalvervlakking, taalslordigheid of iets dergelijks maar is een gevolg van de taalhistorie. In het oudste Nederlands waren de verschillen al niet scherp. Prof. Kein gaat in zijn werk 'De met het Participium Praeteriti omschreven werkwoordsvormen in het Nederlands' (1912) diep op deze stof in. Het blijkt dat de verbinding met 'zijn' het oudst is. Die met 'hebben' had een tegenwoordige-tijdsbetekenis. In het Middeleeuws is 'ik heb jou bemind' niet een droevige constatering van een mislukte liefde maar een echte liefdesverklaring: ik bemin je! We zien deze oude betekenis nog doorschemeren in het hedendaagse 'ik heb het op hem gemunt, want hij heeft het op mij begrepen zoals ik het op hem voorzien heb!' En dit is geen gisteren maar nu.

Men noemt de aparte taaluitdrukking in het werkwoord voor de beschouwingwijze van de handeling - is de handeling afgelopen, nog bezig, aan het begin? gebeurt zij meermalen of maar eens, heeft zij resultaat? - wel eens het a s p e c t . Zo heeft 'ontbranden' tegenover 'branden' een aspect dat het

begin uitdrukt. Het voortdurend doen (zij heeft de hele ochtend gefietst) is een duratief aspect. Wordt de overgang van de ene toestand in de andere toestand uitgedrukt, dan spreekt men over een mutatief aspect: hij is gestorven. Met perfectief aspect bedoelt men de weergave van de bereikte toestand: hij is naar huis gefietst. Met deze oppervlakkige kennis van de aspecten uitgerust, kan men de regel ook als volgt formuleren: bij onovergankelijke werkwoorden gebruikt men 'zijn', behalve bij het duratief aspect. Verandert men 'onovergankelijk' nog in 'intransitief' dan is de regel voor de leek - die de regel juist wil hebben! - helemaal onverstaanbaar.

Aspect is eigenlijk een term uit de Russische spraakkunst. De Rus is voor de aspecten van het werkwoord zeer gevoelig. Bijna elk Russisch werkwoord heeft twee vormen, een voltooide en een onvoltooide. Luidt de vraag: wat heb je vanmorgen gedaan? dan is hetzelfde werkwoord in dezelfde zin anders: ja t s i t a l gazetoe a potom p r o t s i t a l raskas: ik h e b de krant g e l e z e n en daarna h e b ik een vertelling g e l e z e n . Ik was bezig met de krant te lezen zonder die nu van A tot Z door te lezen, ik heb de vertelling helemaal gelezen. Zulk een onderscheid maken wij in het Nederlands niet, tenminste niet in werkwoordsvorm. Keer op keer merkt men, bij vergelijking in onderdelen, hoe lichtvaardig de grof veralgemenende uitspraak is: het Frans is logisch, het Duits is diepzinnig, het Engels enz.

Talen zijn anders ten opzichte van elkaar, maar met rijk en arm als waarde-oordelen ten opzichte van elkaar te gebruiken moet men oppassen.

Zo zijn we toch weer bij een andere taal terechtgekomen, ons uitgangspunt. Het staat er zo gemakkelijk: hebben in het ene, zijn in het andere geval, maar welk een mogelijkheden tot verfijning biedt deze keuze ons! Het staat er even eenvoudig als in onze opschepperige Chinese spraakkunst, pag. 431: het werkwoord 'zijn' is het ene woord 'shih' en is hetzelfde voor alle personen, getallen, tijden en vormen. Gemakkelijk nietwaar? De praktijk zal wel anders leren..

De student met zijn Hebreeuwse moedertaal is op de goede weg om goed Nederlands te spreken. Hij merkt de verschillen op en is zich voortaan er van bewust wat hij zegt. Wij zijn dat maar nauwelijks. Wij moesten eens buiten onze eigen taal kunnen staan.

Gedachten over twee brieven

(Mr. C.H.) Met belangstelling las ik wederom - na een afwezigheid van eenige weken - het jongste nummer van 'Onze Taal'. Ik kan echter niet helpen, dat mij daarbij een tekst te binnen schoot, nl. Matth. 23:23.

Ons maandblad behandelt op knappe en interessante wijze vele specieuze quaesties, de zuiverheid van woorden en uitdrukkingen betreffend, maar wat ontbreekt is de hartstochtelijke verontwaardiging over de huidige verwaarloozing van alle grammatica en regels, tot zelfs de regels, die men zelf nog erkent of heeft uitgedacht. Het is niet anders dan grootscheepse verkrachting en afbraak van onze taal. Als men die ziet, schaamt men zich wel eens voor zijn eigen taal. Het wordt zeer moeilijk een vreemdeling uit te leggen, wat nu eigenlijk Nederlandsch is.

Allerlei waanwijze 'autoriteiten', revolutionnair gezinde onderwijzers en hoogleeraren, ministers en commissies leggen zich toe op afbraak en verzinnen allerlei onbekende regels, die ze ons willen opleggen. Kunstmatig - maar goed voor hen, die zich alleen verheugen, als alles anders wordt dan het was. Het verband met andere talen wordt opzettelijk verbroken, de herkomst der woorden verloochend. Wat is daarvan anders te verwachten dan misbaksels en bastaarden, verwekt door kunstmatige inseminatie?

Het publiek gelooft het wel en gaat zich te buiten aan de grofste taalfouten.

Er zijn - gelukkig - nog Nederlanders, die dit alles verfoeien.

Ons genootschap echter staat tegenover al de capriolen van 'autoriteiten' - echt Nederlands - neutraal. Het ware aldus te formuleren: men bewondert en kamt elk haartje van het kind, maar staat toe, dat het hart en de ruggegraat eruit worden gehaald.

(T.F.) Met groot genoegen lees ik Onze Taal. Ik stel er grote prijs op dat er op mijn kantoor goed Nederlands gesproken en geschreven wordt. Daarom laat ik het blad altijd rondgaan onder mijn medewerkers. Nu heeft zich onlangs bij ons een twistgesprek ontwikkeld over de vraag: is het niet beter het Nederlands vrijuit te laten groeien zonder al die regelarij? Ik heb mij tegen het bevestigende antwoord daarop verzet, maar een van mijn tegenstanders wees mij op twee boeken van Meyers: 'Taal en Leven' en 'Zin en Onzin', waarin de taalzuiveraars worden aangevallen. Wat is Uw antwoord daarop?

(Red.) Wij hadden beide brieven ook buiten ons blad kunnen beantwoorden doch wij achten de kwestie zo belangrijk dat wij haar nog eens willen bespreken. Nog eens, want in de afgelopen jaren kunt U dikwijls een antwoord vinden dat op soortgelijke vragen ingaat en op ons taalcongres in Amsterdam is hierover eveneens gesproken. Men leze de brochure 'Verzorgd Nederlands'.

De gedachten in de eerste brief kunnen we niet tot de onze maken. De schrijver verwijt ons, als wij hem goed begrijpen, slapheid en halfslachtigheid. In de door hem aangehaalde tekst wordt gesproken van farizeeers, schriftgeleerden, huichelaars. Het komt hierop neer dat wij mooie en aardige stukjes schrijven over taalverschijnselen en de rest maar blauw-blauw laten. De taal gaat zienderogen en hoorderoren achteruit en wij zitten maar elke maand die stukjes te schrijven. Waar blijft de vuist op tafel? Waar blijft de krachtpatsertaal tegen het stinkende taalbederf? Beginnen we met vast te stellen dat een geluid als van Mr. C.H. zeer, zeer, zeer zelden bij ons binnenkomt. Wij verheugen ons daarover, niet omdat wij geen kritiek kunnen verdragen, maar omdat de toon die van ons geëist wordt, en de geest die van ons verlangd wordt, het grote en grootse werk van ons Genootschap beslist niet zullen dienen. Taal regelen is een secuur werk dat met grote omzichtigheid gedaan moet worden. Gaat men maand in, maand uit, vier bladzijden lang een grote mond opzetten, dan bereikt men niet veel. Ten hoogste een paar honderd gelijkgezinden zullen zich telkens gestijfd voelen in hun mening 'zie je wel hoe beroerd het met het Nederlands gesteld is' en de rest kan men niet meetrekken naar het ideaal. De mensen die inzicht hebben in het taalleven, zullen om zulk een inhoud van ons blad lachen. Wijs is het bestuur geweest dat het van het eerste ogenblik af geijverd heeft voor een Raad van Deskundigen. Wij hebben het recht niet voortdurend het publiek af te snauwen en uit te

blaffen. Ten eerste niet: uit beleefdheid; ten tweede niet: uit bescheidenheid: fouten maken we allemaal; ten derde niet: uit wijsheid: fouten en fouten zijn twee; ten vierde niet: uit wetenschappelijk oogpunt: een taal groeit en verandert, ook al gaat U op Uw hoofd staan. Natuurlijk kunnen we de overdreven neiging tot het vreemde woord, het verkeerde gebruik van taal, het verknoeien van goede uitdrukkingen, belachelijk maken, bespotten, honen zelfs, maar we mogen daarvan geen systeem maken.

Als wij het houden op het idee: uitroeien wat ons niet aanstaat (negatief dus!), kunnen we één keer een boekje uitgeven waarin we dat laten drukken. U zult gauw merken dat dat niet eens een erg dik boekje wordt. Als wij niet de kracht in ons vinden jong te blijven, zijn we stokoud. We komen niet veel verder dan een afgezaagd lijstje: groter als moet zijn groter dan, maak korte zinnen, vermijd de lijdende vorm, het kaartje is te tonen is een germanisme, meerdere is een germanisme, efficiency is doelmatigheid, oorlog is mannelijk, de nieuwe spelling is een warwinkel... Behalve dat dit ons zelf niet bevredigen kan, stoten we het publiek dat deze regularij niet erg belangrijk vindt, van ons af. We zijn nu op de goede weg, ons ledental groeit, we willen het niet terugbrengen tot een groepje mopperaars 'dat vroeger alles beter was en dat de democratisering van het onderwijs schuld heeft'. Dat klopt namelijk niet. Prof. Van Haeringen haalt in *Levende Talen* van juni aan een Gidsartikel uit... 1889: 'Slordigheid en onnadenkendheid moge het zijn dat in overzettingen uit andere talen het Nederlandsch dikwijls vrij barbaarsch met de ergerlijkste spelfouten wordt nedergeklad, maar wat te zeggen van de zoogenaamde opstellen in de moedertaal? Hoe het komt, weet ik niet; maar zij zijn naar het oordeel van allen gemeenlijk beneden critiek,' Let wel, deze woorden zijn niet in 1956 geschreven maar in 1889. Toen was er nog geen sprake van democratisering van ons Middelbaar Onderwijs! Men moet eveneens voorzichtig zijn met vergelijking van de taalbeheersing van de Nederlanders met die van Engelsen, Duitsers en Fransen. Rapporten en artikelen in die landen wijzen dezelfde euvelen aan als bij ons.

Gelukkig is *Onze Taal* van het begin af jong kunnen blijven. Ook redacteur Smit heeft ernaar gestreefd van het negatieve naar het positieve te komen, men leze slechts zijn oud artikel in ons herdenkingsnummer. Wij moeten niet zo zeer de mensen bevelen wat ze moeten doen of laten, maar ons hun taalzorgen eigen maken en hen trachten te helpen. Wij moeten zien te achterhalen wat ze met hun taal willen bereiken en hun dan op die taalmiddelen wijzen die daartoe het geschiktst zijn. Dat zal in de meeste gevallen een Nederlands woord zijn, maar dat kan ook een vreemd woord zijn. Dat kan een uitdrukking of taalregel zijn van jaren her, dat kan echter evengoed een spiksplinternieuwe uitdrukking zijn of een taalregel die alleen uit het hedendaagse Nederlands is te halen.

Daarmee zijn we meteen aan de tweede brief toe. Op het Vlaamse taalcongres in Knokke hebben wij de kernpunten uit het werk van ons Genootschap nog eens geformuleerd.

1. Taalverzorging om een nationaal motief: de eigen taal is voor een volk van onschatbare waarde.
2. Taalverzorging omdat de taal het menselijk communicatiemiddel bij uitstek is: de mensen moeten elkaar goed leren begrijpen.

Met het eerste hangen tezamen een afkeer van aanstellerige vreemde woorden, van barbarismen en een ernstig streven naar vertaling daarvan. Waar is het vreemde

woord op zijn plaats, waar niet? Wat kunnen we dan gebruiken? Uit het tweede vloeit voort het bieden van hulp in alle mogelijke taalaangelegenheden: inlichtingen naar wat goed of fout is, raadgevingen welk woord het best te gebruiken is, onderwijs in de zinsbouw, onderzoek naar al of niet in taalboekjes vastgelegde taalregels, verklaring van taalverschijnselen enz.

Wij zijn ervan overtuigd dat bewuste taalverzorging niet alleen maar een teken is van historische romantiek, van 'instinctief verweer tegen onontkoombare vervlakkende uniformisering en nivellering'. Het zoeken naar normen, naar regels, taalverzorging dus, is een natuurlijk levensproces van een taalgemeenschap. Wij geloven niet in een toestand 'waarin alles zo maar groeit'. Gesteld dat in ons land nooit les in het Nederlands werd of wordt gegeven, dat ieder sprak of schreef zoals dat in hem opkwam. Een onvoorstelbare toestand. Ten eerste: omdat de taal wel een willekeurig stelsel is, maar dan toch een stelsel; ten tweede: omdat de taal een sociaal verschijnsel is. Wat wij schrijven of spreken, is voor een ander bestemd en in die verhouding tot een ander ligt reeds de mogelijkheid van een norm. In een taalgemeenschap van primitieve volken, zonder boeken, zonder scholen, is eveneens een gevoel voor normen en, zoals taalonderzoekers dat bewezen hebben, ingewikkelder dan men denkt. Hoeveel te meer zal dit voorkomen bij een taal van een cultuurvolk! Dat in het werk van het zoeken naar normen en het bekend maken ervan een spoor van romantische vaderlandslievendheid voorkomt, wie zal dit ontkennen? Maar is dat zo beschamend? Wij geloven dat ook die vaderlandsliefde in de taal - het trekken van grenzen met het andere, de voorkeur voor het eigene boven het vreemde - eveneens tot het natuurlijke levensproces van een taalgemeenschap behoort.

Taalregelarij is een lelijk woord. Het doet denken aan de betweter, de geheide laudator temporis acti. Misschien hebben we dat lelijke woord aan ons zelf te danken. De taalregelaar moet kunnen beslissen: ja of nee. Een grote handicap daarbij is de weerstand van de gewoonte. Wat de regelaar van jongsaf aan als fout gezien heeft, wordt niet van vandaag op morgen goed voor hem omdat hij het tien mensen heeft horen gebruiken. Die weerstand van de gewoonte komt het sterkst tot uiting in het aanvaarden

van een nieuw spellingbeeld. De gedrukte of geschreven letters immers objectiveren. Het woord ligt vast. Een tweede grote handicap is het ontbreken van een neutrale terminologie voor de bewuste taalverzorging. De regelaar kiest, bij zijn negatieve werk althans, allerlei aanvechtbare beelden: hij gaat onkruid wieden in de taaltuin, het taalbederf tiert er welig, de taal wordt verkracht, de venijnige barbarismen sluipen naar binnen, vreemde woorden zijn aanstellerig (zie ergens in dit artikel). Wij kennen deze terminologie maar al te goed daar wij zelf er bij tijd en wijle niet buiten kunnen. Daarom begrijpen wij de eerste brief beter dan wij U kunnen zeggen. De goede bedoeling ervan is boven alle twijfel verheven.

Deze twee hindernissen zijn de oorzaak van de afkeer van sommigen tegen regelarij. De regelaar wordt beschouwd als een petieterige vitter, als een kleinzielige schoolmeester. Hoe jammer eigenlijk dat ons mooie woord schoolmeester zulk een nare gevoelswaarde heeft gekregen. Het is zijn beroep aan een ander te vertellen 'hoe het moet'.

Aan de andere kant van de grens

Voor de oorlog hadden wij een ruilabonnement met de Duitse vereniging Muttersprache die een maandblad van dezelfde naam uitgaf. Af en toe namen we een stukje uit het Duitse blad over om eens te laten zien met welke problemen de taalverzorging over onze oostgrens te kampen had. Dit was voor ons des te 'pikanter' omdat wij ons juist in die jaren met hand en tand verzetten tegen de invloed uit het oosten. Nu trouwens nog even sterk, maar men moet toegeven dat de oostelijke taaldruk in die jaren veel erger was. Onlangs, zoveel jaren nadat dit contact verbroken was, hebben wij, dank zij de sympathieke welwillendheid van de G e s e l l s c h a f t f ü r d e u t s c h e S p r a c h e, weer kennis kunnen nemen van de laatste jaargang van Muttersprache. Een maandblad van... 40 pagina's! Het is ongeveer op dezelfde manier ingericht als Onze Taal: hoofdartikelen van algemene aard, kleine artikeltjes op goed of slecht taalgebruik in speciale gevallen, boekbesprekingen.

De boekbesprekingen nemen een veel grotere plaats in dan bij ons. Ons blad is meer gericht op het praktische, het geeft een korte inlichting, het is geschikt om 'even' gelezen te worden, het gaat meer op de vragen van lezers in, het neemt meer bijdragen van leken op. Van het begin af aan hebben we het zo gewild, we wilden leken zijn en niet een vaktijdschrift maken. Muttersprache is veel degelijker, het gaat op de problemen dieper in. Het is geen blaadje voor 'even' maar een boekje om ermee te gaan zitten in de avondstoel. Mochten er lezers onder ons zijn die in hun werk veel te maken hebben met Duits en belangstelling hebben in het juiste gebruik van die taal, dan kunnen zij zich wenden tot de bovengenoemde vereniging. Ze bestaat al 71 jaar. In de Duitse Bondsrepubliek (50 miljoen inwoners) waren er in 1954 ongeveer 1500 leden. Het blad had in hetzelfde jaar iets meer dan 1500 abonnees. Iets meer dan 100 taalvragen worden er per jaar, buiten het blad, beantwoord. (Mogen wij met een tikje kinderlijke trots daar een paar getallen van Onze Taal naastzetten? Tien miljoen - 6000 lezers - 3 à 400 vragen per jaar, waarvan een groot gedeelte in het blad beantwoord wordt.)

Aan de andere kant van de grens heeft men in grote lijnen met dezelfde kwesties te maken als bij ons. Misschien is de taalsituatie verwarder. De bezetting heeft talloze vreemde woorden meegenomen en ze worden in het Duits grof gebruikt. De taalverzorgers proberen ze 'einzudeutschen'. Ook daar wordt dit streven belachelijk gemaakt; tegenstanders wijzen op mislukte, overdreven 'eindeutschungen' van voor de oorlog: Bernzieh voor elektrische locomotief, Meuchelpuffer voor pistool. Het

heeft ons veel plezier gedaan te lezen dat voor het kwasi-Duitse Moped is geweest op het Nederlandse 'bromfiets' waarvan de Duitser Brummrad of Brummer wil maken! Veel succes heeft de Duitse vereniging gehad in haar strijd tegen de opgeschroefde, onbegrijpelijke ambtenarentaal. Ze heeft een boekje uitgegeven, Fingerzeige für die Gesetzes- und Amtssprache, dat al 6 drukken gehad heeft en in tienduizenden exemplaren is verspreid.

'Troostend' is voor ons te zien hoe de Duitse kranten en boeken dezelfde modestijl vertonen als in ons land. Is dit een internationaal verschijnsel en zouden wij van over de grens overnemen? De filmster Anna Magnani is die ungekämmteste Frau Italiens: superlativitis van de bioscoop.

Zoals wij tegen de mode van 'bijna, schier, welhaast' gefoeterd hebben, zo neemt de Duitse criticus 'fast, gleichsam, irgendwie (ergens!)' op de hak: Bildchen von fast bestürzender Einfachkeit, eine gleichsam verzauberte Faszination. Wo jemand irgendwie sagt, zegt een scherpe criticus, da fängt für mich irgendwie der Schwindel an.

Wij, Nederlanders, hebben nogal eens een spotlach over voor de dikdoenerige samenstellingsepidemie van het Duits.

Ze lijmen de woorden aan elkaar tot vrolijkheid van de volwassene, tot wanhoop van de Nederlandse schooljongen, die Duits moet vertalen. Het doet ons hart goed te lezen dat Muttersprache zich scherp verweert tegen deze manie: Gutwetterlage, Kaltlufteinbrüche, Hinweisbekanntmachung, Altbesatzungsverdrängten. Stelt U zich voor dat U dit laatste woord in het Nederlands moet vertalen. Deze 'Hauptwörterei' verknoeit het Duits! De lijmerij bij de bijvoeglijke naamwoorden vindt evenmin genade bij de Duitse taalverzorgers: fernsprechtechnisch, ferienmässig, zahlenmässig, verpflegungstechnisch, der Rhein ist ein fr a c h t b i l l i g e Wasserstrasse. Heeft U een idee wat betekent: er sieht formm a n i e r l i c h a u s ?

Spoorloos

(J.K.) Misschien ten onrechte erger ik me bij het luisteren naar de nieuwsberichten, wanneer de S.O.S.-berichten de verdwijning van mensen of huisdieren vermelden, aan de uitdrukking 'spoorloos'. Dit of dat meisje, deze of die hond is 'spoorloos'. Ik weet natuurlijk dat het bewuste woord zowel bijvoeglijk naamwoord als bijwoord is, maar gebruikt in zinnen als de bovenstaande voorbeelden irriteert het me en kan ik het niet mooi of juist vinden. Vroeger werd het woord bijna uitsluitend als bijwoord gebruikt b.v. 'spoorloos verdwenen', maar het valt me op dat het nu regelmatig als bijvoeglijk naamwoord wordt gebezigd. Beredeneer ik het, dan weet ik natuurlijk dat 'spoorloos' of woordelijk 'zonder spoor' wel goed is en toch vind ik het lelijk.

(Red.) Wij vinden het eveneens lelijk. Het heeft voor ons een sterk bijwoordelijke functie. Iemand is spoorloos verdwenen. De man is spoorloos, is zonder spoor. Het is niet hetzelfde als werkeloos - zonder werk. Bij dit laatste verwacht men geen toevoeging, bij zonder spoor wel.

Research

Stelling X van het proefschrift van Dr. F. de Waard, arts, luidt: 'De in het Afrikaans algemeen gebruikte term navorsing is ook in het Nederlands een goed woord voor wetenschappelijk onderzoek'. Het komt niet veel voor dat een geneeskundige bij zijn promotie voor de Nederlandse taal opkomt. Misschien heeft het lange verblijf in Zuid-Afrika de gepromoveerde tot deze prijzenswaardige taalbewustheid gebracht. Naast navorsing wordt in Delft meer en meer het woord 'speurwerk' gebruikt. Wij zouden vooral het laatste krachtig willen ondersteunen.

Namen in atlassen

(M.v.W.) Op p. 15 van 'Onze Taal' wijst Ir. B. onder de titel 'Taalzonden overall' (6) erop dat we de naam Algerije ten onrechte Algerië noemen en spellen en dat de krant aan die verwarring meehelpt. Zou Ir. B. er niet beter de atlas bij betrekken? Moesten onze - in de eerste plaats grote - atlassen voor een meer korrekte spelling zorgen, de gewone gebruiker, de schoolatlas en de journalist zouden er heel wat profijt van trekken. Ir. B. moest zich eens de moeite getroosten in de 'Grote Elsevier Atlas', deel I, na te gaan op hoeveel verschillende manieren dat standaardwerk (of is het er geen?) de namen Libië en Libische spelt. Er is waarlijk keus van kiezen. Ik vind namelijk: Libië p. 77 (kaart), Libye p. 80 (tekst), Libische Woestijn p. 77 (kaart), Libysch Plateau p. 82 (kaart) Libyse Woestijn (reliëfkaart tegenover p. 77).

Wil Ir. B. zijn nieuwsgierigheid nog verder drijven en de voedstermoeder van de 'G.E. Atlas' raadplegen? Hij hoeft slechts 'Winkler Prins Encyclopaedie' open te slaan en de kaart van Afrika te bekijken (tegenover p. 336). Meteen zal hij ervaren dat hij ditmaal Libia en Libysche Woestijn mag spellen.

Hebben de Lage Landen, onze Taal en onze Jeugd niet een zekere lijst van aardrijkskundige namen broodnodig?

(Red.) Die lijst is inderdaad hard nodig! Maar voor Libië niet meer. De Woordenlijst geeft ons op pag. 295 'Libisch'.

Pleisterplaats

Van de Koninklijke Maatschappij der Bouwmeesters van Antwerpen kregen wij het volgende bericht:

Ons onderwerp is: een hotel-restaurant voor chauffeurs van (hoofdzakelijk) vrachtwagens, bezijden een grote autoweg, maar daarbij: garages, reparatie-inrichtingen, benzine-pompstation, douane-kantoor, enz. en - in dit geval speciaal voor Antwerpen - het moet gelegen zijn aan het einde van de autostrade komende van het Oosten en het Zuiden, vlak bij de haven.

Het is dus alles wat men in de vreemde talen zou noemen: a terminal, ein Autohof, eine Raststätte, une gare-routière... en het is meer dan dat alles.

Voor het eerste gedeelte (hotel langs de weg) zou ik persoonlijk ook wel akkoord kunnen gaan met de suggestie die U gegeven hebt: 'P l e i s t e r p l a a t s', maar dat heeft toch een beetje een toeristisch tintje, dunkt mij. In elk geval voor ons ontwerp kan het niet dienen.

Wij moesten vooruit, en wij hebben dan de titel maar omschreven als: 'Baanstation met Hotel voor Vrachtwagenbestuurders'. Dat leek ons nog het meest volledig en juist Nederlands opschrift dat wij konden uitdenken.

(Red.) Jammer, jammer. Nu zal Motel er wel inkomen. Baanstation enz. is te lang.

Handelstaal

Een onzer lezers (J.v.D.) heeft in de vorige maand het examen Ned. Handelscorrespondentie van de Ned. Associatie voor Praktijkexamens gedaan en stuurt ons nu de opgegeven foute zinnen die verbeterd moesten worden, met het verzoek 'of wij daarover eens onze gedachten willen laten gaan en hem de juiste oplossing willen sturen'. Dit komt ons voor een goede gelegenheid te zijn om aan het werk van deze vereniging meer bekendheid te geven. Tweemaal per jaar neemt zij schriftelijke en mondelinge examens af in verschillende vakken, o.a. in Ned. Handelscorrespondentie. Blijkens het grote aantal deelnemers is dit diploma zeer gewild, maar blijkens het grote aantal niet-geslaagden is het examen ook zeer moeilijk of, misschien beter uitgedrukt, wordt de nodige kennis daarvoor zeer onderschat. De meesten schijnen te denken dat je wel een ezel moet zijn om geen behoorlijke brief te kunnen schrijven. Behalve vragen over handelstechniek worden er enige ingewikkelde brieven opgegeven en moeten de kandidaten een lastig dictee kunnen maken. Tenslotte moeten zij een aantal foute handelszinnen kunnen verbeteren. Sinds jaar en dag strijdt de Associatie tegen afgezaagde brieftermen en barbarismen en pleit zij voor een natuurlijke stijl. Grote waarde hecht zij aan nauwkeurigheid in spelling, juistheid in woordkeuze en zuiverheid in zinsbouw.

Dit waren de foute zinnen:

1. Tot een van de werkzaamheden van banken behoort het in bewaring nemen van waardepapieren.
2. Daar wij de relatie met U op grote prijs stellen, zullen wij alles doen om vertraging van de partij te voorkomen.
3. De kosten die afhangen van de grootte van het onderzoek, ramen wij ongeveer op f 70,-.
4. U dient de bewijsstukken binnen 10 dagen te overleggen.
5. Het produkt was niet geheel conform met de indertijd onderzochte monsters; daarom gelieve U ons de reden van bovengenoemde afwijking mede te delen; wij zien Uw bericht omgaand tegemoet.
6. Een ceel is een bewijs van in een veem opgeslagen goederen; hiermede kan men dus aantonen of men de eigenaar van deze goederen is. Wil men de goederen verkopen, dan kan men alleen volstaan met overdracht van het ceel.
7. Hoewel het apparaat volgens Uw mening niet voor het gestelde doel geëigend is, willen wij U gaarne een bezoek brengen, ten einde U nader over het genoemde apparaat in te lichten.

Wij hebben onze gedachten over deze zinnen laten gaan en kwamen tot de volgende oplossing. Wij hopen dat commentaar niet nodig is. Hier en daar zijn ook andere oplossingen mogelijk, maar men moet de zin niet al te zeer omwerken.

1. Tot de werkzaamheden van banken behoort het in bewaring nemen van waardepapieren.
2. Daar wij de relatie met U op hoge prijs stellen, zullen wij alles doen om vertraging bij het vervoer van de partij te voorkomen.
3. De kosten die afhangen van de uitgebreidheid van het onderzoek, ramen wij op f 70, -.
4. U dient de bewijsstukken binnen 10 dagen over te leggen.
5. Het produkt was niet geheel conform de indertijd onderzochte monsters; kunt U ons de oorzaak van deze afwijking mededelen? Wij zien Uw bericht per kerende post tegemoet.

6. Een ceel is een bewijs dat men goederen in een veem heeft opgeslagen; hiermede kan men dus aantonen dat men de eigenaar van deze goederen is. Wil men ze verkopen, dan kan men volstaan met de overdracht van het ceel.
7. Hoewel het apparaat naar Uw mening niet beantwoordt aan de gestelde eisen, willen wij U toch gaarne een bezoek brengen teneinde U nader over het apparaat te kunnen inlichten.

N of geen n?

(C.D.) Gaarne zullen wij het volgende aan u voorleggen. 'Tot onze spijt kunnen wij u slechts 3 adressen mededelen, mogelijk kunt u bij uw wervingspogingen de anderen te weten komen.'

Deze zin stond in een brief en prompt is de strijdvraag ontbrand: moet dit ‘anderen’ met of zonder ‘n’ worden geschreven.

De voorstanders - dus met een n - gaan van het standpunt uit, dat het bijvoeglijk naamwoord ‘andere’ zelfstandig is gebruikt en in de plaats treedt van ‘adressen’. In zo een geval krijgt het een n. Zij zijn van mening, dat zodra een bijvoeglijk naamwoord zelfstandig wordt gebruikt een n wordt achtergevoegd (met uitzondering van de stoffelijk bijvoeglijke naamwoorden, die reeds een n hebben); ‘de andere adressen’, doch: ‘de anderen’.

De tegenstanders zeggen: ‘de andere’ heeft betrekking op een zaak (adressen) en niet op personen. Wanneer een zelfstandig gebruikt bijvoeglijk naamwoord betrekking heeft op een zaak komt er geen n achter; heeft het zelfstandig gebruikt bijvoeglijk naamwoord betrekking op personen, dan komt er wel een n achter.

Wilt u een oordeel vellen?

Wanneer uw uitspraak ten gunste van de tegenstanders uitvalt blijft nog de vraag: hoe wordt naar uw mening onderscheid gemaakt tussen enkelvoud en meervoud? In de gegeven zin is dit eenvoudig omdat het gaat over ‘het adres’ en ‘de andere(n)’. Wanneer echter de zin zou luiden: ‘Wij hebben u slechts drie stoelen kunnen laten zien, spoedig hopen wij echter ook de andere(n) (meerv.) te tonen’. Wat dan?

(Red.) De tegenstanders hebben gelijk. De n wordt in zulk een geval slechts geschreven als het over personen gaat. Het moet ons van het hart dat wij de bewuste regel nooit bewonderd hebben. Het onderscheid zelfstandig - bijvoeglijk is soms wel erg academisch. Men zegt dan: als je het in dezelfde zin genoemde woord erachter kunt zetten, is het bijvoeglijk. Dus ‘velen onzer hebben de zee nooit gezien’ maar ‘vele van onze soldaten hebben de zee nooit gezien’, want men kan zeggen ‘vele soldaten van onze soldaten’. Dat is toch wel een krom taaltje. Als je het k u n t zeggen, moet je het met goed fatsoen ook m o g e n zeggen. Maar de regel blijft de regel en daarmee uit. In de stoelenzin is inderdaad niet formeel het verschil enkelvoud - meervoud aan te geven. U moet of ‘stoelen’ toevoegen of ‘de andere’ tot onderwerp maken, dus: de andere zullen spoedig volgen. Voelt U niets vreemds aan dat ‘spoedig’? Wij zouden zetten: wij hopen u spoedig te tonen..

Spontane taal

(B.-d. S.L.) Bij het corrigeren van opstellen van leerlingen komt men telkens voor de vraag te staan, in hoever men de natuurlijke en spontane taal van kinderen moet besnoeien en de eis van grammaticale zuiverheid moet stellen. Een typisch staaltje van spontaan vertellen noteerde ik uit een opstel van een leerling 1ste kl. gymnasium, waarvoor ik eigenlijk geen grammaticaal juiste oplossing weet die mij geheel bevredigt. Mogelijk kunt U een betere lezing aan de hand doen:

‘(Blaeck) bleef alleen over met een huishoudster Ellen en een gezelschapsjuffrouw (Clara), die op Blaeck verliefd werd en Blaeck op juffrouw Clara.’

In een mondeling verteld verhaal zou een dergelijke onlogische constructie onopgemerkt voorbijgaan. Acht u die ook in een schriftelijk opstel toelaatbaar? Maakt men de bijzin ‘die op B. verliefd werd en B. op juffrouw Clara’ tot hoofdzin, dan gaat iets van de innerlijke logica verloren.

(Red.) Spontaan vertellen is altijd mooi. Stellen we het verhaal schriftelijk op, dan verliezen we door die handeling al een groot stuk spontaneïteit, want schrijven is tegenover spreken altijd onnatuurlijk. Taal is in eerste en laatste instantie klank. Hoever men moet gaan met het besnoeien van de spontane taal, is een zaak tussen leraar en leerling. Elk geval is anders. Is dit uit een opstel van een twaalfjarig kind

en vertelt het werkelijk fleurig en levendig zonder al te gekke bokken tegen de zinsbouw te maken, dan zouden wij hieronder geen rode streep zetten. Het kind zou wel eens een afkeer kunnen krijgen van spontaan vertellen en dat is erger dan een fout maken. Op den duur zal het spelenderwijs leren hoe ook in 'grammaticaal zuivere taal' vlot verteld kan worden. Uw 'besnoeien' is wel sterk uitgedrukt. Het doet denken aan het meedogenloze hakken in een bloeiende rozenstruik. Er is toch nog een flinke ruimte tussen praatstijl en boekenstijl. Het valt ons telkens weer op dat er maar weinig kinderboeken zijn die werkelijk de taal van het kind vertonen in de 'grammaticaal zuivere' vorm van de volwassene.

Hoe de zin opgelost moet worden, weten we niet. Tenminste niet zoals U dat wenst. We twijfelen er wel aan of de zin in een mondelinge vertelling zó geklonken zou hebben. Bijvoeglijke bijzinnen hoort men niet veel en zeker niet zulke waarin de handeling van de bijzin gebeurt na die van de hoofdzin: we gingen uit met de auto die aangereiden werd. In zekere zin is 'verliefd worden' later dan 'achterblijven'.

Overpeinzingen van een corrector

(v.d. T.) Ik geloof niet tegenspraak te ontmoeten wanneer ik beweer, dat er op het gebied van de spelling op 't ogenblik een chaotische toestand heerst. Men kan de schrijvers gevoegelijk in vijf groepen indelen en wel als volgt:

- 1° een groep die zich aan de voorkeurspelling houdt;
- 2° een groep die radicaal het roer heeft omgegooid en alles vereenvoudigd;
- 3° een groep die doet of haar neus bloedt en rustig de spelling 1947 volgt;
- 4° een groep die de spelling 1947 schrijft doch de verbuigings-n handhaaft;
- 5° een groep die alles bij het oude laat en niet zo maar zoo schrijft.

In een onlangs uitgegeven proefschrift kwam als laatste stelling voor: In tijden van spellingsverwarring vermijde men het publiceren van een proefschrift. Ondanks deze stelling deed de a.s. promovendus het zelf ook en bracht nog meer verwarring door zich niet aan de voorkeurspelling te houden, doch over te schakelen naar de radicale omwentelaars, en schreef alles met een k waar de voorkeurspelling een c aangeeft, liet alle h's de nek breken, schreef biezonder en ekseem. Daarom tekende ik in de huiscorrectieproef als laatste stelling aan: Men houde zich aan de voorkeurspelling. Spaar de zetter en de corrector. Blijkbaar had dit de instemming van de uitgever, die abusievelijk deze proef in handen kreeg, want hij vulde dit aan met de woorden: en de uitgever.

De bedoeling van deze overpeinzingen is dan ook alle schrijvers, dus ook die van Onze Taal, op te wekken zich aan de voorkeurspelling te houden, opdat de noodzakelijke eenheid op spellingsgebied tot stand kome. Dat zijn wij in de eerste plaats al verplicht als getrouwe onderdanen, die gehoorzaamheid verschuldigd zijn aan de wettige overheid, welke het ons voorschrijft, en in de tweede plaats openbaren we ons dan als een eenheid naar binnen en naar buiten, en besparen elkaar veel moeite.

Thans is het vaak zo, dat men eerst moet onderzoeken, welke spelling de schrijver volgt. O, hij schrijft juli met een kleine letter, maar schrik nu niet als vacantie of productie met een e geschreven worden inplaats van met een k. Voor hetzelfde orgaan schrijft de redacteur October en in de mededelingen van de directie staat oktober. Die arme zetter moet alles maar in dezelfde spelling houden en de corrector opletten of het wel consequent gebeurt.

Daarom deze oproep: allen overschakelen naar de voorkeurspelling! Dan kan ook op de laatste pagina van Onze Taal de regel verdwijnen (welke ook wel eens vergeten wordt), waarin de redactie bekend maakt, dat de stukken geplaatst zijn in de spelling, waarin zij ze ontvangen heeft. En de voorkeurspelling is toch heus niet zo moeilijk. De meeste veranderingen brengen de woorden met een c, die nu met een k geschreven worden. Ik heb eens uitgezocht welke woorden dat zijn, en dat aantal valt wel mee. Maximaal zijn het er vijfenzestig. De rest schrijft men gewoon met een c.

Men oordele zelf. We schrijven thans met een k:

akkoord
akoestiek
alkali
anekdote
antikrist
elektriciteit
gekostumeerd
harmonika
helikopter
insekt
kadaver
kaduuk
kakofonie
kalligraaf
kandelabes
kandidaat
kantine
kapucijn
karamel
karbonade
karikatuur
karton
kassa
katapult
katheder
kathedraal
klandizie
klassiek
klassikaal
klavecimbel
koketterie
kolorie
komedie
kompres
kopie
kordon
korps
korpus
korset
kosmopoliet
kostuum
krediet
kritiek } criticus
kritisch } critici
kritiseren
krokus
kwarto
kwibus
oktober
praktijk
praktisch

predikaat
produktie
publikatie
rekrut
rekwireren
reproduktie
sekse
seksueel
sekte
skepticus
traktaat
traktatie
traktement
vakantie

Dit alfabetisch samengestelde lijstje heeft mij veel gemak verschaft. Ik hoop door deze publikatie in de toekomst U ook.

Technische taal

‘De problemen worden opgevat als ad-hoc problemen welke oplossing niet haar wortels heeft in een bezinning op het vraagstuk in haar algemeenheid.’ Wel problematisch die worteloplossing in de bezinning en het haar van het stuk. □ ‘Tijdens de kolkvulling stijgt het water in de kolk echter bij korte kolkvulling sneller dan bij lange kolkvulling, zodat na enige tijd een periode volgt waarin het water in de kolk bij lang kolkvulling nog vrij uitstroomt terwijl de q bij korte kolkvulling al beïnvloed wordt door de benedenwaterstand.’ Beneden het lange of korte begripsvullingspeil deze kolkende zin. Het geheim zit natuurlijk in die q. □ ‘De lengterichting van deze concreties wordt door mij beschouwd als zijnde de laaghelling’. Als heer zijnde wordt door mij zoiets niet geschreven. □ Niet alleen een grote sociale blik maar ook een heerlijk stijlinzicht blijkt uit: ‘De prestaties van de werklieden zijn laag en volgens mij omdat ze geen zin hebben in werken en wanneer ze niet werken, kunnen de anderen ook niet, maar dat kan verbeterd worden zonder strenge maatregelen en zonder de werklieden moe worden als ze van betere prestaties direct profiteerden’. □ ‘Om te zien hoe het werk in bedrijf is, zullen we een aan de lopende band binnengekomen motor eens op de voet volgen.’ Gaat Uw gang maar, als U maar niet Uw neus stoot. Hoe het werk in bedrijf is, willen we ook wel eens zien. □ Beeldspraak maakt de taal toch wel genietbaar: ‘De ontwikkeling van de constructie vormt de hoofdschotel van de constructie-research.’ Wij leggen de vinger op de zwakke plek van de research. □ ‘Een tiental boormachines waaronder eentje van 6 meter hoogte.’ Laten we in ons land ook eens een Eiffeltorentje maken. □ ‘Inderdaad heeft hij uit de formule van S voor de dichtheid met behulp van de waarde van de constante het volume van de eindgroepen van homologe reeksen berekend.’ Acht voorzetsels achter elkaar, waarvan vier keer van. Een beetje passen en meten: ze kunnen uit elkaar; drie kunnen er weg, waarvan twee van. Bijv. ‘Voor de dichtheid heeft hij inderdaad uit de s-formule met de waarde van de constante berekend het volume der eindgroepen van homologe reeksen’. □ De man die de man die Piet heet, kent, slaapt. Dergelijke zinnestelsels van de vol grasjes zittende onderwijzer komen in de praktijk nooit voor. Maar wel in de technische handboeken: ‘De enige verandering die is aangebracht, is dat de drempels die met de schuine kant naar voren, de kant vanwaar de stroom komt, gezet waren, omgedraaid zijn.’ □ ‘Een van de manieren om de Oosterschelde af te sluiten is door middel van een aarden dam die wij kunnen leggen en geleidelijk opgehoogd worden kan.’ Toch hebben wij een rotsvast vertrouwen in het Deltaplan. □ Uit het

Rapport van de Staatscommissie tot reorganisatie van het hoger onderwijs: 'Voor alles vraagt de Universiteit kennis van en liefde tot de schoonheid van de Nederlandse taal: zoveel kennis dat iemand bij het verlaten van de middelbare school zijn gedachte helder en in goede vorm kan uitdrukken.' (Hierin staat géén fout!) □ 'Door het uitweiden over dit probleem kan het gevaar geschapen worden dat wat het probleem aan het gemakkelijke oplossen tegemoetkomt, hierdoor wordt overzien.' En over deze zin, wel niet eentje van 6 meter maar wel van 23 woorden, gaan we een maand piekeren. Liggend in een luie badstoel, de ogen gericht op de loodgrijze hemel..

Boeken

Dr. P.C. Paardekoper: Syntaxis, Spraakkunst en Taalkunde. Uitg. Malmberg. Den Bosch, 1955.

Dr. Paardekoper, de man van het winteravondprogramma 'Ken een haan een ei liggen', heeft zich ten doel gesteld het ABN te beschrijven, niet zoals het in de boeken gedrukt staat, maar zoals wij het spreken (c.q. hij het spreekt): geen tekst maar taal. Een enorm ingewikkelde en uitgebreide taak. De schrijver zet zijn beginselen voor dit werk uiteen en geeft vele aanwijzingen voor detailstudies. Hij gaat uit van de gedachte dat alleen de betekenaar, het waarneembare deel dus, de basis vormt voor taalbeschrijving. De taalgebruiker immers is zich geen betekenisverschil bewust zolang dit niet in een verschil in betekenaar te zien is. Dit onderscheid gaat terug op de beroemde Zwitserse geleerde Saussure, die gesproken heeft van 'signifiant' en 'signifié'. De betekenaar van bijv. 'boek' bestaat uit de 3 fonemen b-oe-k + de verbindbaarheid van 'boek' met andere woord of woordgroepen. Zonder betekenaar geen taal. Een groot gedeelte van het boek is gewijd aan de beschrijving van de Nederlandse zin. Het is een genot de schrijver te volgen op zijn excursie door de verschillende zinspatronen, maar men moet daarvoor wel goed taalkundig uitgerust zijn. Voor ons zijn vooral belangrijk de eerste vier en de laatste zeven hoofdstukken. Hij behandelt daarin de grenzen van taal- en letterkunde, folklore, geschiedenis, psychologie. Zo betoogt hij dat op de scholen niet één leraar taal en letterkunde moet geven. Letterkunde is een geheel andere zaak; als men gevoel heeft voor taalkundige onderscheidingen, behoeft men nog niet ontvankelijk te zijn voor de schoonheid van kunstwerken en andersom. De begrippen taalrijkdom, taalwaardering, taalzuivering, taalpolitiek, taalmenging, taalontwikkeling worden besproken. '(De taalkundige kan) zich met het volste recht ergeren over de Anglomanie van sommige Nederlanders die hun taaltje doorspekken met Engelse leenwoorden, zoals we dat vooral bij pubers en half-intellectuelen aantreffen. Maar als taalkundige kan hij niet verder gaan dan constateren dat zulke mensen geen ABN spreken, maar dat een deel van hun afwijkingen misschien ooit ABN zal worden. Als taalpoliticus zal hij inzien dat hier maar één middel kan helpen: het nationale zelfbewustzijn en vooral ook de culturele basis van zulke mensen verbreden. Daarmee zal hun Anglomanie vanzelf ophouden.' Over taalpolitiek maakt hij enkele behartenswaardige aantekeningen en hij wijdt ook zijn aandacht aan de verbreiding van het ABN in België. Ook hij ziet heil in een Taalcentrale zoals de CTT, die hij zeer waardeert: 'In een grote centrale taalcommissie zouden allerlei gemengd taalkundig-taalpolitieke kwesties geregeld kunnen worden: de verbreiding van het ABN in Vlaanderen, de spelling, de woordvorming, de radiotaal e.d. Ik geloof dat we op het ogenblik in ons taalgebied dringend behoefte aan een dergelijk lichaam hebben: het zou door z'n gezag in korte tijd veel moeilijkheden op kunnen lossen die ons op het ogenblik hinderen.' De schrijver moest eigenlijk van deze 300 pagina's dikke verhandeling een populaire zakuitgave samenstellen. Wij zijn ervan overtuigd

dat vele van onze leden, die worden afgeschrikt door de onontkoombare geleerdheid, in zulk een werkje een groot belang zouden stellen.

[Nummer 9]

Taal die uit de boezem breekt

Den mensch te kennen, is des menschen wetenschap;
 Maar nimmer kent men hem uit klatrend schoolgeklap,
 Door meesters 't extrenbroed in 't kooitjen voorgebrabbeld,
 Terwijl 't, ontroofd aan 't nest, op de ijzren tralie knabbelt.
 Neen, toon hem in de Taal, die uit zijn boezem breekt,
 Door de oudren in hun kroost met d'adem opgekweekt,
 't Ontvloeijsel van zijn ziel, door 't lichaam uitgedreven.
 Daar schuilt zijn menschheid in, zijn zelfgevoel en leven.
 Zoek in u-zelf de Taal en ken u-zelf in haar:
 Haar spiegel is ons Al, haar indruk 't menschelijk waar.

Er is na de oorlog nauwelijks een jaar voorbijgegaan of er had een of andere herdenking plaats. Steden hadden zes-zevenhonderd jaren stadsrecht; dichters, schilders, beeldhouwers waren twee-driehonderd jaren geleden geboren of gestorven. Comités zijn opgericht, feestweken en plechtige zittingen zijn gehouden, gedenkboeken zijn uitgegeven, monumenten zijn onthuld. Een jonge Nederlandse dichter heeft aan dit verschijnsel enige tijd geleden eens een beschouwing gewijd. Hij bezag de herdenkingswoede van de sombere kant. Onze eigen beschaving is uitgeleefd, wij houden de illusie hoog door te teren op de herinnering aan het verleden.

Een al te sombere beschouwing. Wij moeten ons van tijd tot tijd op het verleden bezinnen, niet uit zucht tot afleiding en organiseren, maar uit noodzaak. Onze eigen beschaving is de vrucht van de eeuwen vóór ons. De cultuurfilosoof kan een misprijzend lachje hebben voor de honderdduizenden die zich deze zomer voor Rembrandts meesterwerken verdrongen hebben. Wat zoeken zij er? Wat begrijpen ze ervan? Zo'n misprijzende houding is afkeurenswaardig om haar volstreckte eenzijdigheid. Men kan namelijk net zo goed er over verheugd zijn dat deze massa's, om welke reden dan ook, Rembrandt gezocht hebben en niet in de rij stonden voor de bioscoop.

In het Rembrandt- en Mozartjaar 1956 worden in de Nederlanden twee dichters herdacht. In het zuiden Albrecht Rodenbach die op 27 oktober 1856 in Roeselaere geboren werd, en in het noorden Willem Bilderdijk die honderd jaar eerder op de 7e september in Amsterdam ter wereld kwam. Twee zo geheel verschillende mensentypen maar beiden veelzijdig begaafde dichters en vooral strijdersnaturen. Zij leefden voor hun idee.

Wat weet de gemiddelde ontwikkelde Nederlander meer van Bilderdijk dan zijn naam? Bilderdijk is een van die grote schrijvers wier werken veel genoemd en geroemd maar weinig gelezen worden. Daarom is het goed dat deze maand in kranten, tijdschriften en openbare bijeenkomsten deze geweldenaar wordt herdacht, wiens godsdienstige, letterkundige, politieke en taalkundige invloed zeer groot is geweest. Een kort ogenblik kan de jachtende mens zich weer bezinnen op een grote figuur uit het verleden. Voor Mozarts muziek is eigenlijk geen herdenkingsjaar nodig, voor Rembrandts schilderijen evenmin, maar om Bilderdijks werken weer eens ter hand te nemen heeft men een prikkel van buiten nodig. Dit is de betekenis van zijn herdenking.

Taalkundige invloed, zeiden we. Hij had op de taal van zijn tijdgenoten en zijn geestelijke nakomelingen

grote invloed. 'Gedurende meer dan een halve eeuw is hij niet alleen als taalkenner, maar ook als taalschepper en taalvirtuoos gevierd, bewonderd en nagevolgd' (De Vooyo). In het midden van de vorige eeuw is zelfs een hele studie gewijd aan Bilderdijs invloed op onze taal. Hij vormde naar behoefte nieuwe woorden en riep verouderde woorden en uitdrukkingen weer in het leven. Niet alleen uit het Middelnederlands en zeventiende-eeuws dat hij als een van de weinigen weer bestudeerde, nam hij zijn woorden, maar ook uit andere talen, want - en hier volgt een stuk van zijn merkwaardige taalbeschouwing - 't is des dichters recht Graecismen, Hebraïsmen, Gallicismen en alle ismen der wereld te gebruiken, mits hij het versta, en zijn taal er niet mee besmet, maar versiert worde.'

Tienduizenden versregels heeft Bilderdijk geschreven. Bladert men in zijn verzamelde werken en leest men af en toe eens te hooi en te gras een stuk, dan merkt men al ras welk een ongelofelijke taalbeheersing hij zich eigen heeft gemaakt. Geen wonder dat hij zich in een tijd waarin van officiële zijde voor het eerst spelling en spraakkunst werden gereglementeerd, zich met het taalonderwijs ging bemoeien. Hij schreef in 1826 een Nederlandsche Spraakleer. Hij bestrijdt in beginsel het gezag van taalwetgevers en spraakkunstenaars en beroept zich daartegenover op het levende gebruik. Hij verzet zich tegen de traditionele schrijftaal die te veel een klassieke reuk verspreidde. Voor hem is de taal in de eerste plaats klank. In Bilderdijs taalbeschouwingen is ook veel wonderlijks te lezen dat op rekening geschreven moet worden van zijn ongebreidelde romantische fantasie. Na zoveel jaren kan men hem dat vergeven. Over blijft zijn baanbrekend werk voor een gezonder taallevens.

Wij hebben zijn nagedachtenis willen eren door in deze zijn geboortemaand een gedicht van hem op te nemen dat vrij onbekend is maar dat Bilderdijk in zijn verhouding tot de taal het beste kenschetst. Hij veracht een door meesters voorgebrabbeld taaltje maar verlangt T a a l die uit de boezem breekt. Hoe fel klinkt zijn roep nu nog, na zoveel jaren, in een wereld die leeft van cliché's en afgezaagde reclamezinnen!

Een nieuwe penningmeester

U moet heel lang bladeren in de oude jaargangen van Onze Taal als U bij de vermelding penningmeester een andere naam wilt vinden dan Hendrik Muller. Sinds 1938 is hij onafgebroken penningmeester geweest. Ons Genootschap met zijn leden, lezers, groepslezers en zijn verschillende contributies heeft een ingewikkelde financiële administratie. Als niemand meer weg wist in de doolhof van de administratie, was onze penningmeester de enige die redding kon brengen. Zeer zwaar was zijn taak in de overgangsjaren, toen door de nieuwe redactie en administratie en de herhaalde verhoging van de drukkersrekening de zorgzaam gespaarde reserve van ons Genootschap steeds verder inkromp. Toch bleef hij, in de jaren dat we met verlies moesten werken, een optimist. Hoewel hij zorgen bleef houden voor onze financiële toekomst, kon hij in een van de laatste bestuursvergaderingen met een zekere trots mededelen dat we over het ergste heen waren. Zeventien jaar lang heeft hij ons veilig langs allerlei financiële klippen gevoerd. Nu heeft hij zijn taak aan een jongere overgedragen. Drs. M.J.F. Donkers is op de bestuursvergadering van de 14e juli tot penningmeester gekozen. Wij twijfelen er niet aan of hij zal voor onze taal en ons Genootschap evenveel liefde koesteren als zijn voorganger wien wij zoveel dank verschuldigd zijn.

Een Engels meervoud

(T.K.v.N.) Onlangs kreeg ik een circulaire van een schoolhoofd. Daarin stond o.a.: 'De eerste, tweede en derde klas s e n krijgen hun melk tijdens het speelkwartier, de andere in de les'. Dat meervoud 'klassen' bevalt mij niet. Gelijk heeft het schoolhoofd natuurlijk wel, want het betreft inderdaad meer dan één klas. Kunt u het goedkeuren?

(Red.) De mogelijkheid bestaat natuurlijk dat er gedacht is aan verschillende zg. parallelklassen, dus een aantal eerste, tweede en derde klassen, maar dat ligt niet voor de hand daar 'de eerste klasse' op zichzelf al een aantal parallelklassen kan insluiten. Het lijkt ons eerder dat hier sprake is van een Engels meervoud, een Anglicisme dus. Als in het Engels een dergelijke opsomming zonder lidwoord voorkomt, wordt er meervoud gebruikt. Vergelijkt U eens the French and English l a n g u a g e s tegenover the French and the English l a n g u a g e . Het is o n - N e d e r l a n d s in zo'n geval meervoud te gebruiken. Men vindt de fout wel meer in onze kranten, bijv. de Duitse en Russische regeringen, besprekingen tussen de Britse en Franse minister-presidenten. Gerlach Royen, de unieke verzamelaar van fouten, heeft eens in een artikel een bonte groep van deze meervouden bij elkaar geplaatst: de eerste en tweede divisies, in de loop der 3e, 4e en 5e eeuwen, de Amsterdamse Heeren- en Keizersgrachten, de Leipziger en Frankfurter Messen. Bij de tegenwoordige Nederlandse kranten kan men het beste aan anglicisme, liever nog aan anglomanie denken; betreft het een vertaling uit het Frans, dan aan een g a l l i c i s m e , want het Frans kent zo'n meervoud ook: les langues hollandaise, flamande et française: de Hollandse, Vlaamse en Franse talen.

Beter Nederlands!

Een paar zinnen uit de praktijk van de laatste maanden:

1. 'Hij wordt door mij geschikt verklaard voor de militaire dienst onder vermelding dat hij uitsluitend mag dienst doen in een administratieve of daarmee overeenkomende functie, mits niet bij onderdelen te velde.'

Dat de zin niet met 'ik' mag beginnen, is een onuitroeibaar bijgeloof; 'onder vermelding' is dor; 'uitsluitend' en 'mits niet' botsen: na te hebben uitgesloten moet men niet meer beperken. Beter:

'Ik verklaar hem geschikt voor de militaire dienst. Hij mag echter uitsluitend dienst doen in een administratieve of daarmee overeenkomende functie bij onderdelen die niet te velde zijn gelegerd.'

2. 'Ik verzoek u beleefd mij te berichten of hij na 1 mei 1956 nog extra voeding nodig heeft gehad en thans nog nodig heeft en, zo ja, tot welke datum nog nodig zal hebben.'

'Beleefd' mag weg: de grootste grofheid wordt er nog niet beleefd mee. Verleden, heden en toekomst niet in één zin aan elkaar rijgen. Beter:

'Ik verzoek u de volgende vragen te beantwoorden.

a. Heeft hij na 1 mei 1956 nog extra voeding nodig gehad en, zo ja, tot welke datum?

b. Heeft hij thans nog extra voeding nodig en, zo ja, hoe lang nog?'

3. 'Tijdens het examen mag niemand zich in de hoofdgang bevinden, vooral niet in het gedeelte tussen de beide trappen.' Dubbele ontkennen, zo zal de geschoolde lezer onmiddellijk zeggen. 'Niemand niet' dus 'iedereen wel'. Ho, ho, zo logisch gaat de taal niet te werk. Eerst komt het algemene verbod, dat de gehele gang betreft, dan een bijzonder gevaarlijk gedeelte. Het woordje 'niet' versterkt daar het algemene verbod. Natuurlijk moest het eerste stuk al voldoende zijn, maar daarom wordt de zin niet fout. Geen behoefte tot verbetering. Althans niet van onze kant.

4. 'Tijdens het weekeinde stierven bijna gelijktijdig vier bekende mannen uit het openbare leven, persoonlijkheden die allen op hun gebied groot waren.'

Het voornaamste van dit krantenbericht is dat ze alle vier bijna gelijktijdig stierven en niet dat dit tijdens het weekeinde gebeurde. 'Bekend' en 'openbare leven' is ongeveer hetzelfde. 'Persoonlijkheden' is een bleek cliché. Ze waren niet groot, maar zijn dat geweest. Het laatste kan niet in een bijzin weggestopt worden. Beter:

'Bijna gelijktijdig stierven tijdens het weekeinde vier mannen uit het openbare leven. Allen zijn op hun gebied groot geweest.'

Sinds - sedert

Beweerd wordt dat er verschil bestaat tussen *s i n d s* en *s e d e r t*. Met *sinds* zou worden uitgedrukt een tijdstip waarop een gebeurtenis heeft plaatsgehad die nog voortduurt; bij het woord *sedert* zou de handeling zijn afgelopen. 'Sinds zijn verlovings komt hij telkens te laat.' Het 'verloofd-zijn' duurt nog steeds voort. Daartegenover staat dan: 'Sedert de dood van zijn vader staat hij in de winkel'. De vader is gestorven. Dit feit is afgelopen.

Een rare en moeilijke theorie. Gevaarlijk zelfs! Handelingen die nog voortduren en handelingen die afgelopen zijn.. wat is dat voor een verschil? De verloving als feit is eveneens afgelopen en het dood-zijn van de vader duurt ook voort. We zouden dus krijgen 'sinds vandaag' (nog bezig) tegenover 'sedert gisteren' (afgelopen). Dit wordt ons te ingewikkeld. Mocht de regel in een of ander boek voorkomen, u kunt er op onze verantwoording tegen zondigen. De beide woorden zijn voorzetsels of voegwoorden en betekenen 'van een bepaald tijdstip af'. Filosofietjes over afgelopen en voortduren laat u daarbij maar rustig achterwege.

Twee essen

We zijn eigenlijk nauwelijks nog gekomen van de schrik over de Jutfase weg, de Hese en Heessche weg en de ponsster of er ligt weer eenzelfde kwestie voor ons klaar. In een bedrijf waar grammofonplaten worden vervaardigd, bestaat het werkwoord 'inhoezen'. De platen die van de persen komen, gaan in een 'hoes'. Die hoezen zijn tegenwoordig niet meer doodgewone papertjes maar zijn kunststukken op zichzelf. Alleen maar meisjes mogen de platen in deze hoezen laten glijpen. De brandende vraag is nu: heet zo'n meisje een 'inhoester' of een 'inhoesster'. Ons koude antwoord: een *i n h o e s t e r*. De *s* wordt vóór de achtervoegsels *-s* en *-st* niet verdubbeld, dus Hese, Jutfase, Parijse, Friese, dwaaste, wijste. De uitgang *-ster* hoort dus niet bij dit bekende rijtje en dat is maar goed ook want anders zou het woord iets met hoesten te maken hebben.

Men ziet

(L.R.N.) Als Vlaming had ik in mijn jeugd het geluk een leraar Nederlands te hebben die ons herhaaldelijk waarschuwde voor gallicismen. Zo verwierp hij een tussenzinnetje als 'men ziet' (on le voit) in bijv. 'Ons land is, men ziet het, daarin achtergebleven'. Nu heb ik deze constructie zoveel malen in Noordnederlandse kranten opgemerkt en ook zo dikwijls bij sprekers voor Radio Hilversum gehoord dat ik begin te twijfelen. Was de goede man niet roomser dan de paus?

(Red.) Wij hebben een autoriteit op dit gebied er eens op nageslagen, want - eerlijk gezegd - waren wij aan deze uitdrukking ook zo gewend dat we er geen Frans in konden zien. De autoriteit is Dr. W. de Vreese: Gallicismen in het Zuidnederlandsch, blz. 633: 'In eene bewijsvoering bezigt men in het Fransch vaak on le voit, on le sait als tusschenzin, met een hoofdzin waarin te kennen gegeven wordt wat men weet of wat men ziet; met andere woorden: de hoofdzin is het object van on le sait, on le voit. Deze constructie wordt in Zuid-Nederland vaak nagevolgd; ten onrechte: het Nederlandsch vereischt een voorwerpszin met d a t : m e n z i e t , m e n w e e t d a t of men gebruikt een tusschenzin met z o o a l s , d u s z o o a l s m e n z i e t , z o o a l s m e n w e e t.' Wij moeten toegeven dat deze verwerping een verrassing voor ons was. Zelf hebben we ons zonder twijfel ook al aan dit gallicisme schuldig gemaakt. Op zichzelf is eigenlijk een dergelijke tussenzin niet in strijd met het goede Nederlands: tussenzinnen komen bij ons in een soortgelijke vorm wel meer voor; bijv. 'In de donkere oorlogsjaren - men zal het zich herinneren - was ons volk één'. Zo zonder een verbindingswoordje als 'naar' of 'zoals' krijgt het zinnetje meer nadruk. Het staat apart, het klinkt ook in de zinsmelodie apart. Hoe het ook zij, we voelen geen behoefte om achter on le voit aan te draven. We zullen de constructie voortaan vermijden.

Eens

(R.) Bij ons in Vlaanderen tref ik soms 'eens' aan in wendingen als: eens dat ze de kerk uit zijn, zijn ze hun goede voornemens weer vergeten - eens op dit onderwerp, waren alle problemen opgelost. Ik geloof niet dat dit goed Nederlands is, maar hoe moet het dan?

(Red.) We lezen deze vraag met enige verwondering, want zelf hebben we dit verschijnsel nog nooit in Vlaamse geschriften gevonden. De bedoelde constructie 'eens dat, eens' is te wijten aan Franse invloed: une fois que, une fois. In het Nederlands zegt men: 'Zodra ze de kerk uit zijn' of 'als ze eenmaal de kerk uit zijn'. De beknopte zin 'eens op dit onderwerp' (une fois sur ce sujet) klinkt zeer on-Nederlands. Er zijn in het Nederlands verschillende vertalingen mogelijk, bijv.: kwam het gesprek eenmaal op dit onderwerp, dan..

Workable majority

In de laatste weken, neen maanden zelfs kunnen wij avond aan avond van de politieke redacteuren beschouwingen lezen over de nieuwe ministers die wel of niet willen komen. Is er eenmaal een nieuw kabinet - t e a m hebben we al gelezen - dan moet het op een meerderheid in de Kamers kunnen rekenen. 'Team' kunnen we desnoods, als het nu met alle geweld moet, nog wel slikken. Het heeft iets sportiefs. Zo iets van: de jongens die dit varkentje wel zullen wassen en als het niet lukt, dan lukt het niet. Het nieuwste dat wij over dit team te lezen hebben gekregen - wij slaan al die maanden geen enkele beschouwing over! - maakt ons schichtig en bedroefd. Het team moet een w o r k a b l e m a j o r i t y hebben in het Parlement. Dat Parlement, mèt een hoofdletter, in de kranten onze Eerste en Tweede Kamer bezig is te verdringen, is nog tot daaraan toe, maar met de workable majority doen we n i e t mee. Waar moet dat heen met onze ministers, of liever met onze krantenschrijvers? 'Meerderheid waarmee gewerkt kan worden' is natuurlijk te groot.

Pak twee Engelse woorden, die doen het altijd! 'Bruikbare meerderheid', onzin! Dat is niet hetzelfde als de workable majority. 'Werkmeerderheid', rather crazy! Nee, we zijn niet alleen maar schichtig en bedreefd geworden. Ook onpasselijk. Ba...

Schande!

Er is nog een politieke kwestie die de gemoederen bezig houdt: het Suezkanaal. In dit kanaal komt iemand aan boord van het schip die het schip er zonder brokken of scheuren doorheen moet leiden. Deze man heet l o o d s . Het is ongelooflijk maar waar dat een paar Nederlandse kranten

dit woord half-en-half aan het vervangen zijn door... p i l o t e n . Loads betekent, dat kunt U uit het vorige woord opmaken, in het Engels pilot.. Dit is taalverknoeiing. Wij kennen verschillende Nederlandse dagbladschrijvers. Voor velen van hen hebben wij respect: zij schrijven vlug maar goed, zij kennen hun verantwoordelijkheid tegenover een publiek waarvoor de krant dikwijls de enige lectuur is. Maar daartegenover staat dat er een aantal is dat er met de pet naar gooit. Schrijvers met een kwartje taalgevoel en een dubbeltje taalkennis en geen cent taalverantwoordelijkheid. Zij moesten, in gewoon plat Hollands gezegd, op hun donder krijgen voor dat 'piloten'.

N.B. Voor de fijnproevers. Loads is een heel oud Nederlands woord. Het is echter waarschijnlijk ontleend aan het... Engelse loadsmán. Het behoort tot de woorden rondom 'leiden'. Een echt middeleeuws woord is leitsaghe, letterlijk weg-zegger, weg-wijzer.

Ver-

(T.F.) Is er verschil tussen 'menen' en 'vermenen'? En tussen 'melden' en 'vermelden'? Geeft u eens een lijst met de betekenissen van ver-. In een gewoon woordenboek als Koenen vind ik al ruim 70 kolommen van woorden met ver-. Enig systeem erin zie ik niet.

(Red.) Tussen menen-vermenen en melden-vermelden is nauwelijks van een merkbaar betekenisverschil sprake. Bij deze tweelingen zijn de ver-woorden een tikje aan de officiële kant. Terwijl 'menen' en 'melden' in tal van gevallen kunnen voorkomen, blijven 'vermenen' en 'vermelden' meer voor speciale uitdrukkingen bewaard: naar wij vermenen, de vermeende eigenaar, vermeende rechten, de kronieken vermelden, eervolle vermelding enz. Vooral 'vermenen' is wat ouderwets gekleurd.

Het systeem van ver-? Als Koenen al 70 kolommen geeft, wat zal dan wel het grote woordenboek moeten geven. Een vooropgezet systeem moet u ook niet zoeken. Wel zijn er enige groepen van min of meer samenhangende betekenissen te onderscheiden. De moeilijkheid is dat ver- een verzwakking is van een drietal verschillende voorvoegsels (o.a. voor).

1. weg: verstoten, verbannen, verkopen.
2. vernietiging: verbranden, vergaan, verdoen.
3. verkeerd doel of gevolg: verleiden, verwennen, vergissen.
4. verandering van plaats: verhuizen, verbedden, verpotten.
5. verandering van manier: verbouwen, vertimmeren, verkleden.
6. ongunstige betekenis: verdenken.
7. begin: vernemen, verlieven.
8. versterking: verblijven, vertroosten.
9. bedekken: verzilveren, verzegelen.
10. maken of worden van bijv. naamw.: verflauwen, verrijken.
11. idem van zelfst. naamw.: verafgoden, verstenen.
12. als overgankelijk w.w. naast onovergankelijk w.w.: verzwijgen - zwijgen, verschrikken - schrikken.
13. 'over': vernachten, verwinteren, verwinnen (denk aan verrassen - überraschen!).

De twee door U genoemde woorden, vermenen en vermelden, zijn eigenlijk bij geen van de bovenstaande groepen onder te brengen. Er zijn meer van die buitenbeentjes: verwisselen, vereisen, vermissen.

Karmeliet

(Dr. C.) In het lijstje van O.T. pag. 36 (over k en c) is toch nog een woord vergeten. Vermeld is wel de kapucijn, maar de k a r m e l i e t is overgeslagen.

(v.d. T.) Karmeliet is altijd met een k geschreven (zie Koenen-Endepols), dus vermelding kon achterwege blijven.

U vraagt

of dat wel kan: Den Haag verstaat h a a r rol als gastvrouw. □ Wij weten niet beter of de meeste bezoekers hebben over z i j n gastvrouwelijke eigenschappen geen klagen. Behalve Voltaire dan, maar die had een paar blauwtjes gelopen in cet enfer flegmatique. □ Zoek het geslacht: haag is vrouwelijk, den heeft een mannelijke n, Den Haag is onzijdig, gastvrouw heeft een extra-vrouwelijke e als tegenwicht gekregen. Wie kan daar uitkomen? □ In een brochure van het Ministerie van O.K.W. staat iets over de leraar en zijn d o o r s t r o m i n g s m o g e l i j k h e d e n. Een lid vraagt ons of wij weten wat dat is, maar wij staan met de mond vol tanden. □ Een pittig lid anders, dat genoemde lid: hij had in dezelfde brochure met dik rood potlood de c a s e w o r k - t r a i n i n g van de maatschappelijke werksters onderstreept en aan de kantlijn een uitroepteken gezet. Er zijn tegenwoordig uitstekende, goedkope Engelse woordenboeken van f 1,25. □ 'Het baat hen niet'. Fout, moet zijn 'hun'. We durven er om wedden dat U altijd 'hun' zegt in dit geval. Men noemt zoiets een hypercorrectie. □ 'Benadrukken' naar vorming Nederlands, naar reuk Duits. Wij hebben 'de nadruk leggen op, beklemtonen'. □ Zijn 'tegenheid' en 'terugblikkendheid' Nederlandse woorden? Wij hebben de vraag doorgegeven aan de eerste de beste. Nooit van gehoord, was zijn antwoord. Dat viel ons tegen. Het eerste is wat ouderwets getint en betekent 'contrast; verzet; afkeer; tegenspoed'. Van dat tweede hadden ook wij nooit gehoord. □ Uitsluitel gevraagd over 'revideren' en 'reviseren'. Er valt evenwel niets uit te sluiten: beide dezelfde betekenis. Het eerste bergt het Latijnse revidere in zich, het tweede revisio. Het tweede wordt, in aansluiting aan revisie, steeds meer gebruikt. We zijn wel een weinig bevreesd voor de technicus die in het volgende nummer beweren zal dat er t o c h verschil is. □ De afkomst van 'heulen met' gevraagd. Vraagtekens moeten het antwoord zijn. Er is verband verondersteld met 'heul (pijnstillend middel), helen, heil, hulp...' We dachten al dat er wat mee aan de hand was, anders hadden ze ons niet nodig gehad. □ Voor de tweede afkomstkwesitie draaien we onze hand niet om: 'kattebelletje' komt van 'cartabel' ('geschriftje') komt van 'cartabello' komt van 'charta' dat wij op school in de Magna Charta geleerd hebben. Met 'de kat de bel aanbinden' - dat was het punt van geschil - heeft het kattebelletje niets te maken. □ Nog de laatste inlichting uit de Burgerlijke Stand. Of 'rooilijn' bij 'rooien' behoort: de lijn tot hoever gerooid mocht worden. Heerlijke wetenschap, de etymologie, het is altijd anders dan je denkt: 'rooi' is het oud-Franse 'roie' (streep). De samenstelling is dus Frans + Nederlandse vertaling. Andere woorden met dit merkwaardige broederpaar: fretboor, toerbeurt. In de bezettingstijd hadden de Duitsers in een Ned. stad ergens een dikke betonnen muur als versperring opgericht. Het onding heette in de volksmond: de mauermuur. □ In onze jeugd kregen wij, op Zondag, zuurtjes, zo los uit een zakje. Tegenwoordig zitten ze, hygiënisch verpakt, in een cellofaan papiertje. Met petieterige lettertjes staat er op dat ze Made in Holland zijn en om alle twijfel dienaangaande uit ons hart te bannen: ingredients - sugar, corn syrup, lemon juice, apple jam, natural flavour. Allemaal voor de export. Zou het zo heel veel geld kosten die paar zuurtjes voor Nederlandse monden met een Nederlandse tekst te bedrukken? Als dat zo is, is het wel zuur. □ 'Ingebeeld' in de betekenis van 'verwaand'? Neen, liever niet. Te veel ingebildet. Mag dit korte antwoord voldoende zijn? Er zit namelijk meer achter 'inbeelden, inbeelding' dan deze korte rubriek U kan geven. □ In het financiële vlak,

in het medische vlak, in het sociale vlak'. Vlak, vlak, vlak: modewoorden. □ 'Als ik het goed zie', een mooi intellectuele mode-uitdrukking voor 'mijns inziens'. □ Toch oppassen met dat verwijt: mode. De taal krijgt telkens nieuwe uitdrukkingen. De mens heeft behoefte een nuancering. Als de uitdrukking zich verspreid heeft over het hele volk, zoekt de intellectuele laag weer naar een nieuwe uitdrukking. Daartussen in zitten wij maar schamper te doen: modewoorden... □ De moeilijkste vraag uit onze loopbaan kwam deze maand: Welke vindt U de tien mooiste woorden van het Nederlands? Hoewel vrezende dat in die vraag iets psychiaterachtigs schuilt, begonnen we te schrijven: amandelbloesem, pioenroos... nee dat is te bloemig... vrijheid, liefde... nee dat ligt er te dik bovenop. Wie wil ons helpen met het antwoord? We kunnen er wel geen prijsvraag van maken maar we zullen U erg dankbaar zijn.

[Nummer 10]

De maandelijks vraag

Als U in deze regenmaanden met Uw avonden geen raad weet, kunnen wij U, om het met Hildebrand te zeggen, ‘eene niet onaardige tijdpassering’ verschaffen. U moet daarvoor de beschikking hebben over een handjevol spraakkunstige termen van het werkwoord: persoonsvorm, onbepaalde wijs, hulpwerkwoord, deelwoord. Dus bijv. bij ‘lopen’: loopt, (te) lopen, heeft (gelopen), gelopen. Het verschil tussen hoofd- en bijzin is U bekend, ook al zal de precieze formulering daarvan niet meevallen. Bega niet de fout er hoofd- en bijzaak van te maken.

Met deze kennis gewapend, neemt U een roman, liefst een van de laatste tien jaar en liefst een van meer dan 300 bladzijden. U gaat daarmee een literatuurschennende daad verrichten: alle bijzinnen aanstrepen waarin naast de persoonsvorm een deelwoord of onbepaalde wijs voorkomt. Kortom opletten of er staat:

- A. Ik geloof dat hij het g e d a a n h e e f t .
Ik geloof dat hij het d o e n z a l .
- B. Ik geloof dat hij het h e e f t g e d a a n .
Ik geloof dat hij het z a l d o e n .

Nu optellen hoeveel keren U A gevangen heeft en hoeveel B. Zeg niet dat dit spelletje een hoge graad van stompzinnigheid verradt. Tellen is een boeiende bezigheid, een kind dat het pas geleerd heeft, kan er uren mee zoet zijn en hoe zouden wij weten dat het Amsterdams Paleis op dertienduizend zoveel palen staat als niet iemand die geduldig had geturfd? Dan gaat U een stapje op de wetenschappelijke ladder hoger: statistieken maken, bijv. van de soorten zinnen waarin A of B voorkomt, van de soorten werkwoorden, van het aantal lettergrepen van deelwoord en onbepaalde wijs. Als U met dit alles klaar gekomen bent, kunt U het antwoord geven op de vraag die wij op zijn minst eenmaal per maand moeten beantwoorden:

Is het ‘gedaan heeft’ of ‘heeft gedaan’?

U zult met een onverteerbare spijtigheid moeten antwoorden: het mag allebei!

Nu laten antwoorden waarin het kan vriezen en dooien, teleurstelling achter. We proberen daarom nog op een andere manier achter het geheim te komen. Eigenlijk zou U dan over veel vrije tijd moeten beschikken en veel geld. Met een bandopnemer in Uw binnenzak en een microfoontje aan Uw polshorloge het land afreizen en de taal op hetspraak betrappen: gedaan heeft of heeft gedaan. Jammer genoeg verkeren vele mensen nog in het vertelstadium van toen en toen en toen, zodat er betrekkelijk weinig bijzinnen te horen zijn. Er blijven er echter nog genoeg over om een paar gevolgtrekkingen te maken. Zonder microfoontje gaat het ook. Probeer het niet bij Uzelf! U kunt honderden malen voor het in slaap vallen tegen Uw beddelakens fluisteren: wat zeg ik: gedaan heeft of heeft gedaan, U komt er toch niet achter. Zelf hebben we volgorde van de werkwoorden in de bijzin in allerlei gesprekken een paar dagen lang zorgvuldig gadegeslagen. Het beste doet men dat in gesprekken waar men zelf ‘buiten’ kan staan, anders vraagt het onderwerp ons teveel op. Zo hebben wij o.a. een z.g. colloquium van werktuigbouwkundige

ingenieurs bezocht. Het ging over 'stromingsbeelden optredende bij de gezamenlijke stroming van gas en vloeistof in horizontale buizen', een onderwerp waarbij wij ons door de formules niet lieten opwinden maar uitsluitend gelet hebben op gedaan heeft - heeft gedaan.

Het komt ons voor dat 'gedaan heeft' en 'zal doen' het winnen. Toeval is in ons onderzoek natuurlijk niet uitgesloten. Het zou eigenlijk op veel groter schaal moeten gebeuren. Daar het ons voorlopig aan genoeg gegevens ontbreekt, kunnen wij het volgende overzicht niet anders dan met enig voorbehoud geven. In het overzicht maken wij onderscheid tussen verschillende types. Daarvoor is o.a. de term modaal hulp-

werkwoord nodig. Men bedoelt daarmee woorden als moeten, mogen, kunnen, willen; ze geven een wens, een mogelijkheid, een onzekerheid e.d. te kennen.

1. **deelwoord**
het meest: dat hij gedaan heeft.
minder: dat hij heeft gedaan.
2. **onbep. wijs + hulpw. van tijd**
het meest: dat hij zal komen.
minder: dat hij komen zal.
3. **onbep. wijs + modaal hulpw.**
het meest: dat hij hem laat komen.
veel minder: dat hij hem komen laat.
4. **onbep. wijs + zelfstandig werkw.**
het meest: dat hij hem ziet lopen.
zelden: dat hij hem lopen ziet.
5. **onbep. wijs en 'hulpw.' + te¹⁾**
gewoon: dat hij daarmee heeft te maken.
minder: dat hij daarmee te maken heeft.
6. **onbep. wijs en werkwoord + te²⁾**
gewoon: dat hij begint te werken.
nooit: dat hij te werken begint.

Bent U het ermee eens? Dus niet bij U zelf gaan uitzoeken maar anderen betrappen! Wij wijzen nog op een kleine complicatie. U weet natuurlijk dat het deelwoord kan voorkomen als een z.g. naamwoordelijk gezegde. Bijv. 'hij is erg populair - hij is erg geliefd'. Komen zulke wendingen in een bijzin voor, dan kunt U vaststellen dat ze afwijken van het normale type. Gewoon is 'dat hij erg geliefd is', onmogelijk 'dat hij is erg geliefd'. Wij kunnen ons vergissen, maar wij voelen een verschil in 'hij ziet dat het raam gesloten is' en 'hij ziet dat het raam is gesloten'. Het eerste betekent dat het raam in gesloten toestand is en het tweede dat iemand het gesloten heeft. In beide gevallen is het raam dicht; als dit U te haarkloverijig lijkt, mag U ophouden met lezen en het blad in de prullenmand gooien.

We zouden dus kunnen antwoorden op de maandelijkse vraag dat in de gesproken taal bij het deelwoord de persoonsvorm meestal achteraan staat, terwijl deze bij de onbepaalde wijs meestal vooraan staat. Iedereen voelt echter wel dat we hiermee er nog niet zijn. Er is ook geen uitsluitel nodig voor de gesproken taal: niemand weifelt bij zijn keuze. Juist als we gaan schrijven, merken we dat we het woordje meestal naar links en naar rechts kunnen uitrekken. Eerst nog dit: de gevallen waarin een opeenstapeling van vormen optreedt - hij zei dat het eigenlijk met hem g e d a a n

- 1) Dat het terrein vol zit met de bekende voetangels, bewijst de verbinding met 'te'. We maken een onderscheid in tweeën. In de eerste hebben we het over een hulpw. tussen aanhalingstekens. We bedoelen ermee werkwoorden die een min of meer lege betekenis hebben, die dus niet meer ten volle aangeven wat ze zelfstandig betekenen. Bijv. hij krijgt het te doen, hij zit te slapen, hij komt te vallen. In de tweede soort zijn werkwoorden bedoeld die nog hun eigenlijke betekenis hebben. Bijv. hij verlangt te komen, hij hoopt te slagen, de eerste soort lijkt ons gemakkelijk omdraaibaar; de tweede soort hebben we niet omgedraaid... gehoord. Men zal deze positie wel eens kunnen lezen, bijv. in een oude formulering: wat de kerk ons te geloven voorhoudt.
- 2) Komt de onb. wijs + te in een dergelijk geval voor, dan ontmoet men beide mogelijkheden: dat het te bezien staat - dat het staat te bezien, dat het te doen is - dat het is te doen. De eerste vorm vinden wij gewoner. Om het aardig te maken, nog een uitbreiding: gewoon is 'dat hij doof schijnt te zijn', onmogelijk 'dat hij doof te zijn schijnt'.

geweest zou moeten zijn - laten we maar buiten beschouwing. Alleen merken we nog op dat ook in de hoofdzin daarbij een keuze bestaat. Wat is het: het zal gedaan worden, òf het zal worden gedaan?

Voorzover wij dit uit het mondelinge gebruik konden opmaken, komt het eerste meer voor. Wij kunnen dit verklaren uit het ritme van de gewone mededelende zin. Daarin loopt namelijk de toonhoogte op het einde naar beneden. Het deelwoord 'gedaan' heeft de klemtoon omdat het het voornaamste is, 'worden' is het zachte slot. We zeiden de gewone mededelende zin. In woede kan bijv. een leraar met de vuist op de lessenaar roepen: het zal niet alleen worden opgeschreven, maar ook worden geléerd! Ook hier geldt het bijzondere geval dat wij bij de bijzin signaleerden: het naamwoordelijke gezegde. Onmogelijk is: hij zal zijn bedroefd, terwijl 'hij zal zijn bedrogen' goed klinkt.

Gedaan heeft - heeft gedaan, allebei is goed. Is er dan geen enkele mogelijkheid om een bewuste keuze te doen? Goed schrijven is altijd een bewuste keuze uit een veelheid van mogelijkheden. Een bepaalde manier past bij onszelf, onze lezers, ons onderwerp. Nu maakt gedaan heeft - heeft gedaan niet zo heel veel uit, maar om het onbevredigende antwoord 'allebei is goed' wat meer aanvaardbaar te maken, geven we U het volgende in overweging:

1. Op de een of andere manier kunnen het ritme en de klank van de zin de plaats bepalen. Storend is bijv. 'dat hij gehad had', men schrijft eerder 'dat hij had gehad'. Het is het beste te demonstreren bij de tekst van een goed redenaar van wie wij kunnen aannemen dat hij bij het schrijven van zijn tekst deze ook hóórt. Een zin uit de rectorale herdenkingsrede van Delft (1955): de hogeschool sloot een vreemd verbond met de oude, beslotene, meest innige stad van Holland, die d u l d e n k o n met de berusting der eeuwen. 'Dulden' krijgt relief door ritme en het stafrijm van de drie d's. Toeval? Wij betwijfelen het.

2. Het is goed mogelijk dat men al schrijvend naar een zekere afwisseling zoekt en zich daarbij door geen enkel ander motief dan afwisseling laat leiden. Merkt men dat 'gedaan heeft' veel voorkomt dan verandert men er een paar in 'heeft gedaan'.

3. Het aantal woorden en de belangstelling van een woordgroep bepalen ongemerkt ook onze woordvolgorde. Zo lijkt ons niet goed mogelijk een zinnetje als: misschien dat je hem spelen hoort! Daarentegen wel: misschien dat je hem spelen hoort op die ouwe valse piano van je broer. Nogmaals, zo lijkt het ons...

4. Op het einde van de vorige en in het begin van deze eeuw was het bij de schrijvers van en om de Nieuwe Gids mode de woordschikking geweld aan te doen. Men kan talloze voorbeelden daarvan vinden bij Van Looy en Augusta de Wit. Bijv. van de laatste: Van den vasten wal hebben voor altijd zij af zich gekeerd. Ons klinkt dit na een halve eeuw zeer gemaniëreerd in de oren. De oudere schrijvers wilden met hun van de norm afwijkende taal een hevige be-

wogenheid uitdrukken. Misschien werkt nog iets van die gewoonte door.

5. In vormelijke, ambtelijke stijl pleegt men afstand te nemen van de gewone taal. Hoe groot die afstand mag zijn, is een vraagstuk dat meermalen in dit blad besproken is. Als er gesproken wordt van 'dit mag gedaan worden' zal de ambtelijke stilist wie weet opzettelijk kiezen 'dit mag worden gedaan'.

6. Het Duits heeft in de bijzin als vaste regel de persoonsvorm achteraan. In de afkeer van Duitse invloed kan men stelselmatig in plaats van 'dass er es getan hat' schrijven 'dat hij het heeft gedaan'. Dit des te meer omdat dit toegestane type zo uitstekend rijmt op het bijna-voorgescreven type 'dat hij het zal doen'. Soms weet men werkelijk niet wat te kiezen. Dringt zich dan een vergelijking met het Duits op, dan kiest men het niet-Duitse type. We hebben dit verschil tussen beide talen al eens gekenschetst als vrijheid tegenover gebondenheid.

Het maandelijks antwoord 'het mag allebei' geeft ons behalve een gevoel van teleurstelling ook dat bevrijdende idee los te zijn van een strakke regel. Goed taalgebruik zou een dodelijke versaaing zijn als het a l l e e n m a a r afhing van stipte gehoorzaamheid aan strenge voorschriften. 'Het mag allebei' geeft ons zo nu en dan de mogelijkheid van een speelse keuze. Achteraf hebben wij die speelse vrijheid in ons eigen artikel dat U nu gelezen hebt, eens gecontroleerd. Het klopt met die persoonsvormen vooraan en achteraan. Alleen op blz. 41, kolom 2, regel 13 staat 'te horen zijn'. Dit zou in strijd kunnen zijn met onze eigenwijze opmerking nummer 5, kolom 1 van blz. 42. Maar met onze eigen wijsheid kunnen we die omdraaiing heel gemakkelijk verklaren.

Suezkanaal

(J.R.) De fijnproevers zijn in Onze Taal van september verblijd met de mededeling dat loods waarschijnlijk is ontleend aan het Engelse woord loodsmann.

Piloot (in plaats van loods) keurt u terecht af. Maar... is Suezkanaal, hoe ingeburgerd die naam moge zijn, niet een even duidelijk voorbeeld van vernederlandsing? Suez canal - Suezkanaal.

De juiste vertaling zou toch Kanaal van Suez moeten zijn? U bent, neem ik aan, zozeer aan Suezkanaal gewend geraakt (ik trouwens ook) dat de on-nederlandse constructie van die naam u niet meer opvalt.

Toch zouden wij van London Airport nooit Londenvliegveld en van de Nieuwe Waterweg nooit een Rotterdamkanaal maken.

(Red.) De opmerking is een artikel ten volle waard. Eigennamen als bepaling bij een daaropvolgend naamwoord. Engels en Duits hebben een sterke invloed op ons gehad. Het verband kan los zijn en het woord kan een samenstelling geworden zijn. De schrijfwijze: aan elkaar, los, een streepje ertussen, brengt ons niet veel verder. De klemtoon vooraan geeft ons een aanwijzing dat we met een samenstelling te maken hebben. We laten het deze maand bij een bonte wemeling van voorbeelden, waarvan u bij sommige het onnederlandse zo merkt en bij andere twijfelt: Ruslandpolitiek, Amerikareis, Rijnwijn, Shakespearesonnetten, Nijldelta, Povlakte, Rembrandttentoonstelling, Daltononderwijs, Brigglogaritme, Tanganjikameer, Hollandweek, Frankrijkkenner, Europaraad, Vondelpark, Marshallplan, Oxfordbeweging, Hamletvertaling. Nog meer nodig? Met opzet hebben we de hoofdletter gebruikt en alles aan elkaar geschreven.

Figuur

(H.Z.) Men kan een goed, slecht of een mal figuur maken. M.i. kan men echter alleen in de beide laatste gevallen spreken van een figuur 'slaan'.

In de pers en ook in advertentieteksten wordt echter geen rekening gehouden met bovengenoemde onderscheiding, zodat men iemand, die korrekt gekleed is, een 'goed figuur laat sláán'.

(Red.) Wij geloven dat men inderdaad alleen maar een mal figuur maakt als men een 'figuur slaat'. In verkorte vorm betekent het uitsluitend 'mal figuur'. Dat een 'goed figuur' niet met 'slaan' verbonden mag worden, betwijfelen we.

Opmerkingen I

(W.R.M.) Mag ik even de aandacht vestigen op het gebruik, of misbruik, van enkele werkwoorden? Dat sportwedstrijden verslagen worden, is iets waar wij al aan gewend geraakt zijn en ik zou ook geen ander werkwoord weten te noemen dat er voor in de plaats zou kunnen treden. Waarom echter geen omschrijving (verslag uitbrengen)? Lijdt in een sportwedstrijd A. een nederlaag tegenover B., dan lezen wij in het verslag niet dat: B. verslaat A., maar B. slaat A. Dit lijkt mij een Anglicisme (B. beats A.). Dito: A. geeft op, wat niet betekent dat hij onpasselijk geworden is, maar dat hij h e t (de strijd) opgeeft (A. gives up). Wanneer een touw breekt zou ik zeggen: het touw begeeft z i c h , maar vaak leest men in plaats daarvan: begeeft h e t .

Het tegenwoordig zo vaak gebruikte opbrengen (de moed, de energie enz.) zal wel een rasecht Germanisme zijn (aufbringen), maar, hoe zouden wij het anders kunnen zeggen? Moed of krachten verzamelen, energie vinden?

Kapitaal of arbeidskrachten worden tegenwoordig aangetrokken, werk wordt nooit meer verricht, maar verzet; misschien niet fout, maar het uitsluitend gebruik verraadt toch wel een zekere armoede.

Winkeliers die uitverkoop houden adverteren: wij ruimen, niet: wij ruimen op.

Dat uitbreiden ook als wederk. werkw. gebruikt kan worden ziet men ook wel eens uit het oog verloren. 'De ziekte breidt uit'.

Het zonderlinge spoorloos werd in het voorlaatste nummer van O.T. behandeld (bl. 33). Een dergelijk woord dat populair geworden is, is kansloos. Dat er geen kans is op overwinning, rechtvaardigt nog niet de uitspraak dat men kansloos verloren heeft.

Regelmatig wordt tegenwoordig bijna steeds gebruikt, wanneer het geregeld zou moeten zijn (Germanisme?). En als regel in plaats van in den regel (Anglicisme?).

Zakelijk is volgens de woordenboeken bijv. naamw. en bijwoord; men kan dus een zakelijk gesprek voeren en een aangelegenheid zakelijk behandelen. Maar, het lijkt mij toch verkeerd dat men iemand zakelijk wil spreken, wanneer men bedoelt 'over zaken', niet over persoonsaangelegenheden.

Overslag (Rotterdam als overslaghaven) lijkt mij een Germanisme; vroeger spraken wij van overschepping of transitio.

Opmerkingen II

(W.S.) Ten aanzien van de vervrouwelijking van D e n H a a g zou u hebben kunnen verwijzen naar uw jaargang no. 24, febr. Gerlach Royen komt bij de behandeling van dit probleem in de Taalrapsodie tot de conclusie dat de 'vervrouwelijking' bij personifikatie en voornaamwoorden ongetwijfeld samenhangt met de klassieke regel die Delbrück geeft (Syntax der Indog. Sprachen I 90-94 vv.):

Die Männer, Völker, Flüsse, Wind
Und Monat Maskulina sind,
Die Weiber, Bäume, Städte, Land
Und Inseln weiblich sind benannt.

Hoewel ik van *t e g e n h e i d* ook nooit gehoord had, vond ik het woord toch in het WNT. (deel XVI). Het is dus wel degelijk Nederlands, en blijkt zelfs een viertal betekenissen te hebben: er zijn nota bene bijna twee kolommen aan gewijd. De Woordenlijst geeft het trouwens ook. Al

mag dan terugblikkendheid een onbekend woord zijn, tegen de formatie als zodanig hoeft toch geen bezwaar gemaakt te worden. We kennen toch meer woorden die bestaan uit een prefix, een tegenwoordig deelwoord en het suffix -heid (dat tot de produktieve hoort), b.v.: terughoudendheid, toegevendheid, onbeduidendheid, welluidendheid, wellevendheid, welsprekendheid, welvarendheid en welwillendheid.

Wat het verschil tussen revideren en reviseren betreft, heeft de C.T.T. reeds een voorkeur ten gunste van het laatste laten blijken, b.v. in: woordenlijst N5031 (131) en N5020 (197), evenals de Interne Taalcommissie van Philips (met het oog op de eenheid van terminologie). Daarentegen prijst de C.T.T. in V5036 (281) voor beide woorden aan: nazien, nakijken enz., met het motief dat aan de bastaardwoorden geen behoefte bestaat. Moge dit laatste standpunt ook het uwe worden!

Had is ons te glad af

(P.) Enkele maanden geleden heeft *Onze Taal* iets geschreven over het gebruik van *hebben* en *zijn* als hulpwerkwoord. Er werden een aantal regels gegeven. Ik hoop dat ik de schrijver en de lezers niet ontmoedig als ik een heel speciaal gebruik van *had* noem, dat zich heerlijk aan die regels onttrekt. Misschien mag ik in dit verband wijzen op een uitspraak van de geniale taalkundige Sapir, die zegt: 'Taalkunde is tegelijk een van de moeilijkste en een van de fundamenteelste onderzoeksterreinen'. Dat klopt met wat de Deense taalkundige Hjelmslev zegt: 'Er is geen filosofie zonder taalkunde'.

Maar dit stukje mag geen bloemlezing van citaten worden, en de niet-taalkundige lezer kan gerust eens glimlachen bij zichzelf en denken: 'Laten die taalkundigen zichzelf nou ook eens belangrijk vinden. Als alle mensen hun eigen vak het voornaamste vonden, dan waren er geen ongelukkige schepsels meer op de wereld.' Akkoord! Maar ter zake.

We zijn het erover eens dat je niet kunt zeggen: ik heb gebleven of ik heb gekomen. *W.w.* als *blijven* en *komen* kunnen alleen met *hebben* vervoegd worden. Pas op. Zei Hamlet niet: 'Er zijn meer dingen tussen hemel en aarde, Ofelio, dan waar jouw filologie van droomt?' We stappen over naar de verleden tijd van *hebben*: ik was wel een uurtje bij oma gebleven gister. Dat is uitstekend Nederlands en het klopt nog altijd met onze regel. Maar nu komt het: ik had wel een uurtje bij oma gebleven gister, als ik maar tijd had gehad; had toch een uurtje bij oma gebleven!

Als u geen Limburger bent, dan kunt u allebei die zinnestukjes vrij zeker zeggen. Voor een Limburger klinken ze heel dwaas; hij kent hier alleen *was*.

Ik zeg niet dat *was* in die zinnestukjes voor mij uitgesloten is, maar ik geef de voorkeur aan *had*.

Er is ook een heel duidelijk betekenisverschil tussen gevallen waarin *had* gebruikt kan worden en de andere. *Had* geeft hier nl. een onwerkelijkheid aan; *was* kan èn een werkelijkheid betekenen èn een onwerkelijkheid.

Ik zou onmogelijk een *feit* kunnen weergeven met: ik had wel een uurtje bij oma gebleven gister.

Dat moet voor mij per se *was* zijn.

'Er liggen dus veel valkuilen voor de spraakkunstenaar', zei Jespersen. Ach, daar citeer ik alweer. Neem me niet kwalijk. En vergeef me dat ik de boel weer wat moeilijker gemaakt heb. Mag ik zo vrij zijn om de schuld op de taal te schuiven en erbij te zeggen dat ik persoonlijk zulke onregelmatigheden erg interessant vind? U

mag die uitzondering overigens elke naam geven die u wilt; voor mijn part konjunctief.

In dat geval is het A.B.N. dus een konjunctief rijk. Dat hadden we ook nooit kunnen dromen!

Automati...

(J.R.) Met die vrees van U 'voor de technicus die in het volgende nummer beweren zal dat er toch verschil is', zal het zo'n vaart niet lopen. Wat de technici willen schrijven, is immers hun zaak! Zij maken hun jargon zelf en moeten zich er zelf ook maar mee redden in hun *speurwerk-werkplaatsen*. Ons, leken, moeten zij maar liever niet lastig vallen met spitsvondigheden. Zeker, spitsvondigheden, want hun bezwaren tegen *automatisering* zijn, meen ik, spitsvondig.

Automatisering is een afleiding van het werkwoord automatiseren dat al meer dan dertig jaar in gebruik is. Dat werkwoord stond in 1925 al in de *Nouveau Petit Larousse Illustré*. De omschrijving *- rendre automate* - bevredigt nog steeds. Een iets betere omschrijving vond ik in de *Pequeño Larousse Ilustrado* van 1928: *- volver automático* - en in *Gallas' Nieuw Fransch-Nederlandsch Woordenboek* van 1938 *- automatisch maken*.

Automatisering is dus: het automatisch maken. Het woord drukt, evenals tientallen andere woorden die eindigen op *-iseren*, een wijzigende handeling uit.

Als wij dan heus het woord *automatie* moeten gebruiken dan liefst aldus: *automatie* is het resultaat van automatisering. Immers: woorden die eindigen op *-atie* drukken een toestand of een resultaat uit: *agitatie*, *decoratie*, *separatie*, *congregatie*, *malversatie*, *consternatie*, *organisatie* en vele andere.

Ook in het Engels en het Amerikaans was oorspronkelijk het woord *automation* (ook wel gespeld *automatization*) in zwang. Om deze bewering te staven citeer ik even professor Norbert Wiener, de man van de cybernetiek:

While it is impossible to make any universal statements concerning life-imitating automata in a field which is growing as rapidly as that of *automatization*, there are some general features of these machines as they actually exist that I should like to emphasize. (The human use of human beings, Doubleday Anchor Books, New York, 1954, p. 32). De spatiëring in dit citaat is van mij.

Dat woord, *automatization*, was de Amerikanen vermoedelijk veel te lang. Het was een van die polysyllables waaraan zij zo'n gruwelijke hekel hebben. Zij verkortten het gemakshalve tot *automation*. Als produkt van *back formation* kregen zij toen het werkwoord *automate*. Dat gleed wat gemakkelijker over de weinig soepele Amerikaanse tongen dan het struikel-werkwoord *automatize* dat met zijn klemtoon op de tweede lettergreep trouwens wel wat slecht in het gehoor lag.

Het werkwoord *automate* zou, vernederlandst, eigenlijk niets anders kunnen betekenen dan 'autoom maken' - naar analogie van *actuate*, *celebrate* en andere werkwoorden op *-ate*. Maar wat is 'autoom'? Onzin, nietwaar!

Hier is, geloof ik, sprake van een foutieve woordvorming die is ontstaan uit verminking van de stam *automat* (een afleiding van *automatois*) of, zo men wil, uit een samentrekking van die stam en het achtervoegsel *-ate*. De technici, die in hun *speurwerk-werkplaatsen* vertrouwd waren geraakt met *automatization*, verloren vermoedelijk iets van hun rustige zekerheid toen in hun vakliteratuur opeens *automation* begon op te duiken. Dat, zo moeten zij gedacht hebben, is zeker een nieuwe term. Beide termen gebruikte men vermoedelijk tijdens de opkomst van *automation* door elkaar. Dat moet de verwarring in de *speurwerk-werkplaatsen* bepaald zo groot gemaakt hebben dat de heren een betekenisverschil zijn gaan construeren.

Wat automatization was wisten zij. Automation moest dan wel een bepaalde soort automatization zijn. Het verschil tussen burgerlijk en burgerlijk en tussen werkeloos en werkloos kan hun door het hoofd gespeeld hebben.

Een van hen kreeg toen een ingeving: automation moest feedback automatization zijn. Voor leken was dat vermoedelijk iets te subtiel, maar zij wilden toch wel proberen het uit te leggen.

Toen kwamen op een goede dag uit Eindhoven en Gent explicaties die niet geheel met elkaar klopten maar toch een begrijpelijke verklaring van feedback automatization gaven. Ik vond beide in Onze Taal van juni.

Maar het klopte toch niet helemaal, want wat de heren in die twee steden automation beliefd te noemen, was volgens prof. Wiener, een van de pioniers op dat gebied, gewoon automatization.

Immers: hij schreef in bovengenoemd boek:

While it is impossible to make any universal statements concerning life-imitating automata in a field which is growing as rapidly as that of automatization, there are some general features of these machines as they actually exist that I should like to emphasize. One is that they are machines to perform some definite task or tasks, and therefore must possess effector organs (analogous to arms and legs in human beings) with which such tasks can be performed. The second point is that they must be in rapport with the outer world by sense organs, such as photoelectric cells and thermometers, which not only tell them what the existing circumstances are, but enable them to record the performance or nonperformance of their own tasks. This last function, as we have seen, is called feedback, the property of being able to adjust future conduct by past performance.

Wieners definitie van automatization is precies gelijk aan de Eindhovense en de Gentse definitie van automation. Zij is een stuk duidelijker ook. Al gebruikt Prof. Ir. D. Dresden de term automatie waar hij het heeft over feedback automatization (De Onderneming, 1 september '56, p. 698 e.v.) en al zal hij niet de enige zijn, toch geloof ik dat wij automatisering gerust kunnen blijven gebruiken.

De technici en allen die zonder slag of stoot voor hun argumenten zwichten, geef ik nog een ander citaat van Prof. Wiener ter overdenking: In control and communication we are always fighting nature's tendency to degrade the organized and to destroy the meaningful...

(Red.) In O.T. moesten we eigenlijk die stukken Engels met een vertaling erbij geven. U ziet echter dat we geen plaats meer hebben. Prof. Dr. Ir. C. Verhagen gebruikt in zijn Delftse inaugurele rede 'Mens en Meetinstrument' herhaaldelijk 'automatisering'. Uit België kregen wij een Frans artikel opgestuurd waarin de term autergisatie bepleit werd. In Parijs is in juni een congres over deze dingen gehouden waarbij de Fransen ronduit verklaarden niets van het Amerikaanse woord te willen weten. Zij gebruiken voor de wetenschap van het automatiseren 'automatique' (vgl. mathématique), voor het systeem zelf 'automatisme' en voor het beginsel 'automatisation'. Genoeg, wij wachten rustig af en zetten een punt achter deze wisseling van verheven gedachten.

[Nummer 11]

Spreken in het openbaar

De herfst- en wintertijd is in ons land de tijd van de cursussen. Volksuniversiteiten, instituten voor volksontwikkeling en andere verenigingen met een ideëel doel organiseren ze met een grote geestdrift en deskundigheid. Daarnaast staan de talloze particuliere instituten voor mondeling en schriftelijk onderwijs. De Nederlander heeft diploma's nodig: praktijkdiploma boekhouden, politiediploma, middenstandsdiploma. De ijverige Nederlander wil zijn lange avonden nuttig besteden: hij schrijft in op een cursus Italiaanse conversatie, scheepsbouwtechnicus, administratie voor hoofden van kleuterscholen. Als u wel eens een paar uitgebreide prospectussen van dergelijke instituten heeft gelezen, weet u dat er bijna geen bezigheid is te bedenken of er is een of andere cursus voor mogelijk. Voor bloemen schikken, bromfiets repareren en... voor spreken in het openbaar. Ja, ook voor spreken in het openbaar. Overwin uw neiging tot blozen! Breek met uw hakkel- en stamelgewoonten! Gratis een proefles, daar en daar, dan en dan.

Meer dan eens hebben leden bij ons er op aangedrongen ook eens onze aandacht te wijden aan de mondelinge taalbeheersing. Schriftelijke taalbeheersing is prachtig, maar ze kan rustig gedijen aan een schrijftafel, bij een warme kachel, een woordenboek naast ons, kladpapier voor ons; een zin, een woord, een letter kunnen duizendmaal worden doorgeschrapt eer we voldaan zuchtend ons werk naar de drukker zullen brengen. Maar de mondelinge taalbeheersing? Daar staan we met onze evenwichtige zinnen en harmonische woorden klappertandend voor een volle zaal, met knikkende knieën en zweetstraaltjes langs een koude rug. Waarom, Onze Taal, helpt u ons niet eens daarbij? Taal is toch eerst klank en dan pas inkt!

Natuurlijk is taal eerst klank, maar wat men verstaat onder 'spreken in het openbaar' is toch wel een heel bijzondere en vooral lange reeks van klanken. Het zich gaaf en vrij in taalvormen uiten voor een aandachtig luisterend, kritisch publiek is iets anders dan een gezellig avondje kouten met maag en vriend. Voor dat eerste is de persoonlijke aanleg van overwegend belang. Men zegt dat de Nederlander gesloten, verlegen en stug is. Misschien bloeit daarom de vaderlandse welsprekendheid niet. Teveel denkt men bij 'welsprekendheid' aan de galm in grote zalen. Er is echter nog een andere kunst van wel te spreken, een kunst die eigenlijk iedereen in een leidinggevende positie machtig moest zijn. Men moet immers vergaderingen kunnen leiden, congressen kunnen toespreken, zijn oordeel scherp kunnen formuleren, resultaten van een onderzoek bekend kunnen maken. Dit alles gebeurt in taalvormen en zo kan Onze Taal, gewend zich te bemoeien met de schriftelijke taalbeheersing, zich niet helemaal van deze moderne vorm van welsprekendheid buiten houden. Wie zal niet eens op een congres de verlammeende verschrikking hebben gevoeld toen bleek dat de aangekondigde spreker niet sprak maar onverstaanbaar en stamelend voorlas? Zonde van het onderwerp, het publiek, maar ook van de taal!

Verreweg de meeste sprekers hebben een zekere spreekangst te overwinnen. De spreker staat als eenling tegenover een zwijgende, kijkende groep die iets van hem verwacht. Zelfs goede sprekers ontkomen niet aan deze spreekangst. Natuurlijk wordt door de routine de spreekangst minder; ieder, ook de onervarene, kan zich echter tegen deze spreekangst wapenen. Het middel daartoe is de voorbereiding: de spreker is er z e k e r van wat hij gaat zeggen. Hij spreekt uit een overvloed van

kennis; hij kan uit die overvloed feiten kiezen en weglaten. Een goede voorbereiding is de helft van het succes. Met voorbereiding bedoelen wij niet een urenlange stand voor de spiegel om te kijken of we er flink genoeg uitzien en of onze gebaren wel indrukwekkend genoeg zijn: die paar gebaren die een Nederlands publiek verdraagt, komen vanzelf wel. Veel en veel belangrijker is het bijeenbrengen en vooral het ordenen van ons spreekmateriaal. Als we niets te zeggen hebben, moeten we niets zeggen; hebben we wel iets te zeggen, dan moeten we het goed zeggen: we moeten spreken uit de volheid van ons hart. Voor de wetenschappelijk gevormde is dat verzamelen van gegevens geen probleem: men kan aannemen dat hij de weg in zijn vak weet, anders moet hij zwijgen. Het onderwerp moet ons enige tijd van tevoren bezig houden, we moeten het in het midden van onze gedachten plaatsen en er telkens

langs verschillende wegen toe geraken. Zo moet men zijn gegevens ordenen, zichzelf afvragend: wat is het doel van mijn rede, wat wil ik bewijzen? Door zich gestadig deze vraag te stellen splitst men al doende de rede in delen.

Heeft men de rede aldus in zijn hoofd of op kladpapier min of meer klaar, dan dringt zich een nieuwe vraag op: moet ik alles opschrijven of niet? Vele sprekers, waaronder goede, schrijven alles letterlijk op. Sommigen lezen voor, anderen hebben hun tekst alleen maar nodig als morele steun: men loopt wel eens vast. Aan het voorlezen zijn grote nadelen verbonden. Immers, er is niemand die net zo schrijft als hij spreekt. Spreken is spontaan, schrijven is gerationaliseerd. Elke cultuurtaal kent een onderscheid tussen spreek- en schrijftaal: het Nederlands, door verschillende historische oorzaken, heeft dit onderscheid sterk. Voorlezen en voorlezen echter zijn twee. Goed voorlezen is moeilijk, men kan het gerust een kunst noemen. Er zijn voorbeelden te over van zg. radiosprekers van wie men na één zin al merkt dat het lezers zijn. Voor een redenaar betekent lezen een onnatuurlijke houding. Men leunt voorover, ademt moeilijker, kijkt de hoorders niet aan; de handen liggen stil, een gebaar bij het voorlezen is belachelijk. Het peil van de taal ligt muurvast zwart op wit: de tekst kan op het laatste ogenblik niet meer veranderd worden. Stel u de schrik voor van de spreker over kernenergie die gedacht had een publiek van ingenieurs voor zich te vinden, en merkt dat hij tegenover leken staat. Niet alleen de taalvorm maar ook de lengte van de tekst is van te voren al bepaald: een getikt vel tekst vergt drie à vier minuten spreektijd. Komt het b.v. op een congres voor dat men gerekend heeft op een uur en maar een half uur krijgt, dan blijft er niets anders meer over dan een raffelwedstrijd aan te gaan tegen het horloge van de voorzitter. Hoevele prachtig verzorgde redevoeringen zijn in deze jammerlijke snelheidsstrijd niet mislukt! Spreker noch publiek zijn tevreden: het onderwerp is niet aan zijn trekken gekomen.

Dan maar niets opschrijven? Ook dat is verwerpelijk. Natuurlijk zijn er ervaren sprekers die spontaan voor de vuist weg spreken. De meesten echter spelen een voor de spiegel uit het hoofd geleerde rol. O wee, als men dan blijft steken. Er is geen souffleur en uit het beruchte glaasje water op de kathedraal is al menige slok genomen tijdens een wanhopig beraad met zichzelf: wat moet er nu ook weer komen! Maak gebruik van geordende notities. Al sprekend, schuift men wanneer een bepaald onderdeel klaar is, listig en kalm een klein velletje weg waarop schematisch in trefwoorden de gang van het betoog staat. Zo ligt de lijn vast. Geen voornaam onderdeel kan worden vergeten. Ogen en handen zijn vrij voor de normale functie: een rustige blik naar de mensen, af en toe een kalm gebaar. De stem gaat direct de zaal in, de ademhaling is gewoon. De spreker kan nu de tekst zelf opbouwen. Hij richt zich daarbij naar het peil van het aangetroffen publiek en door zijn spontane taalgebruik pakt hij het, ook al versprekt hij zich wel eens en maakt hij een zin niet af of anders af dan hij begonnen is. Bovendien: tijd te weinig of tijd te veel: naar believen kan de rede korter of langer worden.

Twee gedeelten zouden we wel geheel willen opschrijven en uit het hoofd willen kennen: het begin en het einde. Het begin is van niet te onderschatten belang, het beslist de rest. Met de zekerheid dat de eerste vijf, zes zinnen volmaakt in orde zijn, overwint men zijn spreekangst. Begin nooit met afgezaagde taalvormen als 'het is mij een groot genoegen en een grote eer.. het verheugt mij zeer.. toen Uw geacht bestuur mij uitnodigde, heb ik lang gearzeld..' Van een geoefend publiek zal driekwart op dat ogenblik denken: weet hij nu werkelijk niets beters? Wees in het begin niet hoogdravend of grappig, citeer niet, maar wees zakelijk en eenvoudig.

Het beste knoopt men aan bij een of ander actueel belangstellingspunt van het publiek. Het slot heeft dezelfde psychologische waarde: de mensen gaan ermee naar huis, het blijft het langste in hun geheugen. Pas er voor op dat U niet een paar keer het einde aankondigt: en tenslotte, waarde toehoorders... Het einde mag niets nieuws meer geven; evenmin iets onbelangrijks; daarmee komt men onder het peil van het hele betoog. We zouden geen citaat willen aanbevelen als slot en zeker geen gedicht. Een gedicht is zelden kort en een goede voordracht is een grote kunst. Als er geen groot probleem meer aan de orde is, moet het einde heel natuurlijk maar ook pakkend en passend verschijnen: de hoorder moet het voelen aankomen.

Er moge dan, men zegt dat zo, in ons land geen grote welsprekendheid bloeien, er wordt genoeg 'in het openbaar' gesproken. Dagelijks daveren de woorden aan onze oorschelpen. Oefening in mondelinge taalbeheersing is daarom geen weelde. Elke stap, hoe klein ook, ter verbetering van ons taalgebruik is de moeite waard genomen te worden. Zo is er in ons land een Centraal Comité voor voordracht en publikatie op technisch gebied. In universiteitssteden organiseert het voor jonge academici cursussen in mondelinge taalbeheersing. Onlangs gaven zich in Delft tweehonderd aanstaande ingenieurs daarvoor op. Een volk dat stamelt, is een volk in lompen, moet iemand eens gezegd hebben. We zijn bezig onze lompen weg te gooien! We moeten spontaan, natuurlijk en gemakkelijk onze eigen vrije taal gaan beheersen, niet alleen met inkt maar ook met de mond. Hoeveel wijsheden men in schriftelijke of mondelinge cursussen ook mag leren over articulatie, tempo, toonhoogte, toonkracht, stand van de voeten, houding van het lichaam, ademhalingstechniek en akoestiek, spreken blijft spreken, d.w.z. g e b r u i k m a k e n v a n d e t a a l . Een goede spreker moet een beschaafde uitspraak hebben en een ruime actieve woordenschat. Hij moet met synoniemen kunnen spelen. Het is geen schande als men er door positieve taalcultuur bewust op uit is zijn woordenschat te vergroten, zijn inzicht in de zinsbouw te verdiepen. Men zal daardoor de dodelijke eentonigheid van het smaakloze cliché en de onoverzichtelijkheid van de ellenlange zin vermijden. Men zal een hekel gaan krijgen aan de opgeblazen schijngeleerdheid van het overbodige vreemde woord. Daarom is 'spreken in het openbaar' ook een onderwerp voor Onze Taal.

Hoe voortreffelijk mondelinge taalbeheersing ook is, de gevaren zijn, als we niet oppassen, niet gering. We komen in de verleiding een woordenstroom te geven. Onze rede wordt lege klink-klank. We lopen af als een feilloos instrument. We praten mooi maar spreken niet wel. We gaan denken dat mondelinge taalbeheersing op zichzelf een deugd is. Dat is zij namelijk niet. Zij moet in dienst staan van de gedachteninhoud. Als we iets te zeggen hebben, moeten we het goed zeggen: dat is met inzet van onze persoonlijkheid en ons taalvermogen.

V.O.B. Taalcentrale

Op zaterdag 3 november j.l. is in Brugge een bijeenkomst gehouden van enige leden der V.O.B. en Onze Taal. Er is besloten voor Vlaanderen een taalcentrale te stichten. De Vlaming zoekt in zijn strijd tegen het Frans naar taalvastheid. Dialectwoorden, hele en halve Franse uitdrukkingen moeten vernederlandst worden. Wie zal uitmaken wat het goede Nederlands is? Wie zal precies kunnen afbakenen tot hoever men in het zuiden de Noordnederlanders mag volgen? Moet het pittige 'bestemming' worden opgegeven voor het kleurloze 'geadresseerde'? Op de Belgische postformulieren staat heel dikwijls een schandelijk Nederlands. De Nederlandse opschriften op de Belgische stations zijn meermalen zonderling. In ieder geval moet men, terwille van het aanzien van het Nederlands in België, de grootst mogelijke aansluiting aan het noorden wensen. De Taalcentrale heeft verschillende correspondenten in Vlaamse en Brabantse steden. Tot hen kunnen vragen gericht worden. De antwoorden zullen in overeenstemming gebracht worden met die van Onze Taal. Geregeld zullen de adviezen tussen noord en zuid worden uitgewisseld en van tijd tot tijd in Onze Taal, dat ook in België veel gelezen wordt, worden opgenomen. Het ogenblik is nog niet aangebroken om één min of meer officieel adviescollege voor noord en zuid op te richten, hoewel wij naar een instelling in die trant wel zullen moeten streven. Voorlopig ontbreekt in Vlaanderen nog de ervaring in normatief taalwerk. Wij hopen van ganser harte dat de V.O.B. Taalcentrale een succes zal blijken te zijn en dat onze nauwe samenwerking met onze taalbroeders het Nederlands die plaats in België zal verschaffen waarop het recht heeft. Het secretariaat is: P. Daled, De Haenelaan 5, Veurne.

Boven Gent rijzen

behalve 't oud Belfort zinbeeld van 't verleden' de moderne fabrieksschoorstenen. Een van die usines stuurde een Vlaamse architect een prijscourant met begeleidende brief in het Frans. De taalbewuste Vlaming stuurde de brief terug met een mooi strookje erop: terug aan afzender, Nederlands a.u.b.! De usines lieten het er niet bij zitten. Ze stuurden de volgende Nederlandse brief terug. We laten hem hier volgen zonder commentaar maar eveneens zonder verbetering van de dertig fouten die erin staan.

Mijnheer.

Per post van hedenmorgen, ontvangen wij onze brief terug, welke wij U stuurden, en bemerken dat U ons deze terug richte, belegd met een plakbriefje 'terug aan afzender, Nederlands a.u.b.'

Mogen wij U zeer beleefd doen opmerken dat Uwe zienswijze zeer kleingeestig en belachelijk is, om de volgende redenen:

1. Wij leven in België, en zijn dus eerst en vooral Belg.
2. In België wordt er drie talen gesproken: Vlaams, Frans en Duitsch.
3. Als belg hebben wij niets te zien met het Nederlands maar wel met de Vlaamse taal.
4. Aangezien wij belg zijn, en er een beroep uitoefenen, en dus in betrekking kunnen gesteld worden met eenieder uit ons land, betaamd het dat wij de twee talen moeten machtig zijn, al ware het maar uit beschaafdheid en beleefdheid, zonder van menselijke liefde te spreken.

Tenslotte, hoe meer taal een mens beheerst, hoe fierder hij moet zijn. God heeft de talen op voet gestelt, herinner de feiten van de toren van Babel. Wij moeten niet slimmer zijn als Hij.

In de eetzaal van onze werklieden hangt de belgische landkaart, en in grote letters staat er het volgende gedrukt: Wees goede vaderlanders, en opdat gij U in ons geliefd België overal zou thuis voelen, leert de beide landstalen.

Doe hetzelfde en Hoogachtend.

Geachte redactie

Graag zouden wij van U vernemen of men dient te schrijven: typ e kamer, typ e -instructie dan wel typkamer, typinstructie. Met belangstelling zien wij Uw antwoord tegemoet.

(Red.) Wikken en wegen, wegen en wikken. De Engelse vorm en uitspraak (ai) pleit voor het eerste, de Nederlandse uitspraak (ie) voor het tweede. Er is een werkwoord typen-typte-getypt (groene Woordenlijst blz. 532), de stam is dus typ-; de kamer waarin getypt wordt, moet dus een 'typkamer' zijn, zoals de persoon die typt, de stam + ist krijgt: typist(e). Maar spellingen als 'typewerk, typemachine' zijn allang ingeburgerd. Wij vrezen dat de spelling 'typkamer' de zo lelijke en onjuiste uitspraak teipkamer ten gevolge zal hebben. Waarom durven we niet te t i e p e n of te t i k k e n ?

Er is nog zo'n spelling die ons ergert: het te pas en te onpas gebruikte 'racen'. De Woordenlijst schrijft ons voor: hij racet, racete, heeft geracet. Bij weglating van de -e zou de uitspraak 'hij rakte' enz. kunnen worden. Waarom durven we evenmin te 'resen': hij reest, reeste, heeft gereest? Alom gekende en nauwelijks als Engels gevoelde woorden mogen toch wel een Nederlands spellinkje hebben, vooral deze en soortgelijke werkwoorden die in vervoeging en samenstelling een vreemdsoortige kruising gaan vertonen van Nederlandse en Engelse spelling.

Look there comes the steamboat!

Ons tweede volkslied is het liedje dat miljoenen kinderen en volwassenen in deze dagen ernstig en vol toewijding zingen: zie ginds komt de stoomboot uit Spanje weer aan. Komt die heerlijke droomboot werkelijk wel uit het zuiden? Een middagje slenteren in onze grote winkels doet ons geloof aan het vaderland van de goedheilig man wankelen. Engels, Engels, Engels schittert om ons heen: koop uw grote en kleine presentjes met een woordenboek onder uw arm: een bottelgreen, rafblue, petrol of camel verkeerjacket, een autocoat, een speedcap, petticoat, ballpoint, dinkytoy, lighter. Loop eens door de geschenkafdelingen van de grote winkelbedrijven en snuffel eens taalkundig rond. U vindt er tientallen Engelse en Amerikaanse woorden voor doodgewone dingen. Laten we ons tweede volkslied maar meteen vertalen in dit Nederlandse Spaans.

Aanstalte(n)

Gelezen in Het Fregatschip Johanna Maria dat iemand a a n s t a l t e maakte. Is dat niet op zijn minst een drukfout? Neen, het is een goede, maar wel wat buitenissige vorm: het enkelvoud. We zijn gewend het woord alleen in het meervoud te gebruiken: a a n s t a l t e n . Het is eigenlijk een vreemde geschiedenis met dit woord dat geen overeenkomst in de betekenis met 'aanstellen' heeft. Het is uit het Duits overgenomen. 'Anstalt' betekent behalve 'inrichting' ook nog 'voorbereiding'; 'anstellen' komt ook voor als 'voorbereiden'. Het heeft toch wel burgerrecht gekregen. De -e van het enkelvoud is waarschijnlijk te danken aan de overeenkomst met 'gestalte, gehalte' (Duits: Gestalt, Gehalt). Het feit dat wij het meestal in het meervoud gebruiken - 'toebereidselen' trouwens ook - zal die -e nog een steuntje gegeven hebben. Wij voelen wel een verschil met 'toebereidselen'. 'Aanstalten' gaan meer aan de handeling vooraf en duren korter dan 'toebereidselen'. De voorbereiding noemt men 'aanstalten' als een ander kan zien dat er iets gaat gebeuren, 'toebereidselen' kunnen geheim zijn.

Bijdagje

Dit jaar valt eerste kerstdag op dinsdag. De maandag daartussen die vrije dagen in komt eigenlijk ons geen van allen goed uit. Vandaar dat er werkgevers zijn die deze dag eenvoudig vrij geven. Een loffelijke daad. De Fransen noemen dat 'faire le pont'. Een ergerlijke navolging daarvan is 'de brug maken'. Een 'snipperdag' kunnen we er niet voor nemen, want die behoort tot onze onaantastbare voorraad vakantiedagen. Uit Tienen bereikte ons het voortreffelijke woord 'b i j d a g j e'. Zou het geen aanbeveling verdienen dit woord bij ons te gaan verbreiden? Er zijn meer woorden te vinden in het zuiden die wij in het noorden zonder schade zouden kunnen overnemen. Wij moeten juist proberen elkaar aan te vullen. Onlangs hoorden wij 'slaping hebben, iemand slaping geven'. Is dit niet een veel tekenender uitdrukking dan ons kleurloze bastaardwoord 'logies'?

De Bilt

(J.J.V.) Zeer ben ik onder de indruk gekomen van de knapheid van de geleerde die het weerbericht van De Bilt opstelt. Zegt hij niet dat de m i s t o p l o s t e en dat de t e m p e r a t u u r t o t h o g e r e w a a r d e n k a n o p l o p e n? Had hij gezegd dat de m i s t o p t r o k en dat de t e m p e r a t u u r k a n s t i j g e n, dan had ik natuurlijk gedacht dat hij maar een doodgewoon mannetje was.

Velgband

(Ir. G.) Naar ik meen, heeft Dr. H.E. Buiskool eens gezegd, dat een mens niet vergeefs heeft geleefd als hij een goed nieuw woord aan onze taal heeft toegevoegd, helaas herinner ik mij niet welke verdienste hij toekent aan iemand die een slecht woord doet verdwijnen. Geheel vrij van deze te verwerven verdienste moge ik Uw aandacht voor het volgende vragen.

Tot voor enkele jaren spraken automobilisten (en ook fietsers) van buitenbanden en binnenbanden. Sinds enkele jaren zijn er voor auto's banden in de handel, waarbij de binnenband ontbreekt en waarbij de luchtdichte afsluiting van de buitenband wordt verkregen door een vernuftige constructie van de band tegen de stalen velg van het wiel. Deze nieuwe banden worden in catalogi en in tijdschriften genoemd:

‘binnenbandloze banden’ (tubeless tyre). Ik vind dit een zeer slecht woord, dat naar mijn mening moet verdwijnen. Ik wilde voorstellen het woord ‘v e l g b a n d’. Als ook dit woord geen genade kan vinden, hoop ik dat dit voorstel anderen zal aansporen tot het vormen van een beter woord.

Sinds kort is in Amerika weer een nieuwe band ontwikkeld, de z.g. ‘captive air’. Zouden wij die de ‘dubbele velgband’ kunnen noemen? In de toekomst zouden we dan krijgen: binnenband, buitenband, velgband en dubbele velgband.

(Red.) Met alle kracht ondersteunen!

De tien mooiste woorden

We geven het op. We zijn niet in staat een keuze te doen uit de vele tientallen woorden die ons zijn voorgesteld. Het spelletje is ook onzinnig. We kunnen zeggen: dit vind ik de tien mooiste boeken die ik tot nu toe ken, omdat ik daarin gevonden heb... en dan volgt de omschrijving waarom ik die mooi vind. Men bevindt zich bij dit ‘mooiste’ op zo'n duizelingwekkende hoogte van strikt eigen inzicht, smaak en gevoel dat elke gedachtenwisseling vruchteloos is. Waarom vindt men een woord mooi? Misschien de klank: V e r o n i k a , acht verschillende klanken, afwisselend medeklinker-klinker. Misschien de herinnering die het oproept: r o o s , heerlijke bloem, wat was ik verschrikkelijk verliefd toen ze die roos tussen haar haren had, ken je die prachtige regel: come into my garden, I want my roses to see you? Misschien de strikte betekenis van het woordenboek: v r i j h e i d , daar kan een mens toch niet van buiten. Misschien de vorming: w i j s b e g e e r t e , precies wat het zegt: begeerte om wijs te zijn. Misschien nog veel meer redenen. We vergeten erbij dat een woord heel eigenlijk betekent wat we zelf willen. Waarom is ‘zandbak’ niet het mooiste woord? Precies wat ik wil: een bak met zand. Onvergetelijke herinnering aan de prachtige tuin van mijn ouders. Als ik ‘zandbak’ zeg, denk ik aan mijn kleine Michieltje die nu bij ons achter in de tuin speelt, ach wat een schattig joch. De klank kan ik me niet beter wensen. Het rijmt ook nog: twee mooie doffe klinkers omgeven door vijf verschillende medeklinkers. ‘Zand’ begint zo vloeiend zzz en eindigt zo hard met die d: net als zand. ‘Bak’, kun je iets plompers voorstellen?

U ziet, we geraken in een doolhof waar we langs dichtelijke, wijsgerige, kwasi-wijsgerige, taalkundige, kwasi-taalkundige en zeer persoonlijke paadjes naar het mooiste zoeken. We doen maar een greep uit de voorraad. Onze hartelijke dank aan allen die ons getracht hebben uit de doolhof (mooi woord!) te halen.

wielewaal, nachtegaal, parelmoer, diamant, pijjekker, pleisterplaats, kinkhoorn, gezagvoerder, koopvaardij, maatschappij, makelaar, zwijntjesjager, polder, stadhouder, uiterwaard, vroedschap, waterstaat, wijsbegeerte, dubbeltje, gulden, overtuiging, inspanning, uitspanning, dukdalf, botervloot, geldschietter, geneesheer, dijkgraaf, voorspoed, tegenspoed, meevallertje, tegenvallertje, honk, slaperdijk, platteland, boomgaard, volledig, zielig, lamlendig, verbouwereerd, weergaloos, onbaatzuchtig, vroed, plechtig, deftig, opgeruimd, monter, saai, onstuimig, bedaard, aarzelen, roddelen, winkelen, slenteren, drentelen, snuffelen, erbarmen, veronachtzamen, vijzelen, gekscheren, meesmuilen, laken.

[Nummer 12]

De nieuwbouw in de grootstad

- Waar woon jij?
- Ik woon in de nieuwbouw.
- In de nieuwe bouw bedoel je zeker. Nieuwbouw is Duits, net als grootstad.
- En de slag bij Nieuwpoort dan en de Nieuwmarkt?
- Dat zijn jammerlijke vergissingen. Als we mensen als jullie je gang lieten gaan, hadden we na een paar jaar Duits als moedertaal. Je vindt namelijk in die taal heel wat van die nieuwbouwen: Frischluft, Dunkelkammer, Rohstoff, Minimalverbraucher, Schönwetter, Hochsaison, Jungvolk, Kurzwelle.
- Tja, er zit wel wat in.. Maar zeg jij dan ook opoe in plaats van grootmoeder? Waarom grootmoeder wel en grootstad niet?
- Omdat...

En dan schijnt een groot gedeelte van het woordenboek gesplitst te kunnen worden in ingeburgerde en niet-ingeburgerde germanismen. Kleindochter, vrijgeleide, kromprater, blauwbaard, bleekneus, oudburgemeester, sneltrein, smalfilm, grootmeester worden over de ene fijne kam geschoren, gewogen en jammerlijk ingeburgerd bevonden. Hoe moeten woorden als deze beoordeeld worden? Eerst moeten we goed weten waarover we het hebben. Het zijn samenstellingen, bestaande uit een onverbogen bijvoeglijk naamwoord (nieuw, groot) en een zelfstandig naamwoord (bouw, stad). Soortgelijke samenstellingen komen ook voor met een verbogen eerste deel: blindedarm, sterkedrank, wittebrood.

Men moet zich ervoor hoeden bij de beoordeling van dit type als een woesteling in ons kostbare taalbouwwerk rond te razen en alles wat enige gelijkenis vertoont met de nieuwbouw in de grootstad tegen de grond te knuppelen. Taalgevoel is een heel erg kostbaar bezit, men 'voelt' of iets goed dan wel fout is. Dit 'voelen' is een heerlijk stukje romantiek in onze gerationaliseerde wereld, dat we niet graag zouden missen, maar we hebben al zoveel keren de teleurstelling beleefd bij twee mensen twee verschillende taalgevoelens te moeten constateren dat we taalkennis op zijn minst even kostbaar noemen. Louter op zijn gevoel taal zuiveren is een netelig karwei, de dorre maar vaste kennis moet ons beschermen tegen een al te gemakkelijk zich laten meestromen door verontwaardiging en gekwetste smaak. De prachtige, brede stroom kan zich ergens plotseling gaan vernauwen tot een gemene kronkeling.

Laten wij daarom de volgende gevallen uit elkaar houden, anders stellen we elkaar telkens de vraag: waarom het een wel en het ander niet?

1. Het oude Nederlands kende de samenstelling zowel met verbogen als met onverbogen bijv. naamwoord: bestemoeder, blindeman, zoetelief, wildeman - booswicht, blijspel, niemare, blaabloeme. Nu is het natuurlijk onjuist een moderne nieuwe vorming, bijv. direct uit het Duits: Heissluft - heetlucht, te verdedigen met een beroep op oudere taalperiodes - in de middeleeuwen kan men ook reeds spreken van Duitse invloed! - maar het ligt wel voor de hand dat een nieuwe vorming steun

kan krijgen van overeenkomstig gevormde oudere woorden die nog steeds bestaan. Wie 'geelfilter', vertaling van Gelbfilter, afwijst, staat een ogenblikje raar te kijken als een ander hem vraagt waarom 'geelzucht' dan wèl goed is. Vader Cats klaagt al over zijn 'geelsucht', het lijkt ons onwaarschijnlijk dat hij dit woord uit de Grosse Brockhaus heeft gehaald.

2. Er bestaat in onze taal een mogelijkheid om uit woorden die in de zin naast elkaar voorkomen, een nieuw woord te vormen; men noemt dit samenkoppeling. Meestal krijgen die nieuwe woorden een aparte klemtoon en betekenis. Zo ontstonden uit een hoge school, een blinde darm en een platte grond een hogeschóól, een blindedàrm en een plattegrònd. Welnu, een onverbogen vorm komt zowel bij de woorden als bij het-woorden in bepaalde posities voor en om die reden ontstonden even gemakkelijk uit een edel man, mat glas en koud vuur onze zo achttienkaraatse edelman, matglas en koudvuur. De klemtoon valt in dit laatste geval voorop: édelman, màtglas.

3. Apart hiervan staat een eigenaardige oude groep. Het zijn samenstellingen die het bezit aanduiden van het door het woord uitgedrukte begrip: een witkiel is

niet een witte kiel maar een man die een witte kiel draagt; een dikbuik is de dikke man en niet de dikke buik zelve; zo ook: kaalkop, kroeskop, een familienaam als Korthals, een naam uit een kinderverhaal als Vader Langjas. Dergelijke meestal grappige namen hebben vanouds een onverbogen eerste deel. Roodkapje als vertaling van Rotkäppchen is daarom niet alleen volgens 2 (zij draagt een rood kapje) maar vooral om de bezit aanduidende betekenis hiervan goed: haar kapje heet niet zo, maar het arme kindje zelf! We hebben eens een beeldschoon meisje met blauwe ogen horen noemen: een lief blauwoogje.. Is het U duidelijk waar in dit woord de klemtoon gevallen zal zijn? Met een verkeerde klemtoon is het met haar bekoorlijkheid voorlopig uit!

4. Ons taalgevoel laat ook gerust samenstellingen toe die hun ontstaan te danken hebben aan een bijwoord en een werkwoord: hij slaapt lang en is dus een langslaper, hij loopt hard en is dus een hardloper. Ongetwijfeld kunt U hiervan zonder veel moeite een rijtje maken: mooiprater, dikdoener, dwarskijker, laatkomer.

5. Tenslotte zijn er de soms al eeuwenoude, in onze taal opgenomen vertalingen. Uit het Frans: grand-livre, belle-soeur werden grootboek, schoonzuster. Zo ook: grootvader, grootmoeder, kleinzoon, zelfs vroedvrouw (sage-femme) dat vroeger vroedevrouwe was. Uit het Engels: commonplace werd gemeenplaats. Zo ook: blauwkous, vrijmetselaar, stilleven, vrijhandel. Bij de Engelse vertalingen is het helemaal niet onmogelijk dat sommige ervan via het Duits bij ons beland zijn: Gemeinplatz, Stilleben.

Men ziet hoe onvoorzichtig het is, te beweren dat elke samenstelling van het type nieuwbouw absoluut in strijd is met het Nederlands en dus verwerpelijk. We kunnen niet ontkennen dat ontleningen aan het Duits als hoogoven, privatdocent en groothandel er als koek in gegaan zijn. Dit kan toch niet zo maar een gril van een luiaard zijn die weigerde naar een goede vertaling te zoeken. Er moeten toch redenen zijn die verklaren waarom dit soort ontleningen zo lang leeft en waarom de strijd ertegen zo moeilijk is. Men moet zijn tegenstander niet alleen bestrijden maar eerst en vooral ook goed kennen.

Een vertaling vindt ondersteuning in de bestaande typen. Leerzaam is in dit hoofdstuk van de taalzuivering het lelijke woord grootstad. We vinden het een lelijk germanisme voor grote stad, wereldstad, maar hoe komt het dat zo'n woord opduikt en dat een vorming als 'vroeggeboort' gelukkig geen kans heeft? Toch niet alleen omdat we vanouds voor Frühgeburt het goede 'miskraam' bezitten. Er zijn wel meer oude woorden verdwenen voor ontleningen. Bekijken we eens andere woorden met groot-. In ouder Nederlands kennen we eveneens samenstellingen met groot: grootvel (beroerte) zelfs met een onverbogen bijv. naamw.: grootvrouwe (grootmoeder). Het kan voorkomen uit een isolering in een zin: hij is een groot meester, dus een grootmeester. We kennen een soort van vleermuis 'een grootoor' (zie nr. 3), vertalingen als 'grootvader'. Is het zo'n wonder dat 'grootstad' in dit geheel past? Woordvormingen beïnvloeden elkaar nu eenmaal: woorden kunnen gevormd worden naar analogie van andere woorden. In groothandel heeft 'groot' al iets bijwoordelijks; het is geen 'grote handel' maar een 'handel in het groot' die zelfs zeer klein kan zijn. 'Grootspraak' hangt samen met 'groot spreken', ook daarin is groot- dus eerder bijwoordelijk dan bijvoeglijk. Het ene woord sleept het andere mee: grootkruis, grootzegel, groothandelaar, grootbedrijf.

Er is nog een tweede reden. Een groot meester is nog geen grootmeester, een edel man nog geen edelman. Een samenstelling krijgt een geheel apart karakter, kenbaar door klemtoon, spelling (dit behoeft niet altijd) en vooral betekenis. De moderne samenleving heeft nu eenmaal behoefte aan duidelijke, korte, nieuwe woorden. Zo maar een nieuw woord uit de lucht grijpen is onmogelijk, op nòg meer

vreemde woorden stellen we geen prijs; een samenstelling heeft goede levenskansen. Maar dan moet die samenstelling ook inderdaad iets nieuws uitdrukken en geen ander ouder Nederlands woord opzij drukken. 'Axiaaldruk' is door de C.T.T. terecht verworpen omdat ermee geen nieuw, van een 'axiale druk' afwijkend, speciaal begrip wordt bedoeld; 'halfplast' is niets anders dan 'halve belasting' en daarom verwerpelijk, 'diepdruk' moet 'dieptedruk' zijn: een diepe druk wordt ermee niet bedoeld, maar een drukvorm waarbij de drukpartijen zich op een zekere diepte bevinden. Moet 'hoogbouw' niets anders betekenen dan een bouwwijze waarbij de gebouwen zich door een grotere dan de normale plaatselijke hoogte onderscheiden, dan is 'hoge bouw' het enig toelaatbare. 'Nieuwbouw' verdringt 'aanbouw', het betekent 'bouw van nieuwe huizen'. Daarnaast heeft het, we kunnen het allen h e l a a s constateren, de betekenis gekregen van 'pas gebouwde, nieuwe wijk': hij woont in de nieuwbouw. Een van de beruchtste woorden, die men in bijna alle waarschuwingslijstjes van germanismen kan vinden, is 'hoogspanning'. We vinden het.. goedgekeurd in de Algemene Woordenlijst van de C.T.T., niet met de verontschuldiging dat het nu eenmaal ingeburgerd is, maar omdat het een aparte betekenis heeft, m.a.w. omdat het iets anders dan 'hoge spanning' is.

We kunnen ons voorstellen dat iemand, op dit punt gekomen, het blad korzelig opzijschuift, de handen ten hemel richt en uitroept: 'Wat willen die lui eigenlijk? Als hoogspanning ook al goed is, waarom dan niet maar meteen al die woorden toegelaten: versvlees, jongvolk, nieuwwuitgave en oudstad?' Wij kunnen Uw uitroep begrijpen. Mogen wij nog even dat laatste woord vastpakken? 'Oudstad', ja een foeilelijk onnederlands woord, maar wat horen wij tegenwoordig voor dat begrip? C i t y! Zo begrijpen wij ook de verzuchting van de taalkundige die weet dat voor 'Neuwort' een woord als 'nieuwwoord' onmogelijk is, 'nieuwworming' verdacht is (als taalkundige weet hij dat 'nieuwkoop' wèl mag..) en er niet veel meer overblijft dan het vreemde woord 'neologisme'. In een onbewaakt ogenblik zal hij verzuchten dat het Duits toch maar een gemakkelijk systeem van samenstellingen heeft en dat wij, Nederlanders, meer dan

eens naar het vreemde woord worden gedreven uit angst voor overneming uit het Duits.

Een antwoord zijn we schuldig. Onze gevolgtrekkingen uit deze beschouwing over de nieuwbouw in de grootstad zijn de volgende.

1. Veroordeling van germanismen mag niet alleen op gevoelsargumenten gegrondvest zijn. We moeten onze tegenstander geducht kennen!! Van een Engelse generaal uit de laatste oorlog wordt verteld dat hij in zijn legertent in de woestijn een groot portret van de Duitse generaal, aan de andere kant van het front, had opgehangen. We moeten de weg weten tussen de woorden. Waarom is 'zuurkool' wel goed en 'zuurgraad' niet? Laten we ervoor oppassen als wild e - mannen(!) te hakken op woorden.

2. Nederlands is geen Duits. Waarom zouden we het eigenlijk om die gemakkelijke manier van samenstellen zo benijden? Onze taal is meer analytisch van structuur dan de Duitse en daar hebben we ons bij neer te leggen. Het kan bijv. in de techniek voorkomen dat men een handige samenstelling nodig heeft en zonder veel omslag een directe vertaling uit het Duits overneemt. In verreweg de meeste gevallen echter is een analytische vertaling, desnoods omschrijving, meer op haar plaats. Taalgebruik heeft een zeer nuchtere kant: aan sommige woorden moet je wennen. Wat 'nieuwe spelling' is, weet iedereen; gesteld dat er naar aanleiding van een Duits 'Neurechtschreibung' gesproken zou zijn van 'nieuwspelling', wij kunnen U garanderen dat men 'nieuwe spelling' toch maar een raar woord zou vinden! Bekijk nu eens het wèrkelijk bestaande 'nieuwbouw' met andere ogen.

3. Onze Taal is altijd van het beginsel uitgegaan dat bij omstreden woorden een woord dat zo min mogelijk lijkt op het Duits de voorkeur verdient, ook al is de vorming van het gewraakte op zichzelf goed Nederlands: men denke aan ploegbaas-voorarbeider. Zo ook: aanbouw-nieuwbouw. En de vlucht naar het vreemde woord uit angst voor het Duitse? Het komt ons voor dat die noodsporg maar zelden gemaakt wordt. In ieder geval kan de moeite die besteed wordt om bewust naar een vreemd woord te zoeken, besteed worden om naar een Nederlands woord te zoeken.

Naar een Nederlands woord zoeken! Wij zijn niet moede te verklaren dat wij ons zuiverende werk vooral p o s i t i e f g e r i c h t willen zien. Daarom hebben wij het werk van de C.T.T. geestdriftig gesteund en zullen wij dit blijven doen. Wij hebben onze medewerkers in de handel, de journalistiek, de grote bedrijven en instellingen; zij allen helpen ons mede om ons Genootschap verder te doen uitgroeien tot een instituut dat werkt voor het beter gebruik van onze taal. Ons ideaal blijft alle krachten samen te bundelen uit Noord- en Zuidnederland om een verantwoord advies te kunnen geven in de tegenwoordige taalspanningen. Met dit nummer sluiten wij de vijfentwintigste jaargang af. Moge het Onze Taal goed gaan in de nieuwe vijfentwintig jaar! Het komende jaar zal ons Genootschap een dringende verbetering in de organisatie ondergaan: wij zullen op een steviger financiële basis komen te staan. Naast onze tientallen persoonlijke wensen en wensjes hebben wij een oprecht gemeend prosit voor Onze Taal over, straks in de laatste minuut om twaalf uur als wij glijden van.. o u d e j a a r s dag naar n i e u w j a a r s dag.

Verticaal-loodrecht

(A.) Mag ik U even vragen wat U denkt over de woordjes: verticaal (een verticale); loodrecht op (een loodrechte op)? Dekken die beide rechtmatig de bedoelde

begrippen, of zijn zij van huis uit soms niet de benamingen van hetzelfde begrip, waarvan er een (nl. loodrecht op) ontaardde in betekenis (misschien onder Duitse invloed)?

Volgens de meetkundige handboeken schijnt dit laatste zijn oorspronkelijke natuurkundige inhoud verloren te hebben (de richting van het vrijhangend schietlood). Inderdaad, laat ik een loodlijn (a) op een schuin dak (b) dan staat (a) loodrecht op (b), hetgeen, fysicaal beschouwd, ketterij mag heten. Overigens, doen wij in die richting nog een stapje, dan zullen wij zonder blozen zeggen, dat (b) waterpas is ten opzichte van (a), om dan, vervolgende, de natuurkundige (water)paslijn nog alleen maar 'horizontale' te noemen. Klinkt dat niet buitensporig?

Is ons Nederlands dan zo arm dat wij, zoals het er nu aan toe gaat, geen eigen woord meer bezitten om dit oeroude grondbegrip in kwestie uit te drukken? De Fransen spreken van 'vertical' en 'perpendiculaire sur', maar nooit zullen zij het eerste voor het tweede gebruiken om te zeggen '(a) est vertical sur (b)'. De Duitsers bezitten ook twee eigen woorden voor deze twee onderscheiden begrippen: 'senkrecht' en 'winkelrecht', edoch, ook zij begaan dezelfde taalslordigheid van ons en spreken van 'senkrecht zu'.

Bezitten wij dan soms niet onbewust diezelfde rijkdom in onze taal? Ik denk aan die nederige en miskende woordjes: 'haak' (tekenhaak) en 'haaks'... en stel voor:

- 1e. het woordje 'loodrecht' in zijn oorspronkelijke fysicaal- en technische betekenis te herstellen en dus het vreemde woord 'verticaal' te verbannen of slechts als een dubbelvorm te beschouwen,
- 2e. van het zuiver Ned. grondwoord 'haaks', de vormen 'haakrecht' (een haakrechte, een haaklijn) af te leiden en in de plaats te zetten van het gewraakte woord, als ekwivalent van 'perpendiculaire' en 'winkelrecht'. - 'Middelhaaklijn' zou dan de plaats innemen van 'middelloodlijn', dat wel is waar welluidender, maar begripmatig beslist uit den boze is.

(Red.) Zonder commentaar sturen we deze opmerking temidden van onze wis- en natuurkundige leden.

Hollands en Vlaams

(R.H.) Als Vlaming en als filoloog moet ik het voorbeeld, zoals het daar staat zonder enig commentaar, ten zeerste ongelukkig gekozen achten. Men zou er kunnen uit op maken dat de redactie van Onze Taal het eens is met de opvatting dat de Hollandse en de Vlaamse taal twee verschillende talen zijn. Taalkundig is deze onjuistheid genoegzaam aangetoond. Het Nederlands in Nederland en Vlaanderen is dezelfde taal in haar gehele structuur. Ten hoogste zouden we kunnen spreken van Hollandse, Brabantse, Groningse en misschien algemeen Vlaamse eigenaardigheden, vooral in woordenschat. Verder moeten we zeggen dat de taalkennis bij zeer veel Vlamingen nog vrij gebrekkig is, waardoor hun taaluitingen nog doorspekt zijn met allerlei fouten.

Dit onderscheid heeft reeds oneindig veel kwaad gesticht. 'Le flamand is toch anders dan le hollandais, waarom zouden we het leren', zo oordelen nog vele franstaligen in België. Even betreurenswaardig is de mentaliteit van de meneer die vraagt: 'Veuillez traduire le texte ci-joint en flamand (pas de hollandais!)'. Het onderscheid flamand-hollandais verschaft een veel gebruikt argument aan de tegenstanders van de Vlaamse cultuur in België, die zich in de Nederlandse taal uitdrukt.

U vraagt

en wij ruimen op de laatste bladzijde van onze feestjaargang de laatste vragen op. Mocht u nog op antwoord zitten wachten, denk dan niet in berustende dofhed lamaan, doch stuur ons ijlings een scherp verwijt. □ Hoe komen wij aan 'roodvonk'? Heeft het iets met 'vonken' te maken? Ja en nee. Men neemt aan dat het een verbastering is van 'roodhond, rodehonde'. De vorm 'roodvont', althans, heeft ook bestaan en die zit tussen de hond en de vonk in. De 'vonk' is erin geslagen door de bijgedachte aan de vurigheid van de huid. □ Een oude koe, vooruit nog één keer uit de sloot getrokken. Waarom is 'wederopbouw', ondanks alle ministeriële goedwillendheid, een germanisme? Toch niet omdat het Duitse woord 'Wiederaufbau' is? Nee, dan zouden we een einde aan ons bestaan kunnen maken, maar omdat het Nederlandse woord 'heropbouw' is. 'Heropbouwen' betekent 'opbouwen op nog bestaande resten'. Spreekt u ook van een 'wederoprichting van een zaak, een wederoproeping voor een vergadering'? Toch liever 'heroprichting, heroproeping'. □ Ja, u heeft het goed gelezen: nee. We hebben ons jammer genoeg laten overhalen die n te laten vallen in een gewoon praatje. Met een stijve boord blijft hij (zij) staan, met een semi-soft zonder. Zet op alle vragenlijsten evenwel, waar dat pas geeft, neen, anders geloven ze u niet. □ Die t van de gebiedende wijs meervoud blijft naar: kinderen, weest braaf, drinkt melk, loopt netjes! Oftie ook niet weg mag? We zijn in de verleiding ja te zeggen. Hoort men die letter ooit wel eens zeggen in zo'n geval? Maar als we precies en keurig willen schrijven.. Nederlands is een rare taal en wij zijn nog raardere mensen. □ Een oude vraag die we stiekem achterbaks hadden gehouden omdat we het antwoord niet goed wisten, kunnen we nu oplossen. Het is elektr o t echniek maar elektr i ficeren; moet het laatste niet 'electroficeren' zijn, het komt toch van 'elektros'? Een belangrijk artikel van Prof. Michels in de N. Taalgids (1956, 6) wijst op het ontstaan van het achtervoegsel -ificeren, -ificatie. Ze zijn internationaal van karakter. Een klinker ervoor verdwijnt: 'verificatie, rectificatie' en het sprekendst van alle voorbeelden: bij 'massa' hoort niet 'massaficatie' maar 'massificatie'. □ Een sluwe Tante Betje heeft zich verstoppt in de volgende zin: 'Door het verbeteren der oefeningen kunnen wij tijd winnen en hopen daardoor ander werk te kunnen doen.' Ze zit natuurlijk in het tweede stuk. De bepaling 'door het verbeteren' mag, wat ons betreft, ook op het tweede deel slaan; een ingevuld 'wij' komt dan achter 'hopen'. Maar waar laten we dan 'daardoor'? Verbeteren we zonder verdere uitleg '.tijd winnen; daardoor hopen wij..' □ Of we ons aan een bepaald soort reclame ook ergeren. Ja, maar het gaat ons niets aan. Een tekening van Verdi. Een groot componist. Prachtige muziek waarvan we genieten. Zo geniet u ook van sigaret X. Een foto van een Italiaans renaissancepaleis. Vakmanschap en kunstzinnigheid van de bouwers. Alle zorg en liefde aan besteed. Net als aan de soepblokjes Y. Enz. Hier woekert de taal. □ 'Uw brief van de zoveelste moesten wij onbeantwoord laten liggen'. Een dubbel openslaande porte-brisée-deur. Toch nog even psychologisch doen: 'iets laten liggen' betekent nog niet dat er geen antwoord komt, 'uw brief moesten wij laten liggen' klinkt vrij onnozel omdat die brief toch licht genoeg is. Laten we 'liggen' er voortaan uitlaten: 'we konden uw brief nog niet beantwoorden' of 'we moesten uw brief onbeantwoord laten'. □ 'Opgehangen ziet men pas hoe mooi de lampekop is'. □ Nederland heeft zijn eerste vrouwelijke minister. Is zij nu een 'Hare' of een 'Zijne Excellentie'. Natuurlijk het eerste. Die excellente eigenschap is van haar en niet van zijn. Wij richten ons bij personen naar de sexe om 'hij' of 'zij' te kiezen. Nu blijkt dat een minister ook een vrouw kan zijn, kan de minister met hare excellentie een 'zij' zijn. Stel u anders het vreemde voor: Zijne Excellentie heeft Haar vrouw ontmoet. □ Had u wel eens van een 'karelet'

gehoord? Wij nooit. Het bleek een verborgen bestaan te leiden in Haagse kantoren. Het is een vierkante liniaal, een platte liniaal is gewoon een liniaal. Naar onze mening is het een verkleinwoord van het verouderde Franse woord 'careel', dat 'vierkante steen' betekent. In die Haagse kantoren zwerft meer rond dan u denkt! □ Een nieuw cliché: pak weg! Er waren drie, vier, pak weg vijfduizend aanwezigen. Nog een nieuw cliché, erg letterkundig en spraakkunstig in een bijzin met 'heet': de tuin die Holland heet, de wonderwereld die techniek heet, de innige beslotenheid die het Begijnhof heet. Nog een nieuw cliché, erg jongensachtig: versieren; hij heeft toen een trucje versierd, we versieren er wel een uitleg van. Nog een oud cliché, erg banaal: behoorlijk. Het betekent 'zoals het behoort' en alles kan behoren, bijv. hij is behoorlijk knap en de ander is behoorlijk stom. □ Zo nu en dan duikt in de krant 'huzarenstuk' op. Duits. Nederlands is huzarensla. Bij ons halen behalve huzaren ook wel eens gewone lieder bravourstukjes uit. □ Een vrouwelijke dokter is geen dokteres. □ 'Tien tabletten per dag' en niet 'daags'. 'Daags' wordt meestal gebruikt in verbindingen met 'maal': tweemaal daags. □ 'Op basis van natrium' is een verkeerde vertaling van het Franse 'à base de'. Moet zijn 'bereid met'. □ Onze fouten uit vorige nummers: 'allebei is goed' is niet goed, goed is 'zijn goed'; slecht uitgedrukt is ook 'het ontbreekt aan genoeg gegevens', beter 'het ontbreekt ons aan de nodige gegevens'. □ Wij willen ook even de geluidsbarrière doorbreken (waarom niet de geluidsgrens, evenals sneeuwrens, boomrens?). De vliegtuigbouwers hebben het over 'subsonic' en 'supersonic' snelheden. Daarnaast bestaat 'ultrasoon', d.i. een frequentie van trillingen hoger dan het voor de mens hoorbare geluid. Wij zouden daarvoor liever niet 'ultrasonoor' gebruiken, ten eerste omdat we een goed passend drietal sub- super- ultrasoon hebben, ten tweede omdat 'sonoor' al bestaat met de bekende welluidende betekenis. □ Nog een fout van ons: 'daar kunnen wij niet van buiten' moet zijn 'daarbuiten kunnen wij niet'. Daar hebben wij niet van terug. □ Het bijv. naamwoord van gewapend beton? Gewoon: gewapend-betonnen. Het zit 'm niet in dat gewapend maar in dat beton. Geen 'betonbrug' maar 'betonnen brug'. Een 'betongoot' is een goot, bestemd voor het transport van beton, een goot van beton is een 'betonnen goot'. Om aan te duiden dat iets van iets gemaakt is, gebruiken we geen samenstelling (houthuis, goudpen, koperstang) maar een stoffelijk bijv. naamwoord: houten, gouden, koperen. □ Dit is het nummer van de samenstellingen: het samenstellingsnummer. 'Spreekangst' en 'rookverbod' zouden fout zijn, germanismen. Maar, met uw verlof, dit gaat ons te ver. Samenstellingen die beginnen met een werkwoordstam zijn vanouds goed Nederlands. De verhouding tussen beide delen is telkens weer anders, denk eens aan: rijexamen, rijnschool, rijplaat, rijverbod, rijproef, rijbewijs, rijweg, rijvergunning, rijtoer, rijwiel, rijtuig, rijzadel, rijjool, rijpaard, rijverkeer, rijzweep (meer weten we er niet). Het is een handige manier om in één woord samen te vatten wat anders in een hele reeks zou moeten worden uitgedrukt. Vergelijk eens 'loopjongen' met 'loopgraaf'. □ Een lid maakt ons erop opmerkzaam dat het door ons zo toegejuichte woord 'slaping' al voorkomt in de 16e eeuw: een huis 'met beddinghe en slapinghe'. Reden te meer om het wederom in zwang te brengen! □ 'Zweefvliegen - zweefvliegde - gezweefvliegde'. Aldus het voorschrift. Zo ook: gestofzuigd, gepluimstrijkt. □ Nog een krantencliché: de zon liet verstek gaan. En nog een paar: een bepaald klimaat scheppen, contact opnemen, de economische sector. □ Bij de 'tien' mooiste woorden stond 'verbouwereerd'. Iemand wil met heidens geweld weten waar dat mooie woord vandaan komt. Welnu, van een oud-frans werkwoord 'esbaudir' dat 'verstomd doen staan' betekent. Modern Frans: ébaudir. Het naadje van de kous zit in het Latijnse 'balbus'. Dit is 'stotterend'. □ Nog zo'n woord: waterstaat. Is dat wel goed? Het is toch geen bepaald soort staat? Den Doolaard schrijft in Het Verjaagde Water: 'Het is zo Hollands dat je het niet kunt vertalen'. Wij wel in het Nederlands en daarin is het goed. □ Zo is Onze Taal weer propvol. We hebben in dit jaar honderden brieven de deur uitgejaagd en duizenden regels het blad ingejaagd. Eén lid heeft gedreigd

zijn lidmaatschap op te zeggen als we weer eens van die heel kleine lettertjes gebruiken. We hebben er ook spijt van. Het was niet eens welhaast maar helemaal onleesbaar.